

AMARI ROMAŇI ČHIB NAŠA RÓMČINA

EVA GAŠPAROVÁ – INGRID LUKÁČOVÁ

BRATISLAVA 2016

MINISTERSTVO ŠKOLSTVA,
VEDY, VÝSKUMU A ŠPORTU
SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Publikácia vyšla v rámci projektu „Inovatívne vzdelávanie pre pedagogických zamestnancov základných škôl za účelom zvýšenia ich interkultúrnych kompetencií vo vzdelávacom procese rómskych žiakov“, ktorý bol financovaný z Finančného mechanizmu Európskeho hospodárskeho priestoru a zo štátneho rozpočtu Slovenskej republiky.

Rozmnožovanie a šírenie tohto diela alebo jeho častí akýmkoľvek spôsobom bez výslovného písomného súhlasu vydavateľa je porušením autorského zákona.

Amari Romaňi Čhib/Naša rómčina (pre začiatočníkov)

Autorky: Mgr. Eva Gašparová, Mgr. Ingrid Lukáčová

Recenzenti: Mgr. Silvia Galyašová, Ing. Gabriela Radičová, PhDr. Jozef Facuna, PhD.

Ilustrácie vypracoval: Peter Stankovič

Lektor a technický redaktor: PhDr. Jozef Facuna, PhD.

Jazyková korektúra v rómskom jazyku: Ing. Gabriela Radičová

Tlač a grafické spracovanie: Ultra Print, s.r.o., Pluhová 49, 831 03 Bratislava

Vydal: Štátny pedagogický ústav, P.O.Box 26, Pluhová 8, 830 00 Bratislava

Počet strán: 150

Náklad: 1000

Prvé vydanie

© Štátny pedagogický ústav Bratislava, 2016

ISBN 978-80-8118-161-0

Predhovor

Učebnica rómskeho jazyka – **Amari romaňi čhib** je určená žiakom 9. ročníka základných škôl a žiakom 1. ročníka stredných škôl.

Učebnica vychádza zo skúseností autorov, ktoré získali počas vyučovania predmetu rómsky jazyk a literatúra v základných a stredných školách.

Súčasťou učebnice je aj manuál pre učiteľa, ktorý okrem metód a foriem práce v rámci jednotlivých lekcí obsahuje preklady takmer všetkých rómskych textov a možné riešenia úloh a cvičení.

Obsahová charakteristika učebnice

Učebnica obsahuje 11 tematických okruhov a gramatiku. Tematické okruhy zohľadňujú požiadavky na vedomosti a zručnosti pre začiatočníkov.

V rámci 11 okruhov žiaci môžu rozvíjať svoje rečové zručnosti: počúvanie, čítanie, ústny prejav, písomný prejav. Každá lekcija obsahuje podkapitoly, ktoré prezentujú obsah tematického okruhu. Didaktická štruktúra jednotlivých lekcí umožňuje rôzne formy učenia, napríklad: individuálnu, skupinovú (tvorba projektov), partnerskú (dialógy) a triednu prácu. Lekcie, respektíve ich podtémy obsahujú textovú a netextovú časť.

Charakteristika textovej časti

Druhy textov: monologický prejav, dialogický prejav, výpovede konkrétnych ľudí. Texty sú zamerané na čítanie s porozumením – tematické zameranie textov zodpovedá tematickým okruhom.

Druhy textov:

- a) autentické texty: dialógy, výpovede
- b) literárne texty – ukážky z poviedok, príbehov, rómskych prísloví a hádaniek

Úroveň pochopenia vypočutého a prečítaného textu je možné zistiť:

- a) testom, v ktorom si bude môcť žiak vybrať jednu z troch možností
- b) úlohami, napríklad: Gen u phen/lekhav pal soste pes andre paramisi, andro god'aver lava... vakere? Ker palepheñibena, Pherďar o phenďa...

Charakteristika netextovej časti

V netextovej časti učebnice je použitý obrázkový materiál – kresby, fotografie v súlade s textom. Kresby a fotografie sú výstižné a ľahko identifikovateľné žiakmi. Za každou lekcijou je rómsko-slovenský slovníček, v ktorom sú obsiahnuté všetky slová a výrazy vyskytujúce sa v danej lekcii. Pri podstatných menách uvádzame množné číslo. Pri prídavných menách uvádzame koncovku ženského rodu a množného čísla, napríklad: **baro, -i, -e (bari, bare)/vel'ký, vel'ká, vel'ké, parno, ~i, -e (parñi, parne)/biely, biela, biele**. V slovenských ekvivalentoch uvádzame len tvar mužského rodu.

Cvičenia – sú zamerané na osvojovanie, precvičovanie, upevňovanie a opakovanie gramatického učiva. Sú obsiahnuté v jednotlivých lekcijách, ich charakter závisí od výskytu gramatických javov v tematickom okruhu. Typy cvičení – cvičenia na dopĺňovanie správnych gramatických tvarov, na preklad slovenského textu do rómčiny a opačne, na vyhľadávanie a určovanie slovných druhov, na tvorbu otázok a odpovedí, na doplnenie slov a podobne.

O PHERĎIPEN

ME THE MIRI FAMILIJA.....	4
O prindžaripen	4
Miri familija	5
O berša	6
O ajsipena	7
Teštoskere kotora	8
O sastipen – O nasvalipen	9
E gramatika the keribena	10
NEVE LAVA	12
O KHER THE LESKERE FUNKCIJI	13
O bešiben.....	13
O vakeriben pal o kher	14
O butoris andro kher	15
O vakeriben pal o sobi	16
O bešiben andro foros the pro gav	17
E gramatika the keribena	18
NEVE LAVA	20
MIRI KOMUNITA	21
Romañi komunita pro gav the andro foros.....	21
Romengero dživipen pro gav the andro foros.....	22
Pařivale manuša andre miri komunita	23
Romane komuniti andro aver thema	24
Romañi himna, romano flagos	25
E gramatika the keribena	26
NEVE LAVA	27
ĀIRLATUNE ROMANE BUĀ	28
Le Romengere buĀ varekana	28
Charřiko buři the aver buĀ.....	29
Akanutne buĀ	30
Kamadune buĀ	31
Romane lavutara Āirla the adadřives	32
E gramatika the keribena	33
NEVE LAVA	35
ANDRE SIKHAĎI	36
O sikhade pre Slovensko	36
O vakeriben pal o sikhade	38
O buĀ andre sikhadři	39
Sikhadřakere ařutipena the predmeti	40
Sikhřuvibnaskero sistemas pro Slovensko.....	41
Miro kamaduno predmetos.....	42
E gramatika the keribena	43
NEVE LAVA	44
O DROMARIPEN	45
Dromeskere verdana	45
Āirlatuno romengero dromaripen	46
Miro dromaripen.....	47
Akanutno romengero dromaripen	48
E gramatika the keribena	49
NEVE LAVA	50

O CHABEN THE URAVIBEN	51
Bazutne chabena, pijibena	51
Romane chabena	52
Miro kamaduno chaben, pijiben	53
Romengero uraviben čirla the adadives	54
Miro kamaduno uraviben	55
Andro sklepi	56
E gramatika the keribena	57
NEVE LAVA	58
VACHT, BERŠESKERE KOTORA, IDEJOS	59
Beršeskere kotora	59
O čhona andro berš	60
Miro kamaduno beršeskero kotor	61
O buťa andre beršeskere kotora	62
O idejos andro beršeskere kotora	63
E gramatika the keribena	64
NEVE LAVA	65
O PAŇA-VEŠA THE O DŽVIRI	66
Kherutne džviri	66
Voľno džvivpnaskere džviri	67
O draba the o džviri andro romano džvivpen	68
Miro kamaduno džvirov	69
Sar šaj te arakhel o paňa-veša	70
E gramatika the keribena	71
NEVE LAVA	72
O INTERESA THE ARTIKANE BUŤA ANDRO VOĽNO VACHT	73
O aktiviti andro voľno vacht	73
Voľno vacht andro beršeskere kotora	74
Mire interesa	75
Artikane interesa	76
E gramatika the keribena	77
NEVE LAVA	78
O ROMIPEN	79
Romane sikhľipena the tradiciji	79
O vakeriben pal o sikhľipena the tradiciji	80
O inepi andre miri familija	81
Amaro romipen	82
E gramatika the keribena	83
NEVE LAVA	84
MANUÁL PRE UČITEĽA	85
ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY	149

Me the miri famil'ija

A Prindžaripen

Bazutne lava: me som – ja som, tu sal – ty si, jov (ov) hino – on je, joj (oj) hiñi – ona je, amen sam – my sme, tumen san – vy ste, jon (on) hine – oni sú, Ko? – Kto?, te l'ikerel andre god'i – zapamätať si, e phendi – veta, slovačiko čhib – slovenský jazyk, romañi čhib – rómsky jazyk

1. Gen, ko hin pro čitre?

Ko som me?

Me som o Jožkus.

Ko hiñi joj?

Joj hiñi e Nikolka.

Ko hine jon?

Jon hine e Eva the e Erika.

Ko san tumen?

Amen sam Viktor the e Gabika.

Ko sal tu?

Me som e Anička.

Ko hino jov?

Jov hino o Erik.

L'ikeren andre god'i!

Ko som me? Ko hine jon?
 Me som... Jon hine...
 Ko sal tu?
 Tu sal...
 Ko hino jov?
 Jov hino...
 Ko hiñi joj?
 Joj hiñi...
 Ko sam amen?
 Amen sam...
 Ko san tumen?
 Tumen san...

2. Thov o phend'a andre slovačiko čhib

- Joj hiñi e Erika.
- Ko sal tu?
- Jov hino o Viktor.
- Me som e Anička.

3. Thov o phend'a andre romañi čhib

- Kto si ty? Ja som Jozef.
- Kto je ona? Ona je Nikolka.
- Kto sú ony? Ony sú Eva a Erika.
- Kto ste vy? My sme Viktor a Gabika.

Varijanti sar te phenel

jov – ov
 joj – oj
 jon – on

E Abeceda:

a b c č čh d d' dz dž e f g h ch i j k kh l l' m n ñ o p ph r s š t t' th u v

A1 Miri famil'ija

Bazutne lava: e famil'ija – rodina, e daj – matka, o dad – otec, o phral – brat, e phen – sestra, daj, dad – rodičia, phrala – pheña – súrodenci, Keci? – Kol'ko?, Sar? – Ako?, So? – Čo?, o berš – rok, te vičinel pes – volať sa

1. Gen, so vakerele e Kristinka pal peskeri famil'ija

Andre miri famil'ija sam pandž džene. O dad pes vičinel Jaroslav. Leske hin trandatheštar berš. E daj pes vičinel Marika. The lake hin trandatheštar berš. Mire phrala pen vičinen Tomis the Jožkus. O Tomis hino mandar štar berš phureder. Leske hin dešupandž berš. O Jožkus hino mandar trin berš terneder. Leske hin ochto berš. Sikh'ol te bašavel pre lavuta. Me man vičinav Kristina. Mange hin dešujekh berš. Me phirav pre bazutni sikhadi. Amen dživas Belgijate imar štar berš.

Oda som me la daha.

Oda hin miro dad.

O Jožkus the o Tomis, mire phrala.

2. Ker palepheñibena

1. Sar pes vičinel la Kristinkakeri daj?
2. Sar pes vičinel lakero dad?
3. Keci phrala-pheña hin la Kristinka?
4. Sar pen vičinen lakere phrala?
5. Keci berš hin le Tomiske?
6. Keci berš hin le Jožkuske?
7. Keci berš hin la Kristinkake?
8. Andre savi sikhadi phirele e Kristinka?
9. Kaj dživel e Kristinka la famil'ijaha?

3. Thov kerekate lačo lav

1. O Jožkus hino la Kristinkatar terneder:

- a) duj berš b) šov berš c) trin berš

2. O Jožkus sikh'ol te bašavel:

- a) pre gitara b) pre lavuta c) pro klaviris

3. La Kristinkakeri famil'ija dživel:

- a) pre Slovensko b) Angl'ijate c) Belgijate

4. Jon dživen odoj imar:

- a) deš berš b) štar berš c) šov berš

4. Pherdar o phend'a

- a) La Kristinkake hin _____ berš.
 b) Lakera dake hin _____ berš.
 c) Lakere dadeske hin _____ berš.
 d) Le Tomiske hin _____ berš.
 e) Le Jožkuske hin _____ bers.

5. Ker palepheñibena

1. Sar pen vičinen tire daj-dad?
2. Keci phrala-pheña tut hin?

L'ikeren andre god'i!

Miro nav hin...

Tiro nav hin...

Leskero nav hin...

Lakero nav hin...

Amaro nav hin...

Tumaro nav hin...

Lengero nav hin...

Varijanti sar te phenel
 phend'i – vakerd'i – veta
 igen – but – bares
 them – phuv – štatos
 Tomaš – Tomis, Jozef – Jožkus

B Berša

Bazutne lava: mange – mne, tuke – tebe, leske – jemu, lake – jej, amenge – nám, tumenge – vám, lenge – im, o phuro dad – starý otec, e phuri daj – stará mama, te vakerele – hovorit, o vakereben – rozhovor

1. Gen pal o čitre, so vakerele e Simonka pal peskeri familija

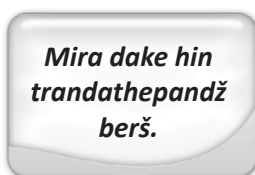
Me man vičinov Simona.
Mange hin dešuštar berš.

Oda hin miro dad the mire pheña. Le dadeske hin trandathepandž berš. La Nikolkake hin ochto berš u la Erikake hin šov berš.

Joj pes vičinel Zuzka.
Joj hiñi miri strično phen.
Lake hin dešutrin berš.

2. Ker palepheñibena

- Keci berš hin la Simonake?
- Keci berš hin lakere dadeske?
- Keci berš hin lakera dake?
- Keci berš hin la Nikolkake?
- Keci berš hin la Erikake?
- Keci berš hin lakere dadeske?
- Keci berš hin lakera dake?
- Ko hiñi e Zuzka?
- Keci lake berš?

4. Lekhav o ginutne lavenca

- Mange hin (8) _____ berš.
- Tuke hin (10) _____ berš.
- Lake hin (15) _____ berš.
- Leske hin (17) _____ berš.
- Le phraleske hin (20) _____ berš.
- La pheñake hin (13) _____ berš.
- La dake hin (47) _____ berš.
- Le dadeske hin (50) _____ berš.

Likeren andre godi!

me –mange
tu – tuke
jov – leske
joj – lake
amen – amenge
tumen – tumenge
jon – lenge

3. Thov o vašonava andre čačikañi kategorija (me, leskero, tu, amaro, tiro, jov, jon, lakero, joj, tumare, amen, tumen, miro, lengero)

- osobné _____
- privlastňovacie _____

Varijanti sar te phenel
baba – phuri daj
papus – phuro dad

B1 Ajsipena

Bazutne lava: cikno/cikni – malý/malá, baro/bari – veľký/veľká, dilino/dilihi – hlúpy/hlúpa, šukar – pekný/pekná, godaver – múdry/múdra, he – áno, na – nie, parno/parhi – biely, biela, kalo/kali – čierny/čierna, ščiro – štedrý, terno/terhi – mladý/mladá, phuro/phuri – starý/stará

1. Vaker pal o čitre, ko savo hino

Savi hihi e Nikolka?

E Nikolka hihi šukar.

Savi hihi e Erika?

E Erika hihi cikni.

Savi hihi e Simonka?

E Simonka hihi godaver.

Savi hihi e Kristinka?

E Kristinka hihi terhi.

Savi hihi e bibi?

E bibi hihi phuri.

Savi hihi e familija?

E familija hihi bari.

2. Ker palephehibena – he, na

- Hihi e Kristinka phuri?
- Hihi e Nikolka šukar?
- Hihi e familija cikni?
- Hihi e Erika bari?
- Hihi e Simonka dilihi?

3. Ker palephehibena

- Savi/Savo sal tu?
- Savi hihi tiri daj?
- Savo hino tiro dad?
- Savi hihi tiri phen?
- Savo hino tiro phral?

Varijanti sar te phenel

hamišno – izdrano
ščiro – phundradevasteskero
hi – ha – he

4. Pherđar o phendá, chasňar o andrephandle lava

(parhi, terhi, hamišne, barvale, cikni, nasvalo, džungalo)

Romano godaver lav
Mardo hino, mardo, ko hin
Devla čoro, oda mek goreder,
ko hino korkoro.

- Me som phuri, aľe tu sal _____
- Jov hino kalo, aľe joj hihi _____
- Amen sam čore, aľe tumen san _____
- Joj hihi bari, aľe e Erika hihi _____
- Jon hine ščire, aľe tumen san _____
- E daj sastı, o dad _____
- Joj hihi šukar, jov hino _____

C Teštoscere kotora

Bazutne lava: o šero – hlava, e musi – ruka, o vast – zápästie, e čang – noha, o pindro – chodidlo, e men – krk, o nakh – nos, o kan – ucho, e jakh – oko, o muj – tvár, o čekat – čelo, o vušt – pera, o dand – zub, o bal – vlas, o per – brucho, mištes – dobre, phujes – zle

E Jana the e Helena pen arakhle. Gen lengero vakeriben

Jana: Lačo d'ives, bibi! Sar san?

Helena: Pařikerav, mištes Janka.

Jana: U sar hin le kakeske?

Helena: Ta phujes, nasvalo hino.

U tu sar sal? O čhave saste?

Jana: Pařikerav, bibi. Amen sam saste.

Helena: Ta oda mištes. Av varekana k' amende.

Te dikhel le kakes.

Jana: Mištes, bibi. Avava sombatone.

Romaři hadka

**Hin man duj pheňa, savoro dikhen,
ča jekh avra na dikhel
(akhaj o)**

1. Gen pal o čitre teštoscere kotora

o nakh

o dand

e jakh

o pindro

o kan

o bala

e musi

o šero

e čang

o vast

o vušta

o angušť

2. Kide avri lače lava u pherd'ar o phend'a

Man hin jekh _____

Man hin duj _____

Man hin deš _____

Man hin but _____

4. Thov o šerutne nava andro buterutno gin

o dand, o kan, e jakh, o bal, o angušť, o vast
o pindro, e čang, o muj, o vušt, o nakh, e musi
o dad, e phen, o phral, e daj, e čhaj, e rakli

3. Thov o phend'a andre romaři čhib

- Bolí ma hlava a hrdlo.
- Musím íšť k lekárovi.
- Som chorý, musím užívat lieky.
- Mám teplotu, cítim sa zle.

5. Jekh lav adaj na il'inel. Thov les kerekate

- šero, danda, nakh, kana, nasvalo, jakha
- kampel, goďaver, džanel, kerel, pijel
- cikno, phral, šukar, baro, parno, kalo
- daj, dad, šero, phen, phral, papus

Varijanti sar te phenel

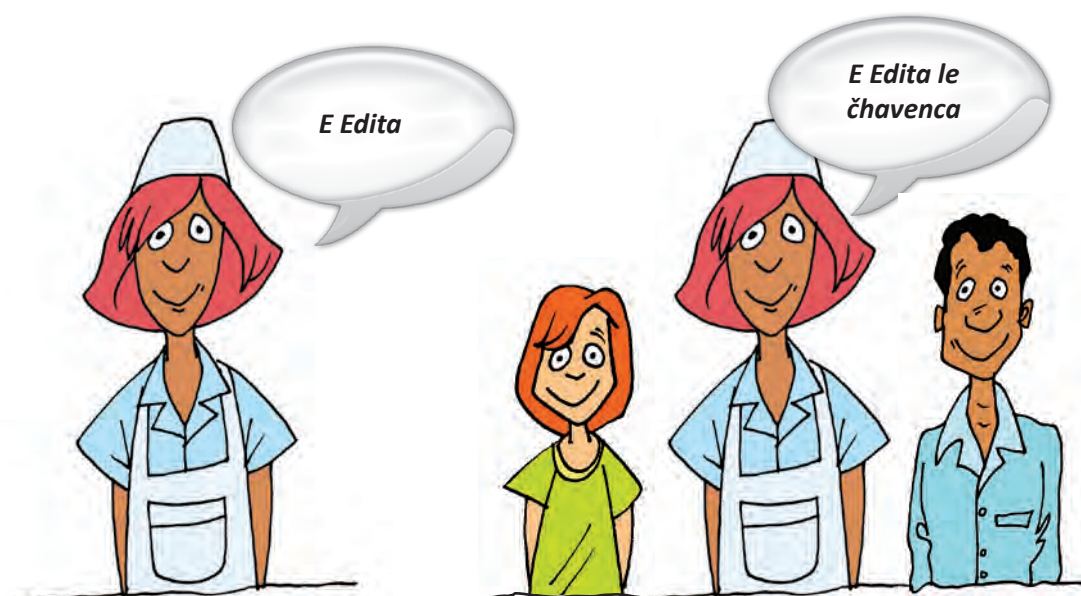
mištes – lačhes, namištes – phujes, nalačhes

C1 Sastipen – Nasval'ipen

Bazutne lava: dukhal man – bolí ma, hin man horučki – mám teplotu, džav ko doktoris – idem k lekárovi, namištes man šunav – cítim sa zle, čul'al mange andal o nakh – tečie mi z nosa, hin man e angina – mám angínu, hin man e chripka – mám chrípku, te kidel o tableti – užívať lieky, te pijel tato tejos – piť teplý čaj

1. Gen, ko hin e Edita

E Edita hiňi romaňi džuvľi.
Joj kerel buťi andre špitaľa.
E Edita hiňi sastipnaskeri phen.
Agorind'a e maškarutňi sikhad'i
perdal o sastipnaskere pheňa.

3. Pherďar o phend'a

- Te som nasvalo, šunav man _____
- Te som nasvalo, džav ko _____
- Te som nasvalo, kidav _____
- Te som nasvalo, pijav _____
- Te som nasvalo, hin man _____

2. Gen o vakeriben la Editaha

Eva: Sar dikhen tumari buťi?
Edita: Miri buťi nane loki. Me kerav andre špitaľa pre infekcija. Odoj aven bares nasvale manuša u kampil mange pal lende te bajinel.

Eva: Sar avľan kije adi buťi? Na kamenas te kerel aver buťi?

Edita: Man pre sikhad'i diňa e daj.
Akana imar dešochto berš kerav adi buťi.
But sikhľi'om u miri buťi man interesinel.

Eva: Na ladžan tumen, hoj san romaňi džuvľi?

Edita: Na, andre buťi džanen, hoj som romaňi džuvľi. Miri buťi kerav profesijonalnones u andro kolektivos man bares rešpektinen.

Eva: Paľikerav tumenge. Tumari buťi sikhavel avre terne Romenge drom andro feder džživipen.

4. Phen lačhes o phend'a

- tumen, pen, Sar, vičinen?
- hin, nav, tiro, Peter?
- hin, o Jožkus, Ko?
- som, Oda, me.
- san, tumen, e Ilona?
- miro, Na, nav, hin, e Edita.
- tut, Sar, vičines?
- man, Me, Erik, vičinav.
- san, Sar, adaďives?
- mištes, imar sast'i, som, Paľikerav.

5. Vaker, sar tut šunes, te sal nasvalo/nasval'i?

D Gramatika the keribena

1. Kijo šerutne nava lekhav lačno artiklos

__phral, __phen, __dad, __daj, __doktorka, __šero, __men, __pindro, __vast, __musi, __nakh, __jakh, __čekat, __buťi, __angina, __manuš, __špitaľa, __berš, __dživipen, __džuvľi, __drom, __čhavo, __čhaj, __bibí, __sastípen, __sastípnaskeri phen

Šerutne nava – Podstatné mená

Delenie substantív podľa rodu (rod = ľing):

A. mužský (muršikano ľing): o raklo – chlapec

B. ženský (džuvľikano ľing): e phen – sestra

Rómčina nemá stredný rod.

Ľikeren andre god'i!

Priamy tvar určitého člena

Tvary nepriameho pádu

	sg.	pl.		sg.	pl.
m	o	o	m	le	le
f	e	o	f	la	le

2. Thov o phend'a andre romaňi čhib

- Ja sa volám Jozef. _____
- Ty sa voláš Tomáš. _____
- Ako sa volá on? _____
- Kto je ona? _____
- To ste vy? _____
- My sme rodina. _____
- Kto sú oni? _____

Romane god'aver lava

*Ko pes ladžal vaš peskeri čhib, ladžal pes te vaš peskeri daj
Dilino tutar asala, god'aver sikhľola*

Ľikeren andre god'i!

Datív sa v rómčine tvorí od nepriameho kmeňa koncovkami: – ke pri jednotnom čísle (le phraleske – bratovi), – ge pri množnom čísle (le phralenge – bratom)

3. Pherďar o vašonava

me	tu	jov/ov	joj/oj	amen	tumen	jon/on

Privlastňovacie zámená

miro, miri, mire – môj, moja, moje
tiro, tiri, tire – tvoj, tvoja, tvoje
leskero, leskeri, leskere – jeho
lakero, lakeri, lakere – jej

amaro, amari, amare – náš, naša, naše
tumaro, tumari, tumare – váš, vaša, vaše
lengero, lengeri, lengere – ich

4. Thov o šerutne nava andro dativ

- (O dad) _____ hin šovardeš berš.
- Keci berš hin _____ (brat)?
- (E daj) _____ namištes.
- O dad (tumen) _____ kamel mištes.
- (E phen) _____ lačhes.
- Phen (me) _____ so kames?
- Ada na phen (joj) _____.
- (Amen) _____ kempel buťi.
- (Me) _____ hin tranda berš.
- (Jon) _____ kempel te sikhľol.

D1 Gramatika the keribena

1. Pherďar o phend'a lače laveha

(baro, nasvalo, lačhejileskero, barvalo, phuro, god'aver)

Ko nane dilino, hino _____

Ko nane čoro, hino _____

Ko nane hamišno, hino _____

Ko nane terno, hino _____

Ko nane cikno, hino _____

Ko nane sasto, hino _____

Likeren andre god'i!

dilino – god'aver cikno – baro

čoro – barvalo terno – phuro

sčiro – hamišno sasto – nasvalo

kalo – parno šukar – džungalo

Romane god'aver lava

Ko čoreske na sas, čoreske na paťal

Godaver lav mol buter sar love.

2. Lekhav o ginutne le lavenca

1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13,
17, 20, 28, 30, 35, 40, 44, 50, 53, 60,
66, 70, 77, 80, 81, 90, 100

3. Lekhav gindenca

nula, trin, dešujekh, biš, dešupandž,
dešocho, dešeňa, tranda, penda,
efta, eňa, šel, ochtvardeš, ezeros

Kijathode nava – Prídavné mená

Pôvodné:

bezkoncovkové, napr.: šukar – pekný/pekná

mužský rod s koncovkou **-o**, napr.: baro – veľký, lačo – dobrý

ženský rod s koncovkou **-i**, napr.: lači – dobrá, bari – veľká

množné číslo **-e**, napr.: lače – dobré, dobrí, bare – veľké,
veľkí

Prevzaté:

mužský a ženský rod s koncovkou **-o**, napr.: šargo – žltý/žltá

množné číslo s koncovkou **-a**, napr.: šarga ambrola – žlté
hrušky

4. Phen o ginde lavenca

Le dadeske hin (58) berš.

La dake hin (54) berš.

Le phraleske hin (23) berš.

La pheňake hin (18) berš.

La babake hin (65) berš.

Le papuske hin (68) berš.

Mange hin (15) berš.

Leske hin (19) berš.

Tuke hin (34) berš.

Lake hin (25) berš.

Lenge hin (20) the (25) berš.

Bazutne ginutne – Základné číslovky

nula	0	dešujekh	11	tranda	30
jekh	1	dešuduj	12	saranda	40
duj	2	dešutrin	13	penda	50
trin	3	dešuštar	14	šovardeš	60
štar	4	dešupandž	15	eftavardeš	70
pandž	5	dešušov	16	ochtvardeš	80
šov	6	dešefta	17	eňavardeš	90
efta	7	dešocho	18	šel	100
ochto	8	dešeňa	19	duj šel	200
eňa	9	biš	20	ezeros	1000
deš	10			duj ezera	2000

Číslovky 21 – 29 sa tvoria ako číslovky 11 – 19, napr. **bišujekh** (21), **bišuduj** (22) **bišeňa** (29).

K ostatným desiatkam sa jednotky pripájajú spojku **the** – **trandathejekh** (31), **sarandatheochto** (48), **eňavardešthepandž** (95), **šeltheštar** (104).

5. Thov o šerutne nava andro jekhutno gin

o dada, o daja, o pheňa, o čhaja, o manuša, o berša,
o buťa, o vakeribena, o vasta, o pindre, o angušta,
o bala, o jakha, o čanga, o danda, o nava, o kana

Rómčina má dve čísla:

jednotné číslo/jekhutno gin – o phral, e phen
množné číslo/buterutno gin – o phrala, o pheňa
Množné číslo sa tvorí príponou **-a**.

Člen má v množnom čísle v oboch rodoch tvar **o**.

NEVE LAVA

adaj – tu	džungalo, ˇ-i, -e – škaredý	e chripka – chrípka
adadřives – dnes	te ladžal pes – hanbiť sa	ščiro – štedrý, štedrá
te agorinel – ukončiť	e lavuta – husle	te čuľal – tiecť
te asal – smiať sa	sakovar – vždy	nalačo, -i, -e – zlý
kalo, -i, -e – čierny	baro, -i, -e – veľký	the – a, aj
phuri daj – stará mama	lakero, -i, -e – jej	e čhaj, -a – dcéra, rómske dievča
te kamel – chcieť	o bal, -a – vlas	namištes – zle
phureder – starší	lengero, -i, -e – ich	o them, -a – štát, krajina
akana – teraz	o šero, -e – hlava	o čhavo, -e – syn, rómsky chlapec
Kana? – Kedy?	te bajinel – starať sa	nane – nie je
rado – rád	leskero, -i, -e – jeho	o teštos – telo
amaro, -i, -e – náš	e špitala, ˇ-i – nemocnica	teštoskere kotora – časti tela
o kan, -a – ucho	o manuš, -a – človek	te thovel – dať, položiť
e rakľi – nerómske dievča	šukar – pekný	o dad, -a – otec
amen sam – my sme	te sikhľol – učiť sa	o nakh, -a – nos
Kaj? – Kde?	o berš, -a – rok	te vakerel – hovoriť
o raklo – nerómsky chlapec	me som – ja som	e daj, -a – matka
e angina – angína	te šunel pes – cítiť sa	nasvalo, -i, -e – chorý
Keci? – Koľko?	te bešel – bývať	varekana – niekedy
e romňi – žena, manželka	te bašavel – hrať	o vakeriben, -a – rozhovor
andal – z, zo	mek – ešte	daj-dad – rodičia
te kerel – robiť	tato, ˇ-i, -e – teplý	nekbareder – najväčší
Sar? – Ako?	e bibi, -a – teta	vareko – niekto
te arakhel pes – stretnúť sa	miro, -i, -e – môj	o dand, -a – zub
o kirlo – hrdlo	o tejos – čaj	nekfeder – najlepši
o kak – strýko	bijal – kvôli, pre	varesar – nejak
sasto, ˇ-i, -e – zdravý	mištes – dobre	te del – dať
te avel – prísť	tiro, -i, -e – tvoj	nekphureder – najstarší
lačo, -i, -e – dobrý	e buti, -a – práca	o vast, -a – zápästie
te sastarel – liečiť	e men, -a – krk	te vičinel pes – volať sa
o sastipen – zdravie	terno, -i, -e – mladý	bachtalo, ˇ-i, -e – šťastný
o nasvalipen – choroba	cikno, -i, -e – malý	o vušt, -a – pera
avka – tak, takto	o muj – ústa	e doktorka – lekárka
Lačo dřives! – Dobrý deň!	čoro, -i, -e – chudobný	te dukhal – bolieť
e sastipnaskeri phen –	tu sal – ty si	joj/oj hiňi – ona je
zdravotná sestra	e čang, -a – noha	jon/on hine – oni sú
hamišno, ˇ-i, -e – skúpy	e musí, -a – ruka	te džanel – vedieť
e baba, -i – stará mama,	tumaro, -i, -e – váš	jov/ov hino – on je
babička	te džal – ísť	te dživel – žiť
dilino, ˇ-i, -e – hlúpy	o čekat – čelo	o dživipen – život
te dikhel – pozeráť	o nav, -a – meno	e phen, -a – sestra
Paľikerav! – Ďakujem!	o per, -a – brucho	imar – už
romaňi džuvľi – rómska žena	godřaver – múdry	o phral, -a – brat
o papus, -i – dedo	o pindro, -e – chodidlo	phujes – zle
te dikhel – pozeráť	te gondofinel – myslieť	phuro, -i, -e – starý
parno, -i, -e – biely	te pijel – piť	phrala-pheňa – súrodenci
e familija, -i – rodina	te chasal – kašľať	feder – lepši
paš – pri	pharo, -i, -e – ťažký	

O kher the leskere funkciji

A O bešiben

Bazutne lava: o kher – dom, o blokos – panelák, o foros – mesto, o gav – dedina, o romano taboris – rómska osada, tábor

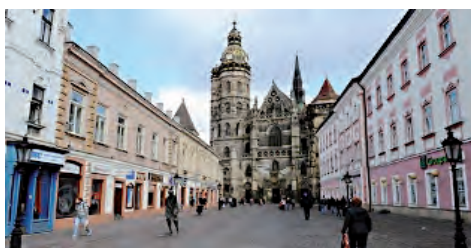
1. Gen, kaj šaj bešen o manuša

O manuša šaj bešen andro foros, vaj pro gav. Andro foros bešen o manuša andro bloki the andro khera. Andro foros bešen vašoda, kaj ode penge šaj lokeder roden buti. Andro foros hin but sklepi, mozi, teatros, muzejuma, reštavraciji the aver bare službi, save pro gav na arakhena. No o nipi dživen the pro gav. Varesave Romen hin pengere khera, maľi, bara u varesave Roma dživen andro romano taboris. Andro gav pen o manuša feder prindžaren the šegetinen penge. Pro gav hin šukareder paňa-veša.

2. Gen o vakeriben pal e Kaša

E Kaša hin dujto nekbareder foros pre Slovensko. Kašate dživen buter sar 240 ezera manuša. Dživen adaj o Slovaka, Ungri, Roma the aver nacijakere manuša. Kašate šaj dikhas purane historikane khera. Nekšukareder historikano kher hino la sentna Alžbetakeri khangeri. O manuša bešen avri le forostar andro bloki.

Varijanti sar te phenel
*manuša – nipi – džene te pomožinel – te šegetinel
 andro gav – pro gav
 taboris – koloňija – pero*

E bari uca Kašate.

La sentna Alžbetakeri khangeri.

3. Ko, kaj bešel? Vaker pal o čitre

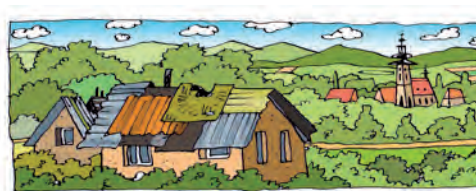
Kaj bešel e Marika?

Kaj bešel o Miškus?

Kaj bešel o Dežkus?

E Marika bešel _____
 O Miškus bešel _____
 O Dežkus bešel _____

Romano god'aver lav
*Kas o Del andro kher and'a, me les
 avri na čivava.*

B O vakeriben pal o kher

Bazutne lava: te cinel kher – kúpiť dom, te dživel rendešnones – žiť poriadne, štaresobakero kher – štvorizbový dom/byt, dujesobakero kher – dvojizbový dom/byt, te udžanel – prijať

1. E Kveta pes arakhľa la Marikaha. Gen lengero vakeriben.

Kveta: Sar sal Mariko?

Marika: Paľikerav, mištes. U tu sar sal?

Kveta: The me mištes. Imar tut čirla na dikhl'om. Kaj akana bešes?

Marika: Imar duj berš dživav pro gav.

Bikend'am o kher andro foros u geľam te bešel pro gav.

Kveta: Ta, savo kher cind'al Mariko?

Marika: Šukar, baro, štaresobakero kher.

Hin man bari bešibnaskeri soba the tavibnaskeri soba. Aver sobi hine čepo cikneder. Anglo kher man hin cikňi bar.

Kveta: Bešen odoj the o Roma?

Marika: Andro gav, maškar o gore, na bešen but Roma. Jon bešen avri andal o gav andro romano taboris.

Kveta: U sar tumen len o gore?

Marika: Jon dikhen, hoj amen dživas rendešnones, na sam melale ta udžanen amen.

Kveta: Akor mištes pes tuke odoj bešel.

Marika: He, akana man hin baro kher. The le čhaven hin pengere sobi u andro foros man sas ča dujesobakero kher. Tu bešes mek andro foros?

Kveta: He, me bešav mek odoj, kaj bešavas. Akana sam korkore le romeha. Le čhaven hin imar pengere khera.

2. Phen, či o phend'a hin čačikane abo načačikane

1. *E Marika bešel pro gav imar deš berš.*

a) čačipen b) načačipen

2. *Andro lakero gav na bešen aver Roma.*

a) čačipen b) načačipen

3. *La Marika hin pro gav dujesobakero kher.*

a) čačipen b) načačipen

4. *E Marika bešel andro romano taboris.*

a) čačipen b) načačipen

5. *Bešel pro gav dur le forostar.*

a) čačipen b) načačipen

6. *La Marikakere čhaven hin pengere sobi.*

a) čačipen b) načačipen

7. *E Kveta bešel andro foros le čhavenca.*

a) čačipen b) načačipen

3. Ker palepheñibena

1. Kaj bešel e Marika?
2. Keci sobakero kher la hin?
3. Sar avel avri le gorenca andro gav?
4. Kaj bešel e Kveta?

4. Gen, so mange vakerelas miri phuri daj

Miri phuri daj mange vakerelas pal o čore Roma. Joj bešelas pro gav andro romano taboris. Andro jekh kher bešenas deš džene. Pro jekh haďos sovenas o čhave. O phure sovenas pre phuv. Na sas len so te chal, o paňi lenas andal cikňi len. Phares mange, hoj mek the adad'ives dživen but Roma čores. Le muršen nane buťi, dživen andro kaštune, phagerde khera, andre mel the andre bokh.

e Lenka, 13 berš

Varijanti sar te phenel

*goro – gadžo – na-Rom
tavibnaskeri soba – kuchňa
bares – igen – zorales*

C Butoris andro kher

Bazutne lava: e tavibnaskeri soba – kuchyňa, e bešibnaskeri soba – obývačka, e sovibnaskeri soba – spálňa, e čhavorikaňi soba – detská izba, e thovibnaskeri soba – kúpeľňa, e toaleta – toaleta, o haďos – posteľ, o stolkos – stolička, o skamind – stôl, o šifonos – skriňa, o pokrovcos – koberec, o čilaris – luster

1. Pal o čitre lekhav andre savi soba iľinel o butoris

čtro 1

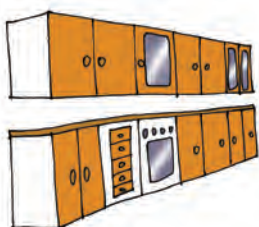
čtro 2

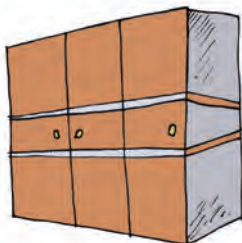
čtro 3

čtro 4

čtro 5

čtro 6

čtro 7

čtro 8

- Čtro 1. iľinel andre _____
 Čtro 2. iľinel andre _____
 Čtro 3. iľinel andre _____
 Čtro 4. iľinel andre _____
 Čtro 5. iľinel andre _____
 Čtro 6. iľinel andre _____
 Čtro 7. iľinel andre _____
 Čtro 8. iľinel andre _____

2. Ker palepheňibena

1. Savo butoris tumen hin andre bešibnaskeri soba?
2. Savo butoris tumen hin andre čhavorikaňi soba?
3. Savo butoris tumen hin andre sovibnaskeri soba?

3. Jekh lav adaj na džal. Thov les kerekate

- a) o stolkos, o skamind, o šifonos, e toaleta
- b) e čhuri, e roj, o taňiris, e piri, o gav
- c) o gav, o foros, o romano taboris, o haďos
- d) o kher, e soba, e land'ard'i, o pokrovcos

4. Thov o kerutne andro infinitiv

- bešav _____
 dživel _____
 cind'om _____
 keres _____

Romane hadki

*Šinga les hin, pindre les nane, phirkerel.
 (raduv o)
 Hin man ajso phral, nane les muj, hin les muj,
 avav ke leste, kerel mandar duj.
 (soladneg o)*

5. Phen, hoj oda kerav me

te dikhel, te sovel, te tavel, te vakereľ, te thovel
 pes, te land'ol, te kamel, te ureľ, te avel, te chal, te
 phireľ, te cineľ, te kereľ, te bešel

C1 O vakeriben pal o sobi

Bazutne lava: čino peske te bešel – oddychovať, te dikhel e televiza – pozerať televízor, te bavinel pes – hrať sa, te tavel – variť, te sovel – spať, te thovel pes – umývať sa, te land'ol – kúpať sa

1. Gen, so šaj te kerel andro sobi

Andre tavibnaskeri soba e daj tavel.
 Andre sovibnaskeri soba soven daj-dad.
 Andre bešibnaskeri dikhas e televiza.
 Andre čhavorikaňi soba o čhave nekbuter
 čiro bešen paš o kompjuteris the internetos.
 Andre land'ard'i moras the land'aras pen.

Varijanti sar te phenel

*te thovel pes – te morel pes
 thovibnaskeri soba – land'ard'i – nand'ard'i
 te land'arel pes – te nand'arel pes
 e televiza – e dikhad'i, o gaučos – o divanos*

Likeren andre god'i!

**tavibnaskeri soba, sovibnaskeri soba, bešibnaskeri soba,
 čhavorikaňi soba, land'ard'i/nand'ard'i, toaleta**

2. Thov andre romaňi čhib

Naša kuchyňa je malá. Je tam jeden stôl, štyri stoličky a nová kuchynská linka. Kúpeľňa je veľká, máme tam veľkú vaňu a dve umývadlá. Na stenách a na zemi sú biele obkladačky. V mojej izbe mám posteľ, malý stolík, dve stoličky, skriňu na šaty. Na zemi je farebný koberec. Na stenách visia obrazy. Mám tam aj televízor a počítač. Naša obývačka je veľmi veľká, je tam gauč, dve kreslá. V obývačke máme knihy uložené na policiach. Náš byt je veľmi pekný.

3. Gen, sar dživenas o Roma tel o mariben. Phen, so tut dodžan'fal!

Tel o dujto mariben na sas le Romen čačipen maškar o aver manuša. Sar sas thodo o Slovensko them, sas avridino o zakonos, kaj o Roma našti bešen maškar o gadže. Ola džene, so bešanes andro gav abo agor gaveske, sas tradne avri andal o gav abo tel o veš u lengere khera sas labarde. Le Romenge sas zaphandlo andro gav abo andro foros te avel. O Romňa šaj džanas te cinkereľ ča jekh ora tosara abo raťi, buter na. Andre varesave gava sas le romane čhavage zaphandlo te phirel andre sikhad'i. Kana varesavo Rom abo Romňi sas chudle andro foros, sas marde murdarde the o bala lenge sas čhinde tele. Kana sas o Rom chudlo masovar, sas bičhado andro buťakero taboris, kaj o Roma kerenas phares u hijaba. Kije agor le maribnaske sas but Roma ľivinde abo labarde andro pengere khera. Le Romen, so bešanes pro Čechi, užarelas mek goreder bibacht, bo sas kidle the bičhade andro koncentračna tabori. Odoj chanas bari bokh u marnas len nasvalipena, pro agor sas savore ľigende Aušvicate u odoj sas murdarde avri.

Mi del o Del, kaj te n'avel ňigda šoha kajso mariben, savo darekana sas!

Thov o andrephandle lava andre romaňi čhib u pherd'ar o phend'a

(V obývačke) _____ hin amen e televiza.
 (V spálňi) _____ hin amen o had'os.
 (V detskej izbe) _____ hin amen o kompjuteris.
 (V kuchyni) _____ hin amen o skamind.
 (V kúpeľňi) _____ hin amen e bodvana.

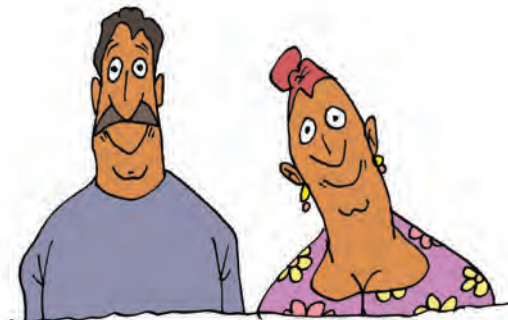
D O bešiben andro foros the pro gav

Bazutne lava: te bešel pre lavka – sedieť na lavičke, te kidel phaba the čil'ava – zbierať jablká a slivky, te del duma – rozprávať sa, te bašavel pre gitara – hrať na gitare, te bajinel pal o čhave – starať sa o deti, džanlo manuš – vzdelaný človek

E Monika dživel pro gav.

La Monikakero kher.

E Monika le romeha.

1. Gen o vakeriben, so kerel la Monikakeri famelfija pro gav

Me dživav la famelfijaha pro gav. Mange the mire čhvenge hin adaj mištes. Ňilaje sam calo džives avri, bešas pro lavki paš o kher, abo džas andre bar te kidel phaba the čil'ava. Chas, das bari duma, o čhave bašaven pre gitara, giľavas amare romane giľa. Miri čaj e Patricija rado genel the mek rado bavinel kompjuteris. Mire čhaske, le Milanoske, hin dešupandž berš. Jov imar štarto berš sikhľol te bašavel pre lavuta. O Erik, miro nekterneder čhavo, rado bavinel fotbalis the rado phirel pre bicigľa. Me the miro rom bajinas pal pengere čhave. Kamas, kaj te sikhľon, kaj lendar te aven džanle manuša.

O Jožkus dživel andro foros.

O Jožkus la pheňaha the la čhaha.

O Jožkus le džamutreha the la vnučkaha.

2. Gen, so vakerele o Jožkus

Me bešav mira familijaha andro foros. Man hin trinesobakero kher. Hin man trin čhave, jon hine imar bare u hin len pengere khera. Mange pes adaj mištes dživel vašoda, bo la romňaha keras andro foros buťi. O čhave k' amende phiren sako kurko sombatone. Andro foros šaj feder te dživel avri. Hin adaj buter bare boti u šaj te cinel tuňeder chaben the uraviben.

3. Ker palepheňibena

1. Kaj bešel e Monika?
2. So keren lakere čhave?
3. So kerel Ňilaje e Monika?
4. Kaj dživel o Jožkus?
5. Keci sobakero kher les hin?
6. Ko leha bešel?
7. Sar pes leske odoj bešel?

E Gramatika the keribena

Slovesá v rómčine. Rómske slovesá rozdeľujeme do troch tried. Triedu určíme podľa zakončenia slovesa v neurčitku alebo podľa tvaru slovesa v 3. osobe jednotného čísla, ktorý je zhodný s neurčitkom slovesa. Do I. triedy patria slovesá, ktorých slovesný kmeň sa končí na spoluhlásku. Prítomný čas sloviess I. triedy sa tvorí od slovesného kmeňa pridaním koncoviek **av, es, el, as, en, en**.

Sloveso I. triedy: te kerel (robiť)

1. *ker-av* robím *ker-as* robíme
2. *ker-es* robíš *ker-en* robíte
3. *ker-el* robí *ker-en* robia

1. Thov o kerutne andre lači forma

- a) Amen _____ (te bešel)
- b) Joj _____ (te tavel)
- c) Me _____ (te vakereš)

Slovesá II. triedy.

Do II. triedy patria slovesá, ktorých slovný základ sa končí na samohlásku **a**. Ide o tzv. a kmeň. Prítomný čas sloviess II. triedy sa tvorí od slovesného kmeňa pridaním koncoviek **v, s, l, s, n, n**:

Sloveso II. triedy: te chal (jesť)

1. *cha-v* jem *cha-s* jeme
2. *cha-s* ješ *cha-n* jete
3. *cha-l* je *cha-n* jedia

2. Thov o kerutne andre lači forma

- a) Me rado _____ (te chal)
- b) Joj but _____ (te asal)
- c) Nasvalo sal, tu _____ (te chasal)

Slovesá III. triedy sú historicky odvodené od rôznych základov a pôvodného slovesa **te ovel** (stať sa, nastať), z ktorého sa zachovala len morféma **-uv-**. Morféma **-uv-** sa zachovala vo všetkých dialektoch v 1. osobe oznamovacieho spôsobu sg. a pl. a v 2. osobe sg. rozkazovacieho spôsobu. Takto odvodené slovesá vyjadrujú polohu alebo stav.

Sloveso III. triedy: te pašľol (ležať)

1. *pašľ-uv-av* ležím *pašľ-uv-as* ležíme
2. *pašľ-os* ležíš *pašľ-on* ležíte
3. *pašľ-ol* leží *pašľ-on* ležia

3. Thov o kerutne andre lači forma

- a) Joj mištes _____ (te sikhľol)
- b) Tu _____ (te thulľol)
- c) Amen _____ (te pašľol)

Prehľad skloňovania zvratného zámena pes (sa)

sg.			pl.		
nom.	-		-		
ak.	<i>pes</i>	seba/sa	<i>pen</i>	seba/sa	
dat.	<i>peske</i>	sebe/si	<i>penge</i>	sebe/si	
lok.	<i>peste</i>	sebe	<i>pende</i>	sebe	
inštr.	<i>peha</i>	sebou	<i>penca</i>	sebou	
abl.	<i>pestar</i>	od seba	<i>pendar</i>	od seba	
gen.	<i>peskero</i>	bez seba	<i>pengero</i>	bez seba	

4. Thov o vašonav „pes“ andre lači forma

- a) Me thovav _____ (seba/sa)
- b) Amen ľikeras _____ (svoje zvyky)
- c) Jov na bajinel _____ (o seba)
- d) Na vakeren _____ (so sebou)

Prehľad koncoviek prítomného času

Číslo	osoba	I. trieda	II. trieda	III. trieda	Číslo	osoba	I. trieda	II. trieda	III. trieda
sg.	1.	-av	-v	(-uv), -av	pl.	1.	-as	-s	(-uv), -as
sg.	2.	-es	-s	-os	pl.	2.	-en	-n	-on
sg.	3.	-el	-l	-ol	pl.	3.	-en	-n	-on

E1 Gramatika the keribena

1. Thov andre romaňi čhib

Bývam v meste.
 Pred domom mám záhradu.
 Medzi nami je dobrý vzťah.
 Na stole je jedlo.
 Sedím pri okne.
 Rozprávala o živote.
 To je pre teba.
 Obraz je na stene.

Význam jednotlivých predložiek

andal – z (**andal o gav** – z mesta)
andre – v, vo (**andro foros** – v meste, do mesta)
anglo kher – pred dom
bi, bije – bez (**bi leskero** – bez neho)
bijo dad – bez otca
ke, kije – u, k (**ko phral** – k bratovi, u brata)
kijo doktoris – k lekárovi, u lekára
maškar – medzi (**maškar o Roma** – medzi Rómami)
pal – o, – po, – za (**te vakerel pal o dživipen** – rozprávať o živote, **te phirel pal e phuv** – chodiť po zemi, **pal o kher** – za domom)
paš – pri (**paš o skamind** – pri stole)
pašal – okolo (**pašal o kher** – okolo domu)
prekal – cez (**prekal o paňi** – cez vodu)
perdal – pre (**ada hin perdal tute** – to je pre teba)
tel – pod, za (**tel o skamind** – pod stolom, **tel jekh čhon** – za jeden mesiac)
vaš – za, namiesto (**vaš o chaben** – za jedlo), **vaš tuke geľom me** – namiesto teba som išiel ja
pre, pro – na (**pro skamind** – na stole, **pre fala** – na stene)

3. Thov o lav, so hino andrephandlo andro inštrumental

Me (tu) na džav. Džas (jon) andro foros? Me (joj) phirav andre škola. Joj džal (amen) te khelel. Miri phen (trin berš) mandar phureder bešel Kašate. Ma ruš (phral). Džav ko doktoris (danda). Varesave Roma buterval džan te sovel (bokh). (Gifi) šaj phenes buter, sar laveha. Joj dživel (raklo). O Rom lake muľa, akana dživel (čhave). Džidžarel pes (bašaviben).

4. Phen o šerutne nava andro inštrumental

o dad, e daj, miri phen, o phral, o raklo, amari sikhľardí, čore Roma, barvalo manuš, romňi, o drom, o čhave, jekh kurko, o love, e familija, e godí, o džamutro, o papus, e vodi

Inštrumentál podstatných mien

Podobne ako ostatné pády sa inštrumentál tvorí aglutinatívne od nepriameho kmeňa koncovkami:
-ha (ak je nepriamy kmeň zakončený na spoluhlásku **s** alebo na samohlásku – **le phraleha, la pheňaha** (s bratom, so sestrou),
-ca (ak je nepriamy kmeň zakončený spoluhláskou **n** **le phralenca, le pheňenca** (s bratmi, so sestrami)

2. Thov andre romaňi čhib

a) v meste _____
 b) pristole _____
 c) klekárovi _____
 d) okolo domu _____
 e) na stene _____
 f) pre teba _____
 h) o živote _____
 i) za jedlo _____
 j) po zemi _____
 k) cez vodu _____
 l) na stoličke _____

Romane god'aver lava

**Ko so rodel, oda the arakhel.
 Ko kamel ča pes, na džanel so oda ladž.**

5. Ker lačhes o phend'a

Del brišind,	kaj džas?
Nasvaľi som,	na pašal čoreske.
Phen mange,	phurdel e balvaj.
But Romen,	džav ko doktoris.
Barvalo manuš,	nane butí.

NEVE LAVA

anglal – vpredu	tele – dole	te bajinel – starať sa
prekal – cez	e televiza – televízor	te gondofinel – myslieť
e bar, -a – záhrada	o čitro, -e – obraz	te ľivinel – zastreliť
pharo, -i, -e – ťažký	e thovibnaskeri soba – kúpeľňa	o had'os, -i – posteľ
te barol – rásť	te del – dať	te murdarel – zabiť
e bodvana, -i – vaňa	e toaleta – toaleta	e chodba, -i – chodba
te phirel – chodiť	te del smirom – dať pokoj	maškar – medzi
te bešel – bývať	o trinesobengero kher – trojizbový byt	te chudel – chytiť
purano, -i, -e – starý	o dujesobengero kher – dvojizbový byt	o chundrul, -a – huba
e bešibnaskeri soba – obývací izba	te del duma – rozprávať sa	imar – už
o regalos, -i – regál	o dživipen, -a – život	o jekhesobengero kher – jednoizbový byt
sikh'fol – učiť sa	o lavutaris, -a – huslista	e komoda, -i – komoda
o skamind, -a – stôl	feder – lepšie	o gaučos -a – gauč
buchlo, -i – široký	e gil'i, -a – pieseň	o divanoson -a – gauč
e soba, -i – izba	o foros, -a – mesto	kurko – týždeň
o butoris, -a – nábytok	te gil'avel – spievať	e lampa, -i – lampa
e sovibnaskeri soba – spálňa	o fotelis, -a – kreslo	e len, -a – potok
o čačipen – pravda	sombat – sobota	loko, -i, -e – ľahký
o sovibnaskero than – posteľ	e fotka, -i – fotka	lolo, -i, -e – červený
cikno, -i – malý	te udžanel – uznať	o love – peniaze
o stolkos/bešado, -i – stolička	o gadžo – ne-Róm	e lulud'i, -a – kvet
te cinel – kúpiť	te labarel – spáliť	e maľa, -i – pole
e tavibnaskeri soba – kuchyňa	o gav, -a – dedina	palal – vzadu
e čhavorikaňi soba – detská izba	e bicig'ľa – bicykel	perdal tute – pre teba
e čhavorikaňi soba – detská izba	o gaučos, -i – gauč	e kachľička, -i – obkladačka

Miri komunita

A Romaŋi komunita pro gav the andro foros

Bazutne lava: avri le gavestar – mimo dediny, andro kaštune khera – v drevených domoch, bijo paŋi – bez vody, bijo gazos – bez plynu, bije buŋi – bez práce, jekhetane le manušenca andal e majorita – spolu s ľuďmi z majority, andro khera le paŋeha the le gazoha – v bytoch s vodou a ústredným kúrením

1. Gen, sar bešen o Roma andro romano taboris

O Roma andro romano taboris dživen avri le gavestar. Dživen andro kaštune, phagerde khera, bijo paŋi the bijo gazos. Le muršen nane buŋi, vašoda o familiji tirinen bida the bokh.

5. Pherďar lačhes o phend'a

(kaštune khera, blokos, bije buŋi,)

- a) O Roma andro foros bešen andro _____
 b) But romane murša hine _____
 c) O Roma pro gav bešen andro _____

2. Gen pal o čitre, sar pes dživel le Romenge andro gav Krásna Hôrka

So keren o romane čhave dživese?

Romane čhave nekbuter čiro hine pre uca.

Kaj bešen o Roma?

O Roma bešel avri le gavestar.

Save khera len hin?

Bešen andro kaštune, phagerde khera.

3. Gen, sar dživen o Roma andro foros blokoste?

O Roma dživen jekhetane le manušenca andal e majorita. Bešen andro murimen khera le paŋeha the le gazoha. E Viera bešel Perješiste andro blokos. La hin trinesobakero kher. Bešel odoj le romeha the la nekternedera čhaha. Hin la mek duj murša, jon dživen romňenca u hin len pengere khera Perješiste. Lakere romes the le čhaven hin Perješiste buŋi u vašoda dživel peske mištes.

Romano god'aver lav

God'aver lav tut šaj del drom, aľe manušes tutar mušines te kerel korkoro.

Varijanti sar te phenel

čiro – časos – idejos

4. Ker palepheňibena

- a) Sar bešen o Roma andro foros?
 b) Kaj bešel e Viera?
 c) Keci čhave la hin?
 d) Keci sobakero kher la hin?
 e) Ko laha mek bešel?
 f) Hin lakere romes the le čhaven buŋi?

E Viera la čhaha.

B Romengero dživipen pro gav the andro foros

Bazutne lava: puraneder kher - starši dom, te džal pal peskero suno - íšť za svojím snom, prekerde sobi – prerobené izby, o čhaja dživen romenca – dcéry sú vydaté, tuñeder - lacnejši, penzija – dôchodok, te prikerkerel - opravovať

1. Gen, so vakerel e Margita pal peskero bešiben

Dživav adaj deš berš. Sas man trinesobakero kher andro foros, afe miro the mire romeskero suno sas, te bešel jekhvar andro peskero kher. Džahas pal pengero suno, bikend'am o kher andro foros u cind'am puraneder kher andro gav. Kotor kotorestar prikerkerelas miro rom andro kher, so pes delas. Kerđa nevi thovibnaskeri soba, tavibnaskeri soba, thod'a neve dili. Akana amen hin štar prekerde sobi. Bešav adaj la romeha the mek miro čhavo peskera familijaha. O čhavo the leskeri romňi keren buti u me la romeha sam pre penzija. Le gadženca andro gav avas mištes avri.

La Margitakero kher.

La Margitakeri familija.

2. Ker palepheñibena

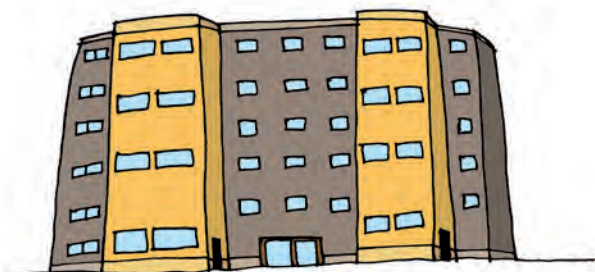
1. Kaj bešelas e Margita?
2. Kaj bešel akana?
3. Keci sobi hin la Margita andro kher?
4. Ko laha mek bešel andro kher?
5. Kerel buti e Margita?

Varijanti sar te phenel

dičhol – pačinel – pačisal'ol – tecinel
 sklepa – bota – obchodos
 thovibnaskeri soba – land'ard'i – nand'ard'i
 tavibnaskeri soba – kuchňa

3. Gen, so vakerel o Milan pal peskero bešiben

Me bešav la romňaha Kašate andro blokost. Bešav adaj la romňaha imar tranda berš. Hin amen trinesobakero kher. Amare čhave imar bare. O čhavo dživel romňaha, o čhaja romenca. Hin len pengere khera Kašate. O bešiben andro foros dičhol pes mange feder, sar o bešiben pro gav. Na kempel mange te kerel ajci buti, sar pašal o kher pro gav. Andro foros hin but sklepi the botune khera u avka šaj cinas the tuñeder chaben.

O Milan bešel blokoste.

O Milan le dadeha the la daha.

4. Vaker pal le Milanokero bešiben!

C Pařivale manuša andre miri komunita

Bazutne lava: romano bičhado – rómsky poslanec, romano vajdas – rómsky vajda, pařivale džživipen – čestný život, te čhivel tele o khera – zburat domy, te ažutinel – pomáhat, o žužipen – čistota, lačho cirdřipen – dobrý vzťah, sasřipnaskeri asistentka – zdravotná asistentka, socijalno-komunitřni asistentka – sociálno-komunitná asistentka

1. Gen pal o čitre, so vakerele o Viktor Petraš, o Robert Petraš the o Ľudovit Duda

Oda hin o Viktor Petraš

Jekh berš sikhľuvav pro Konzervatorijum Kašate. Kašate bešas pro internatos. Sako parašřovin džav khera. Amen sam štar phrala-pheňa Miro dad kerel buři u kamel, kaj te avas sikhade u feder te dživas.

Oda hin o Robert Petraš

O Robert Petraš hino le 2011 beršestar romano bičhado pro gav. Jekhetane le vajdaha ažutinen le Romenge te rodel buři. Ľidžan le Romen kijo pařivale džživipen, kaj te bajinen le čhavendar the te ľikeren o žužipen andro taboris.

Oda hin o Ľudovit Duda

O Ľudovit Duda hino vajdas pro gav. Les hin phari buři te ažutinel le Romenge, savege kamen te čhivel tele o khera. Maškar o Roma the o gadže pro gav hin nalačho cirdřipen.

2. Gen o vakerele pal e Greta Balogova the Marija Balogova

E Greta Balogovo bešel andro gav Vtačkovce. Jepaš berš kerel buři sar sasřipnaskeri asistentka andro gav. Šegetinel le nasvale Romenge. Pal o Roma bajinel e doktorka Kraľovcistar. E Greta laha vakerele pal o nasvale Roma u joj lenge lekhavel o recepti. Le Romenge, save hine bares nasvale, vičinel e sanitka. Le Romenge kerel the vakerebena pal o sasřipen andre bazutřni sikhadři. Lakeri čhaj e Marija kerel buři andro gav sar socijalno - komunitřni asistenka. Joj šegetinel le čore Romenge andro gav.

E Greta

E sikhadři, kaj e Greta kerel sasřipnaskere vakerebena.

La Gretakeri čhaj e Marija.

3. Ker palepheňibena

1. Ko hin o Viktor Petraš?
2. Kaj jov sikhľol?
3. Keci phrala-pheňa les hin?
4. Ko hin o Robert Petraš?
5. Savi buři jov kerel?
6. Ko hin o Viktor Duda?
7. Kaske jov kamel te ažutinel?
8. Ko hine e Greta the e Marija Balogova?
9. Save buřa jon kerel?

C1 Romane komuniti andro aver thema

Bazutne lava: te arakhel peske buti – nájšť si prácu, te rodel buter love – zarábať viac peňazí, e Anglija – Anglicko, e Belgija – Belgicko, angličico čhib – anglický jazyk

1. Gen, so vakerel o Erik pal o dživipen andre Anglija

O Erik dživel la romňaha the le čhavenca Anglijata. Jov hino avri sikhado tavibnaskero. Khere pre Slovensko les na sas lači buti. Anglijata dživel imar deš berš. Kerel buti sar tavibnaskero. Rodel buter love u avka peske šaj cinda kher. Le Romenge, save keren buti, pes Anglijata mištes dživel. Te manuš džanel angličico čhib, arakhela peske buti lokeder, sar pre Slovensko.

O Erik dživel Anglijata.

O Šaňis dživel Belgijate.

O Miškus dživel pre Slovensko.

2. Gen o vakeriben maškar o Šaňis the Miškus

Šaňis: Lačo džives Mišku! Imar tut čirla na dikhľom.

Miškus: Lačo džives, Šaňi! Rado som, kaj pen arakhľam.

Šaňis: Sar sal? Kaj džives?

Miškus: Mištes, me dživav Kašate. U tu?

Šaňis: Ta me imar pandž berš dživav Belgijate.

Miškus: U so tiri familija? Savore dživen Belgijate?

Šaňis: He, me la romňaha the le čhavenca. Man hin trin čhave, duj murša the jekh čhaj. Mek hin man duj phrala the jekh phen. Savore dživas akana Belgijate. Ta, akana vaker pal tiri familija. Keci džene san?

Miškus: Keci? Ta me, e romňi, štar čhave, duj murša, duj čhaja. Mek paš amende bešen miro dad the miri daj. Imar hine phureder manuša. U Belgijate keren buti?

Šaňis: He, savore murša keras buti andre fabrika. Pre Slovensko amen na sas buti ta geľam avri. U tut hin buti, Mišku?

Miškus: Ta me imar but berš kerav buti sar muraris. Jevende nane but buti, aľe ňilaje hin feder. The e romňi kerel buti, ta varesar avri dživas.

Šaňis: U so tire phala-pheňa?

Miškus: Ta džanes, man hin duj phrala the duj pheňa. O Feris, mandar terneder phral the miri phen e Veronika dživen Anglijata.

Šaňis: Ta dikhes, but Roma gele avri ča bijal e buti.

Miškus: Avka varesar. Ta mi džal tuke mištes Belgijate.

Šaňis: Paľikerav. He tuke, adaj khere.

3. Ker palepheňibena

- Kaj dživel o Miškus?
- Kaj dživel o Šaňis?
- Keci čhave hin le Šaňis?
- Keci phrala-pheňa hin le Miškus?
- Keci phrala-pheňa hin le Šaňis?
- Keci čhave hin le Miškus?
- Kaj kerel buti o Šaňis?
- Savi buti kerel o Miškus?

Varijanti sar te phenel
tavibnaskero – kucharis – tavlardo

D Romaŋi himna, romano flagos

Bazutne lava: romane simbola – rómske symboly, te odphenel – odmietnuť, o aviben – príchod/pôvod, verdaneskeri kereka – koleso na voze, lumakere thema – krajiny sveta, te zdžal pes – stretnúť sa, romano flagos – rómska zástava, romaŋi himna – rómska hymna, o zegos – nebo, e luma – svet

1. Gen pal o romane simbola

Maškarthemutno romano khetañiben

Andro d'ivesa 8. – 12. aprilis 1971 pen zgele o Roma andal 14 lumakere thema pre pengero elšino kongresis Anglĳjate andro Orpington paš o Londyn. Odphende naromane nava Zigeuner, Gitanos, Gypsies u mangle le lumakere organizaciji, kaj te rešpektinen amaro etnicko nav Rom/Roma. O Roma udžanle pengero aviben andal e Indija u ile andre romano flagos the romaŋi himna. Andro 8. aprilis o Roma ĳikeren Maškarthemutno romano d'ives.

Romano flagos

Romano flagos – teluno kotor simbolizinel paña-veša, opruno kotor simbolizinel o zegos. Maškar hin e lofi verdaneskeri kereka le dešušov špicenca. Ajsi kereka hin the pro themutno flagos andre Indija. O Roma pengere flagoha udžanle pengero them e Indija, khatar anglo ezeros šelberš odgele amare dada.

UPRE ROMA

Jelem, jelem, lungone dromenca,
Maladiřom bachtale Romenca.
Oj, Romale, oj čhavale.
Oj, Romale, oj čhavale.
Oj, Romale, khatar tumen aven?
Le čerhenca, bachtale dromenca?
The man esas bari familija,
Murdarda la e kaři legija.
Aven manca sa lumake Roma.
Kaj phuterde le Romenge droma.
Ake vrjama – ušři Rom akana.
Amen chuřas the mištes keraha.
Oj Romale, oj čhavale,
Oj Romale, oj čhavale.

Romale Shavale
(Gypsy Men, Gypsy Brothers)
Transcribed by Karen Elaine

Rom Anthem
Intro: Adagio rubato

F7 E9m

Dje-lem dje-lem lu-go-ne dro-mensa Ma-la-di-lem

F7 E9m

bax-ta-le Romen-sa

C# E9m F7 E9m F E9m C# E9m7

Ay Ro-ma-le ka-tar tu-mena-ven Ay

F7 E9m F7 E9m

Ro-ma-le Sha-va-le ay Ay Sha-va-le

Allegro E9m vamp (6x) E9m F7

Rhumba-like Le tser en-sa bax-ta-le dro-men
Tai mud-ar-dya la e ka-li legiya

E9m F7 E9m

Vi-man sas u ba-ri fa-mi-li-ya

E9m F7 1. F7

Ay, Ay, Ro-ma-le Ay,

2. E9m F E9m Dal segno

Sha-va-le Ay, Ro-ma-le Fine

Varijanti sar te phenel

zegos – řebos – upripen – devřipen
luma – svetos – vilagos

E Gramatika the keribena

Stupňovanie prísloviak

Príslovky sa stupňujú podľa 3 stupňov:

1. pašes – blízko,
2. pašeder – bližšie,
3. jekhpašeder, mekpašeder – najbližšie.

Druhý a tretí stupeň sa tvorí rovnako ako 2. a 3. stupeň prídavných mien, a to: 2. stupeň pripojením prípony **-eder** ku kmeňu príslovky, 3. stupeň pripojením predpony **jekh-/nek-** k tvaru II. stupňa. **Nepravidelné stupňovanie** sa tvorí pri dvoch príslovkách: lačhes, mištes, (dobre) – feder (lepšie), nek/jekhfeder, nalačhes, namištes (zle) – goreder (horšie) nek/jekhgoreder (najhoršie).

1. Kide avri lačo lav u pherd'ar o phend'a

(goreder, nekfeder, phureder, nekšukareder)

- a) Miro phral hino mandar duj berš _____
- b) Le Romenge pes akana dživel _____
- c) Joj hiňi le pheňendar _____
- d) Amari daj hiňi _____

2. Ker le kerutendar šerutne nava

1. te bešel _____ te phenel _____ te džanel _____
2. te khelel _____ te chal _____ te kerel _____
3. te kamel _____ te dživel _____ te sikh'lol _____

3. Phen peskere lavenca, sar achal'fal ala romane god'aver lava

1. Phen pheňaha pen likerem, paťiv peske sikhaven.
2. Kam the oles, ko tut na kamel.
3. Ma asa, te avres dukhal o jilo.
4. Barvalo hin oda, ko džanel te del le jilestar.
5. Rom Romeske te merel na dela.
6. Sar tuke o than keres, avka the soves.

Tvorenie podstatných mien

Príponami -iben/-ipen; -ben/-pen sa odvodzujú podstatné mená mužského rodu od slovesného kmeňa takmer všetkých slovies (všetkých troch tried), ak to význam dovoľuje, napr. **kamel/kamiben** (milovať/láska), **bašavel/bašaviben** (hrať/hudba), **rovel/roviben** (plakať/plač), **khelel/khel'iben** (tancovať/tanec), **asal/asaben** (smiať sa/smiech). Pri slovesách III. triedy sa v niektorých prípadoch odvodzuje nové slovo od základného kmeňa slova, niekedy od rozšíreného kmeňa slova; v niektorých prípadoch pri odvodzovaní slov od základného i rozšíreného kmeňa vznikajú dve pomenovania s odlišným významom, napr. **terd'ol** (stáť) – **terd'ipen** (postoj), **cind'ol** (moknúť) – **cind'ipen** (vlhkosť), **sikh'lol** (učiť sa) – **sikh'lipen** (zvyk) – **sikh'luviben** (učenie).

4. Thov andre romaňi čhib

- a) Rómovia v rómskych osadách žijú v biede.
- b) Bývajú v drevených chatrčiach bez vody a plynu.
- c) Chlapi nemajú prácu a preto sa im ťažko žije.
- d) Dnes sa už aj Rómovia vzdelávajú, lebo chcú lepšie žiť.

5. Ker le šerutne navendar kerutne

bešiben, džaniben, keriben, bašaviben, nasval'ipen, sast'ipen, vakeriben, pijiben, chaben, šuňiben, phiriben, khel'iben, cind'ipen, kamiben, sikh'luviben, pheňiben, rodipen

6. Ker paškerutne le kijathode navendar

pharo, baro, šukar, džungalo, loko, sasto nasvalo, čoro, bokhalo, bachtalo, tato, god'aver, dilino, terno, phuro, barvalo

NEVE LAVA

o love – peniaze
 ajci – tolko
 te lidžal – viesť
 akana – teraz
 te likerel – držať
 aľe – ale
 e luma – svet
 andro – v, vo
 o manuš, -a – človek
 anglal – vpredu
 maškar – medzi
 e Anglija – Anglicko
 e maškarutni škola – stredná škola
 te avel avri – vychádzať
 Maškarthemutno romano
 d'ives – Medzinárodný deň Rómov
 o aviben – príchod
 avrisikhado, ˇ-i, -e – vyučený
 Maškarthemutno romano
 khetañiben – Medzinárodná rómska únia
 te arakhel pes – stretnúť sa
 bachtalo, ˇ-i, -e – šťastný
 opre – hore
 o bešiben – bývanie
 te oddžal – odísť
 o berš, -a – rok
 o pañi – voda
 o bičhado, ˇ-i, -e – poslanec

e pařiv – úcta, česť
 bijo – bez
 pařivalo, ˇ-i, -e – čestný
 botuno kher – obchodný dom
 pašal – pri
 buter – viac
 parno, ˇ-i, -e – biely
 te cinel – kúpiť
 e penzija – dôchodok
 o cirdipen, -a – vzťah
 te pořinel – platiť
 te čhivel tele – zbúrať
 te prekerel – prerábať
 dičhol pes – zdá sa
 purano, ˇ-i, -e – starý
 o dili – podlaha
 pharo, -i, -e – ťažký
 te dikhel – pozeráť
 te phenel – povedať
 te del – dať
 te rodel – hľadať
 te džanel – vedieť
 sako – každý
 te dživel – žiť
 te sikhľol – učiť sa
 sikhado, ˇ-i, -e – vyučený
 te dživel romňaha – žiť s manželkou
 e sklepa, -i – obchod
 o dživipen, -a – život
 e soba, -i – izba

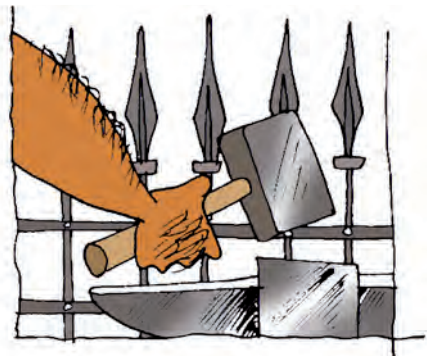
feder – lepšie
 šaj – môcť
 o foros, -a – mesto
 e tavibnaskeri soba – kuchyňa
 o flagos, -a – zástava
 tele - dole
 o gadžo – ne-Róm
 e thovibnaskeri soba – kúpeľňa
 o gav, -a – dedina
 o trinesobakero kher – trojizbový byt
 o gazos – plyn
 tuňo, ˇ-i, -e – lacný
 goreder – horšie
 tuñeder – lacnejší
 imar – už
 te thovel – postaviť
 jekhetane – spolu
 vareso – niečo
 jekhvar – raz
 o verdan – voz
 e kereka, -i – koleso
 te udžanel – uznať
 kaštuno, ˇ-i, -e – drevený
 o kotor, -a – kus
 kotor kotorestar – kúsok po kúsku
 e land'ardi, -e – kúpeľňa
 o lavutaris, -a – huslista
 loko, -i, -e – ľahký
 lolo, ˇ-i, -e – červený

Čirlatune romane buťa

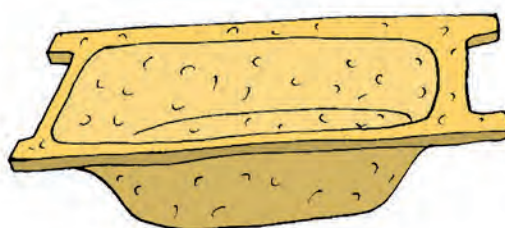
A Le Romengere buťa varekana

Bazutne lava: o charťas – kováč, o kotľaris – kotliar, o khuvalo – košíkár, o koritaris – korytár, o drabaripen – veštenie, e balaňi – koryto, te prikerel o lavuti – opravovať husle, kaštune roja – drevené lyžice, chevune pira – deravé hrnce, te džid'arel pes – živiť sa

1. Gen pal o čitre, save buťa kerenas o Roma čirła

*Nekbuter kerenas e charťiko buťi.
Adi buťi ande penge andal e Indija.*

O koritara kerenas balaňa, kaštune roja, čare.

Varesave Roma džanenas te prikerel o lavuti.

O kotľara prikerenas o chevune pira.

Varesave Roma pen džid'arenas le bašavibnaha.

O phureder romňa džanenas te drabarel.

2. Phen, keren varesave Roma andre tiri/tumari komunita mek ajse buťa?

B Chartiko buti the aver buta

Bazutne lava: phurikañi romañi chartuñi – starodávna rómska kováčska dielňa, o chartipen – kováčstvo, chartika buta – kováčske výrobky, te khovel o košara – pliesť košky, te laberel o cehli – vypaľovať tehly, te marel valki – robiť nepálené tehly, te kidel o purane patave – zbierať staré handry, te chanel avri e chañig – vykopať studňu, te drabarel pal o vast – veštiť z ruky

1. Gen pal e romañi chartiko buti

Jekhbuter Roma andre maškarutñi Europa dživenas pal e chartiko buti. Chartiko buti kerenas imar andre Indija. O dokumenti leperen romane charten pre Slovensko imar andro dešto šelberš. O ginde lila andro dešohtoto šelberš sikhaven, hoj jekhbuter Roma sas chartara. Agor kole šelberšeske peske maj dojekh slovačiko gav likerelas romane chartas. Le Romen na sas maľi. O chaben mangenas le gadžendar u vašoda lenge kernas sojekhaver chartike buta. E vigña sas andre phurikañi romañi chartuñi pre phuv. Romane chartara kerenas bešindos sar andre Indija. Bešindos kerenas the o chartara andre antika. Varesave chartara kerenas terđindos. Terđonas andre chev, so sas chandí avri maškar e vigña the o amoñis. Avka kerenas karfa, petala, lanci. Romane chartara kernas purane trastendar. Duje purane petalendar kernas jekh nevo. E daj, o čhave kerenas le dadeha. E romñi phurdelas pišot, o muršora marnas čokanoha. Chudenas te kerel sig tosara. O angara peske labarenas korkore. Sar imar o buta sas kerde, e romñi lelas zajda, thovlas andre karfa, lanci, petala u avka džalas pal o gava te bikenel. Vaše chudelas chaben, love ča varekana.

2. Thov kerekate lačo

1. Chartiko buti o Roma kerenas imar andre Indija.

a) čačipen b) načačipen c) naleperdo

2. Le romane charten leperen andro dokumenti pre Slovensko imar andro eftato šelberš.

a) čačipen b) načačipen c) naleperdo

3. Le Romen sas maľi.

a) čačipen b) načačipen c) naleperdo

4. O Roma bešenas andro neve khera.

a) čačipen b) načačipen c) naleperdo

5. O romane chartara kerenas bešindos.

a) čačipen b) načačipen c) naleperdo

6. O romane chartara kerenas karfa, petala, lanci.

a) čačipen b) načačipen c) naleperdo

7. O romane chartara sas barvale manuša.

a) čačipen b) načačipen c) naleperdo

8. O romane chartara kerenas neve trastendar.

a) čačipen b) načačipen c) naleperdo

9. Chartiko buti sas phari.

a) čačipen b) načačipen c) naleperdo

10. Vaš e buti chudenas ča love.

a) čačipen b) načačipen c) naleperdo

3. Gen pal o čirlatune romane buta

Varesave Roma khovenas košara, opalki, metli, labarenas cehli, marenas valki, phirenas pal o purane patave, pal o trasta the pal o cipi, phagerenas o bara pro droma, chanenas avri o chañiga, handľinenas, kerenas pro stavbi. The o romane džuvľa šulavenas le gadženge o dvori, makhenas avri o bova, parňarenas o khera, kerenas pro maľi. O vlachike Roma handľinenas the bikenenas le grajen. O romña drabarenas pal o karti the pal o vast.

Romane godaver lava

Ma ker tut bareder, ma ker tut cikneder.

Godaver lav mol buter sar love.

Gilaha šaj phenes buter sar laveha.

C Akanutne but'a

Bazutne lava: e redaktorka – redaktorka, o tavibnaskero – kuchár, o pinciris – čašník, e sikh'ard'i – učitel'ka, o muraris – murár, o inžineris – inžinier, o frizeris – kaderník, o skleparis – predavač, o taksikaris – taxikár, bibuťakero – nezamestnaný, o dizajneris – dizajnér, e modelka – modelka, o manažeris – manažér, o bašavibnaskero – hudobník, o lavutaris – huslista

1. Vaker pal o čitre, save but'a jon keren?

E Ildiko hiňi sikh'ard'i andre bazutňi sikhad'i pro gav Vtačkovce. Joj sikh'larel le romane čhaven.

O Erik hino tavibnaskero.

O Jožkus hino pinciris.

O Dežkus hino muraris.

2. Pherđar o phend'a lače laveha

- a) E Ildiko kerel but'i sar _____
 b) O Erik kerel but'i sar _____
 c) O Jožkus kerel but'i sar _____
 d) O Dežkus kerel but'i sar _____

Varijanti sar te phenel

pinciris – čašnikos, tavibnaskero – kucharis
 sikh'ard'i – učitel'ka, sikh'lardo – učitel'
 skleparis – predavačis

3. Duj lava adaj na ilinen, thov len kerekate.

- a) E but'i hiňi _____ (meľali, interesno, phari, loki, cikňi, žuži, terňi, bibachtali)
 b) Jov kerel _____ (sid'ardones, lokes, phares, žužes, mates, pherasunes)
 c) O mašini hine _____ (phagerde, kamadune, melale, cikne, hangošne, baratošne)

C1 Kamadune but'a

1. Vaker pal o čitre, save but'a kamen te kerel o sikhľuvne?

Dizajnerka

Me kamav te kerel
but'i sar dizajnerka.
Simonka, 14 berš

Modelka

Me kamav te kerel
but'i sar modelka.
Kristinka, 11 berš

Manažeris

Me phirav pre hotelovo sikhad'i.
Kamav te kerel but'i sar manažeris.
Tomaš, 16 berš.

Bašavibnaskero

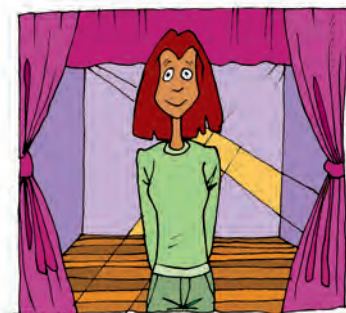
Me kamav te bašavel.
Sikhľuvav te bašavel pre gitara.
Jožkus, 9 berš

Lavutakero sikhľardo

Me kamav te sikhavel
le čhaven te bašavel pre lavuta.
Viktor, 17 berš

Herečka

Me phirav pro Konzervatorijum.
Me kamav te avel herečka.
Anička, 17 berš

2. Pherďar o phend'a

- Joj sasťarel le manušen, joj hiňi _____
- Jov ačhavel o kher, jov hino _____
- Joj sikhavel le čhaven, joj hiňi _____
- Jov kerel o butora, jov hino _____
- Joj tavel o chaben andre reštauracija, joj hiňi _____

3. Ker le kerutne navendar šerutne nava

te sasťarel, te ačhavel, te sikhavel, te kerel, te tavel,
te sikhľol, te kamel, te ačaľol, te dromarel,
te prindžarel, te bešel, te dživel, te dukhal,
te bičhavel, te marel, te khamľol, te pokerel

4. Gen, sar jon dikhen peskeri but'i

1. Me som sikhľard'i pre maškarutňi sikhad'i. Adi but'i kerav imar buter sar tranda berš. Imar sar cikňori bavinavas man pre sikhľard'i. Adi but'i anel mange loš.

Eva, 55 berš, sikhľard'i

2. Miro dad hino stolaris. The me kamav te kerel adi profesija andre cikňi stolariko firma. Rado kerav le kaštenca. Adi but'i man interesinel u paše hiňi the mištes poťimen.

Jaroslav, 31 berš, stolaris

D Romane lavutara čirła the adad'ives

Bazutne lava: romaňi banda – rómska kapela, phurikane giľa – starodávne piesne, khel'bnaskere giľa – tanečné piesne, te bašavel pre lavuta – hrať na husliach

1. Gen u vaker, pal soste genehas, save lavutara the giľoša hine andro tekstos leperde.

Romane lavutara pre Slovensko ľikerenas o romane tradíciji andro bašaviben u denas pal peste te džanel. Pal o dujto lumakero mariben prikerďa o Eugen Farkaš (1919 – 1974) romane giľa. Virtuozos Rinaldo Olah uliľa andro berš 1929 bašavelas andro suboris SĽUK. Palis les avri čherind'a baro lavutaris Jan Berki-Mrenica. Bašavelas slovačike the giľa bare lavutarengere pal caľi luma. Romane lavutaren prindžarenas pal caľi Europa. Šel džengeri romaňi banda andal o Ungriko hine bare profesionalne lavutara. Španjelike Roma (Gitanos) hine bare lavutara pro khel'bnaskere giľa, save pes vičinen „Flamenco“. Akana andro romengero dživipen hin o bašaviben baro. Le jileha giľaven phurikane romane giľa. Avri avle neve giľa rom-pop. Andre kala giľa pes giľavel pal o romane pharipena. Pal e francuziko banda Gipsi Konga hin šundo andre caľi Europa. The aver bašavibena o Roma džanen te bašavel. O romane phurikane giľa pal peskero giľavel o giľošis Antonin Goldolan. Avka giľavel the e Iva Bittova andal e Čechiko. Jožko Kubik the leskeri famel'ija pes zabešle andro děšeňa šelberš pre Morava. Dživenas sar char'fara the lavutara. Le Jožko Kubik sas mek efa phrala. Sar šov beršengero chudľa te bašavel pre lavuta. Ačhiľas primašiske sar dešupandž beršeskero. Bašavelas the sar sas slugadžis pre Slovensko Michalovcate the Humenate. Bašavelas avka, sar pes andre ola berša bašavelas. Palis chudľa te bašavel pre cimbalma u andro berš 1936 les prindžarenas o manuša pal caľi luma. Adad'ives kamaduňi romaňi banda hin o Cigánski diabli.

Jožko Kubík

Ján Berky – Mrenica

Cigánski diabli

Moderna romane giľa bašaven o romane bandi – Gipsy CZ, Kmet'oband, Terne čhave.

2. Vaker pal o romane bandi andre tiro/tumaro pašiben

E Gramatika the keribena

1. Ker avutno čiro

kaj džan? bašavav pre lavuta, likerav o romane tradiciji, sikhavav le čhaven, kerav e buťi, bešav pro gav, me som khere, tavav o chaben, ačhavel o kher, phučas, chas u pijas, sidarav, džanes, genav e gend'i, bičhavel, phenav, chudel o love, giľavas o romane giľa

2. Lekhav o phend'a andro avutno čiro

Adadives (te jel) miro phral Angľijatar. O Jožkus (te giľavel) romane giľa. Amen (te kerel) buťi u (te dživel) feder. Tosara (te ušťel) upre, (te morel pes) u (te džal) andre sikhad'i. (Te del) le papus te chal. Le čhavage (te tavel) pišot. Raťi (te dikhel) e televiza.

3. Thov o phend'a andre romaňi čhib

Keď budem veľký, pôjdem do školy. Budem sa dobre učiť a budem učiteľ. Kedy prídeš ku mne? Prídem v sobotu. Dobre, budem čakať. Už je neskoro, budete ešte pracovať? Povieš mu to? Nepoviem, lebo to nie je pravda. Budeš sa učiť na vysokej škole

Budúci čas slovíes I., II. triedy a sponového slovesa „te jel“.

Budúci čas sa v rómčine tvorí príponou -a, ktorá sa pripája k príslušným tvarom prítomného času. V tvaroch zakončených na -s (t.j. 2. os. sg. a 1. os. pl.) sa toto -s pred príponou -a mení na -h.

I. trieda	1. (me) kerav- a (urobím)	(amen) kerah- a (urobíme)
	2. (tu) kereh- a (urobíš)	(tumen) keren- a (urobíte)
	3. (jov/joj) kerel- a (urobí)	(jon) keren- a (urobia)

V hovorenej reči dochádza pri tvaroch budúceho času ku kráteniu: a) pri slovesách I. triedy odpadáva samohláska -e-, ktorá bola súčasťou osobných koncoviek 3. os. sg. a 3. os. pl., zriedkavejšie aj 2. os. pl., napr. **jov kerela – jov kerla, jon kerena – jon kerna, tumen kerena – tumen kerna**. b) v 1.os. sg. a v 1. os. pl. slovíes I. triedy dochádza k zjednodušeniu zakončenia -ava a -aha iba na -á. Toto nahradenie skupiny hlások dlhou samohlásky -á sa označuje aj v písanom texte.

1. (me) kerá (urobím)	(amen) kerá (urobíme),
2. (tu) kereha (urobíš)	(tumen) kerna (urobíte),
3. (jov/joj) kerla (urobí)	(jon) kerna (urobia)

II. trieda	1. (me) asav- a (zasmejem sa)	(amen) asah- a (zasmejeme sa)
	2. (tu) asah- a (zasmeješ sa)	(tumen) asan- a (zasmejete sa)
	3. (jov/joj) asal- a (zasmeje sa)	(jon) asan- a (zasmejú sa)

Sponové sloveso (**te jel**) tvorí budúci čas od kmeňa **av-**, ktorý má takisto význam *nastávať, prichádzať*.

1. (me) avav- a (budem)	(amen) avah- a (budeme)
2. (tu) aveh- a (budeš)	(tumen) aven- a (budete)
3. (jov/joj) avel- a (bude)	(jon) aven- a (budú)

4. Thoven o andrephandle lava andre romaňi čhib

Adadives dživen o manuša (ťažko), aľe o bibuľakere manuša dživen mek (horšie). Jov džanel (dobro) te vakereľ romanec. (ľahko) pes phenel, aľe (horšie) pes kerel. Me bešav (blízko) tumendar. (Nižšie) bešel miro phral. Pre Slovensko hin (viac) Roma sar pro Čechi. Miri daj nasvaľi, lake hin (zle). (Najhoršie) hin te ačhel korkoro.

E1 Gramatika the keribena

1. Phen, joj oda hin buter the jekhbuter ajsa.

paše, anglal, tele, upre, lačhes, čores, lokes, phares, nalačhes, čirla, sig, dur, avri, but, čepo

2. Ker paškerutne le kijathode lavendar

šukar, godaver, barvalo, bokhalo, čoro, džungalo, phuro, baro, cikno, lačo, pharo, bachtalo, bibachtalo, kamaduno, purano, terno, sasto, nasvalo, zoralo

Stupňovanie prísloviak

Niektoré príslovky sa stupňujú rovnako ako v slovenčine podľa 3 stupňov.

1. phares – ťažko
2. phareder – ťažšie
3. jekhphareder/nekphareder – najťažšie

Druhý a tretí stupeň sa tvorí rovnako ako 2. a 3. stupeň prídavných mien, a to:

2. stupeň pripojením prípony -eder ku kmeňu príslovky
3. stupeň pripojením predpony jekh-/lekh-/nek- k tvaru II. stupňa

Nepravidelne stupňujeme dve príslovky:

lačhes, mištes (dobre) – feder (lepšie) – jekhfeder/nekfeder (najlepšie)
namištes (zle) – goreder (horšie) – jekhgoreder/nekgoreder (najhoršie)

NEVE LAVA

anglal – vpredu
 baro, -i, -e – veľký
 o bar, -a – kameň
 e bacht – šťastie
 bachtalo, ˇ-i, -e – šťastný
 o balos, -i – bal, zábava
 bešindos – posediačky
 te bašavel – hrať
 o bašaviben – hudba
 o bašalno, -e – hudobný nástroj
 o bašavibnaskero, -i – hudobník
 e bibacht – nešťastie
 bibachtalo, ˇ-i, -e – nešťastný
 o bibuťakero, -e – nezamestnaný
 e bičhadī – poslankyňa
 o gil’ošis, -a – spevák
 e gil’oškiňa, -i – speváčka
 te handlīnel – obchodovať
 te handlines le grajenca – obchodovať s koňmi
 o chartās, -i – kováč
 te chanel – kopať
 e chañig, -a – studňa
 e Indija – India
 o inžīneris, -a – inžinier
 e inžīnerka, -i – inžinierka
 ipen – práve
 o karfin, -a – klinec
 kamaduno, ˇ-i, -e – obľúbený
 te kerel pro malī – pracovať na poli
 o košāris, -a – košík
 o khuvalo – košíkár
 te khuvel – pliesť
 o koritaris – korytár
 e ladž – hanba
 o lancos, -i – reťaz
 e luma – svet
 te makhel o bova – vytierať pece
 o manažeris, -a – manažér
 marenas valki – vyrábali nepálene tehly
 maškarutñi Europa – stredná Európa
 e bičhadī – poslankyňa

o bičhado, -e – poslanec
 e bokh – hlad
 bokhalo, ˇ-i, -e – hladný
 but – veľa
 buťakere dochudñipena – pracovné úspechy
 buťakeri profesija – pracovná profesia
 buťakero than – pracovné miesto
 e ceħla, -i – tehla
 e cipa, -i – koža
 e cimbalma – cimbal
 o cimbalmošis, -a – cimbalista
 e cukrarka, -i – cukrárka
 o čačipen – pravda
 čepo – trochu, málo
 o šoferis – vodič
 maškarutñi Europa – stredná Európa
 e metla, -i – metla
 o ministros, -i – minister
 o munkašis, -a – robotník
 e opalka, -i – opálka
 te parñarel – bieliť
 o patavo, -e – handra
 o petalos, -a – podkova
 te petalunel – podkovať
 o pinciris, -a – čašník
 e pincirka, -i – čašníčka
 o pišot, -a – kovácke dúchadlo
 o podñikatelis – podnikateľ
 pherasutñi gilī – žartovná pieseň
 pharejileskeri gilī – žalostná pieseň
 o pharipen – žiaľ
 e sastīpnakeri phen – zdravotná sestra
 e sekretarka, -i – sekretárka
 o sklēparis, -a – predavač
 e sklēparka, -i – predavačka
 sig – skoro
 o stolaris – stolár
 te sogalīnel – slúžiť
 o slugadžis, -a – vojak
 čepo – trochu, málo

čirila – kedysi, dávno
 čoro, -i, -e – chudobný
 o čoripen – bieda, chudoba
 o dizajneris, -a – dizajnér
 e dizajnerka, -i – dizajnerka
 te drabarel – liečiť
 te drabarel pal o karti – vykladať z kariet
 o dženo, -e – osoba
 te džidārel pes – živiť sa
 džungalo, ˇ-i, -e – škaredý
 dur – ďaleko
 forutno, -i, -e – mestský
 e fotomodelka, -i – fotomodelka
 o frizeris, -a – kaderník
 e frizerka, -i – kadernička
 te šulavel o dvora – zametať dvor
 o taboris – tábor
 te tavel – variť
 o tavibnaskero, -i – kuchár
 o taksikaris, -a – taxikár
 o trast, -a – železo
 e vigña – vyhňa
 vlašchiko Rom – olašský Róm
 e zajda – batoh
 o žurnalistas, -i – novinár
 phurikañi romañi chartuñi – starodávna rómska kovácka dielňa
 o chartipen – kováčstvo
 chartīka buťa – kovácke výrobky
 te khuvel o košāra – pliesť košíky
 te laberel o ceħli – vypaľovať tehly
 te marel valki – robiť nepálene tehly
 te kidel o purane patave – zbierať staré handry
 te chanel avri e chañig – vykopať studňu
 te drabarel pal o vast – veštiť z ruky
 o amošis, -a – kovadlina

Andre sikhad'i

A Sikhade pre Slovensko

Bazutne lava: dajakeri sikhad'i – materska škola, bazutni sikhad'i – základna škola, maškarutni sikhad'i – sredna škola, uči sikhad'i – vysoká škola, e sikh'ard'i – učitel'ka, o sikh'ardo – učitel'

1. Gen pal o čitre, kaj sikh'ol o sikh'uvne

Kaj sikh'ol e Sarka?

E Sarka phirel andre **dajakeri sikhad'i**.
O cikne čhavore andre la dajakeri
sikhad'i gi'aven, sikh'on o gi'utne.

So keren o sikh'uvne andre bazutni sikhad'i?

Andre **bazutni sikhad'i** keren
o sikh'uvne nilajutno športos.

Kaj sikh'on o sikh'uvne?

O sikh'uvne sikh'on pre **maškarutni
sukromno pedagogicko the socijalno
akademija** Kašate.

Kaj sikh'on e Jana the e Vlasta?

E Jana the e Vlasta sikh'on pre
**sukromno pedagogicko the socijalno
akademija** Kašate.

Kaj phiren o sikh'uvne pre uči sikhad'i?

O sikh'uvne **pre uči sikhad'i** Kašate phiren pro vakeribena.

A1 Sikhade pre Slovensko

Bazutne lava: o vakeriben – prednáška, kamaduno predmetos – obľúbený predmet, romane paramisa – rómske rozprávky, Romano d'ives – Deň Rómov, ňilajutno športos – letný šport

1. Gen pal o čitre, so keren o sikhľuvne andro sikhade

Kaj sikhľon e Andrea the e Lenka?

E Andrea the e Lenka phiren pre maškarutňi sikhad'i. Jon hine andre galerija pro vakeriben.

Savo predmetos rado sikhľol e Gabika?

La Gabikakero kamaduno predmetos pre maškarutňi sikhad'i hin e bijologija.

So kerel o Marko?

O Marko vakerkerel o romane paramisa perdal o sikhľuvne pre maškarutňi sikhad'i.

Save neve predmeti sikhľon o sikhľuvne?

O sikhľuvne sikhľon neve predmeti e romaňi čhib the o romane realiji.

2. Pherďar o phend'a pal o čitre

1. E Sarka phirel andre _____
2. O sikhľuvne keren ňilajutno športos andre _____
3. E sukromno maškarutňi sikhad'i Kašate pes vičinel _____
4. La Gabikakero kamaduno predmetos hin _____
5. E Andrea the Lenka phiren pro vakeribena _____
6. E Jana the e Vlasta phiren pre _____
7. Pro vakeribena phiren the o sikhľuvne pal e _____
8. O Marko vakerkerel _____
9. O sikhľuvne sikhľon neve predmeti _____

Varijanti sar te phenel
sikhad'i – škola, sikhľuvno – školakos

B O vakeriben pal o sikhade

Bazutne lava: romaŋi čhib the literatura – rómsky jazyk a literatúra, romane realiji – rómske reálie, romane lekhade – rómski spisovatelja, romane sikhľipena – rómske zvyky, o čačipen – pravda, o načačipen – nepravda, o amal – priateľ, romano lekhado – rómsky spisovateľ

1. Gen so e Jana vakerel pal peskeri sikhad'i

Miro nav hin Jana. Phirav pre sukromno maškarutŋi sikhad'i Kašate, pro Konzervatorijum. Imar deš berš bašavav pre lavuta. Andre sikhad'i phirav imar dujto berš. Sikhľuvav ade but predmeti, no hin man the neve predmeti, romaŋi čhib the romane realiji. Pre romaŋi čhib the literatura sikhľuvav te lekhavel romanes, te vakerel romanes andro štandardno dijalektos the pal o romane lekhade. Pro romane realiji sikhľuvav pal e romaŋi historija, pal e romaŋi kultura, romane sikhľipena the tradicii. Kada hin perdal mande nevipen, bo pre bazutŋi sikhad'i amen na sas ajse predmeti. Adi sikhad'i pes mange dičhol.

2. Thov kerekate lačho palepheŋiben

1. E Jana phirel pre bazutŋi sikhad'i.

- a) čačipen b) načačipen

2. Bašavel imar deš berš pre lavuta.

- a) čačipen b) načačipen

3. Andre sikhad'i phirel imar duj berš.

- a) čačipen b) načačipen

4. Hin la neve predmeti: romaŋi čhib the literatura, romane realiji.

- a) čačipen b) načačipen

5. Lakeri sikhad'i hin Bratislavate.

- a) čačipen b) načačipen

Ĺikeren andre god'i!

dajakeri sikhad'i

bazutŋi sikhad'i

maškarutŋi sikhad'i

uči sikhad'i

Varijanti sar te phenel
amal – baratos

3. Kide avri lačho lav u pherd'ar o phend'a

(dajakeri sikhad'i, bazutŋi sikhad'i, maškarutŋi sikhad'i, kamaduno predmetos, konzervatorijum, uči sikhad'i)

1. E Inga the o Jožkus phiren andre _____ kaj sikhľon e matematika, sikhľon te genel the te ginel o ginde.
2. Amari cikŋori Sarka rado phirel andre _____
3. Miro amal o Peter imar sikhľol pre _____ Kašate.
4. E Jana rado sikhľol romaŋi čhib the romane realiji pro _____.
5. La Gabikakero _____ hin e bijologija.
6. O romane sikhľuvne šaj džan te sikhľol pre _____ Kašate.

4. Ker palepheŋibena

1. Pre savi sikhad'i phires?
2. Pre save sikhade phiren tire phrala-pheňa?
3. Savo hino tiro kamaduno predmetos?
4. Savo predmetos narado sikhľos?
5. Hin tut nevo predmetos romaŋi čhib the romane realiji?

B1 O but'a andre sikhad'i

Bazutne lava: bašavibnaskeri špecijalizacija – hudobný odbor, khel'bnaskeri špecijalizacija – tanečný odbor, gil'avibnaskeri špecijalizacija – spevácky odbor, teatralno špecijalizacija – herecký odbor

1. Gen pal o čitre, so sikh'lon o sikh'luvne pro konzervatorijum

Savi hin la Julkakeri the la Klaudivakeri špecijalizacija?

La Julkakeri the la Klaudivakeri špecijalizacija hin o bašaviben pre lavuta the pre flauta.

Savo predmetos sikh'lon o sikh'luvne?

O sikh'luvne pro konzervatorijum sikh'lon te gil'avel.

Save khel'ibena khelen e Aranka the e Marijenka?

E Aranka the e Marijenka rado khelen folklorna khel'ibena.

Ko khelel o klasikane khel'ibena?

Pro konzervatorijum khelel o Robert, o Janko, e Eva klasikane khel'ibena.

So mek sikh'lon o sikh'luvne pro konzervatorijum?

Pro konzervatorijum o sikh'luvne sikh'lon the teatralno špecijalizacija. O herci keren teatros andre romaŋi čhib the andre slovačiko čhib.

C Sikhadžakere ažutipena the predmeti

Bazutne lava: e taška – taška, o pingalos – pero, o blajvazis – ceruza, o trinešingengero – trojuholník, e gendī – knižka, e irka – zošit, o kompjuteris – počítač, o farebno blajvaza – farbička

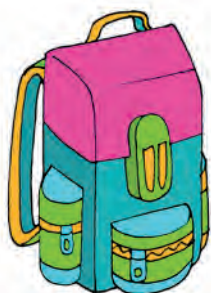
1. Gen, so vakerele e Gabika pal peskeri sikhadži

E Gabika phirel pre maškarutni sikhadži Kašate. Lakere kamadune predmeti hin e bijologia the e pedagogika. Andre sikhadži lake kempel pingala, gende, irki. Khere lake kempel the kompjuteris, bo la hin predmeti informatika the korešpondencija. O Janko phirel mek andre bazutni sikhadži. Leskere kamadune predmeti hin e matematika the o športos. Andre sikhadži leske kempel pingala, irki, gende, uraviben pro športos. Le sikhľuvne manušenge, save phiren pre uči sikhadži, kempel but gende, kompjuteris.

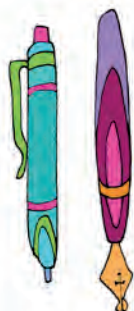
2. Pherđar o phendā lače laveha andal o tekstos

1. E Gabika phirel Kašate pre _____
2. La Gabikakere kamadune predmeti hin _____
3. Andre sikhadži lake kempel _____
4. Khere lake kempel the _____
5. O Janko phirel andre _____
6. Le Jankoskere kamadune predmeti hin _____
7. Le sikhľuvne manušenge pre uči sikhadži kempel _____

3. Lekhav, pre savo predmetos kempel le sikhľuvnenge o ažutipena pro čitre

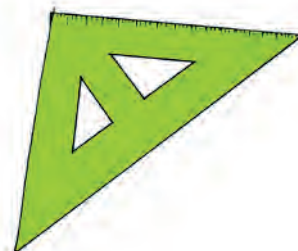
taška

pingalos

farebna blajvaza

trinešingengero

buťakeri irka

gendī

globus

blajvazis

1. E taška kempel sakone _____ (žiakom)
2. Le pingaloha _____ (píšeme)
3. O farebna blajvaza kempel _____ (na výtvarnú výchovu)
4. E buťakeri irka kempel _____ (na matematiku)
5. E gendī kempel _____ (na anglický jazyk)
6. O globus kempel _____ (na zemepis)
7. O blajvazis kempel _____ (žiakom 1. ročníka)

D Sikhľuvbnaskero sistemas pre Slovensko

1. Gen pal o sikhľuvbnaskero sistemas pre Slovensko

1. Andre dajakeri sikhadři phiren o čhave trine beršendar. 2. Andre bazutřni sikhadři phiren o čhave šove beršendar. 3. Andre bazutřni sikhadři phiren o sikhľuvne eňa berš. 4. Savore čhavege kempel te phirel andre bazutřni škola. 5. O sikhľuvne pal e bazutřni sikhadři šaj sikhľon dureder pro maškarutne sikhade. 6. Pre maškarutřni sikhadři o sikhľuvne keren e maturita u palřis šaj džan dureder te sikhľol pre uči sikhadři.

2. Phen, kaj oda imar sas

1. Phirav andre bazutřni škola. 2. Sikhľuvav miřtes. 3. Miro kamaduno predmetos hin e romaři čhib. 4. Dukhan man o anguřća. 5. Nane amen buři. 6. Sikhľuvav e buři pro kompjuteris. 7. E Janka phirel pre maškarutřni sikhadři. 8. O phral bařavel pre lavuta. 9. Ada berš kerav e maturita. 10. Genav e gendři. 11. Joj sikhľol e giľavbnaskeri řpecijalizacija. 12. Na som andre sikhadři, som nasvalři.

3. Phenen romanos

spieval a hral, tancoval rómsky tanec, pracoval, chodil, rozprával, chcel sa učiř, vedel o tom, písal ceruzou, učil sa rómsky jazyk, chodil na strednú školu, bola som chorá, boli sme u vás, nepočúvala som dobre, neučila sa, smiali sme sa, hrali divadlo, píjala na počítači, čítala som

4. Thov kerekate o lav, savo na iřinel andre grupa

- pingalos, blajvazis, gendři, sikhľol, irka, tařka
- lekhavel, sikhľol, ginel, dukhal, genel, čitrarel
- romaři čhib, matematika, historija, irka, řportos
- bazutřni sikhadři, gendři, maškarutřni sikhadři, uči sikhadři

Varjanti sar te phenel
lekhavel – pisinel – irinel – činel
gendři – kniřka, klasa – treda

5. Gen, u phen pal soste genehas. Phen pal tiri godři, sar dikhes le romengero sikhľuviben

Sar me phiravas andre škola

Aver tosara pale mordřom o pindre, uchandřom man, urđom miro purano viganocis, geľřom andre škola. Avka phiravas andre škola sako dřives. Predřalas o čhona, e sikhľardři mandar na phučřa řiř, ča dikhelas, či som odoj. Na džanelas, hoj řunav, so phenel. Sar akhardřa avri raklores vaj rakľora, andro vodři vakeravas lenca, so kempelas te phenel. Rado ginavas. Nasobilka eftakri sas miri kamaduři. Raři na somas hodno te zasovel, andro řero mange khelelas e nasobilka eftakri. Hazdřom opre o vast, e sikhľardři man akhardřa avri: „Chude, gin!“ Igen řukares ginavas. E sikhľardři mandar phučřa: „So bararen andre Ungriko?“ Me džanavas. O papriki, o duduma. „Tu na sal diliři,“ phenel e sikhľardři. „Te tut ulahas gendři, irka, blavajzis, řaj sikhľřřalas vareso. Soske tuke e daj na cinel gendři?“ „Mira da nane love.“ „Soske phires ajsi melalři? Aři renti pre tute nane!“ „Amen sam khere butdřene, nane buři.“ Palřis jekh dřives n'avľom andre škola. „Kaj salas?“ phučřa e sikhľardři sar imar avľom. „Tu mange phendřal, hoj mange o viganos melalo, ta mange les e daj rajbindřa.“ E sikhľardři diřna avri o jakha. „Nařti džas avri andal o kher, medig mange o viganocis na řuřiřa.“ Palřis mange e sikhľardři cindřa irka the delas mange ajse cikne blavajzici, so len aver čhave imar čhide. Dukhanas man o anguřća sar len chudavas, aře somas rado, hoj man hin.

(Tera Fabiánová „Sar me phiravas andre škola“)

D1 Miro kamaduno predmetos

Bazutne lava: loko – ľahký, loki – ľahká, phares sikhľuvav – ľaľko sa ućim, neve lava – nové slovíćka, o pondzelkos – pondelok, o fťorkos – utorok, e streda – streda, o ťtvartkos – ťtvrtok, o paraťťovin – piatok, o sombat – sobota, o kurko – nedelľa

1. Gen, u phen save sikhľuvne predmeti pen andro vakeriben leperel

- A** Perdal mande hin loki e historija.
B Perdal mande hin loki e romaňi ćhib vaťoda, bo me khere vakerav romanes, andre ťkola sikhľuvav te lekhavel romanes the e romaňi gramatika.
A Sar tuke dľal e angľiciko ćhib?
B Miťtes. Sikhľuvav o neve lava, ta imar dľanav vareso the te vakerel. U tuke?
A Na igen miťtes, phares sikhľuvav o neve lava.
B Ko tumen sikhľarel e matematika?
A Avľas aver terno sikhľardo, bo amaro sikhľardo geľa pre penzija.

Romane godľaver lava

So sikhľoha, ťiko tutar na lela.

Ća dilino phenel „me dľanav,“ godľaver sikhľol.
 So sikhľoha ternovarba, ela tuke pre chasna dľi ko phuripen.

2. Lekhav o predmeti pal o dľivesa

1. Pondzelkos dujto ora (dejepis) _____
2. Fťorkos elťiňi ora (matematika) _____
3. Streda trito ora (rťomsky jazyk) _____
4. ťtvartkos ťtarto ora (vťtvavnľ vťchova) _____
5. Paraťťovin pandľto ora (angľický jazyk) _____

3. Gen pal o ćitre, save hine lengere kamadune predmeti

So rado sikhľol e Kristinka?

E Kristinka phirel pre bazutňi sikhadľi. Lakero kamaduno predmetos hin o ćitraripen.

So rado sikhľol o Joľkus?

O Joľkus phirel andre trito klasa pre bazutňi sikhadľi. Leskero kamaduno predmetos hin o ťportos.

So rado sikhľol e Simonka?

E Simonka phirel pre maťkarutňi ťkola. Lakero kamaduno predmetos hin e historija

4. Pherďar o phendľa

1. La Kristinkakero kamduno predmetos hin _____
2. Le Joľkuskero kamaduno predmetos hin _____
3. La Simonkakero kamaduno predmetos hin _____

5. Ker palepheňibena

1. Savo hino tiro kamaduno predmetos?
2. Savo predmetos narado sikhľos?
3. Savo predmetos hin perdal tute loko?
4. Savo predmetos hin perdal tute pharo?

E Gramatika the keribena

1. Thov o andrephandle lava andre romaňi čhib. Chasňar o imperfektum.

1. (Neveril) oleske, bo jov hino chochado.
2. (Pozeral sa) sar (bežal) andro kher.
3. (Chcel) man te doresel.
4. (Hovorili) amenge pal o čore Roma.
5. (Robili ste) andre buťi tosarastar?
6. (Učil si sa) pre maškarutňi sikhadĩ?
7. Miro kamaduno predmetos (bol) e historija.
8. E phen (chodila) pre uči sikhadĩ.
9. Jon penge (spievali).
10. O romane čhave šukares (tancovali).
11. Sombatone (sme boli) khere.
12. (Bol si) andro foros?
13. So (ste robili) adadĩves andre sikhadĩ?

Imperfektum– minulý čas sloves I., II., III. triedy a slovesa „te jel“

Imperfektum vyjadruje minulý dej trváci. Hovorí o tom, čo sa kedysi dialo, popisuje okolnosti, za ktorých sa iný dej odohral, často /nie však vždy/ vyjadruje čas nedokonavých slovies. Tvorí sa príponou -as-, ktorá sa pridáva k príslušným tvarom prítomného času. V 2. os. sg. a 1. os. pl. sa mení koncová spoluhláska **s** na **h**.

I. trieda

1. (me) kerav-as (ja som robil/-a)
(amen) kerah-as (my sme robili)
2. (tu) kereh-as (ty si robil/-a)
(tumen) keren-as (vy ste robili)
3. (jov/joj) kerel-as (on/ona robil/-a)
(jon) keren-as (oni robili)

II. trieda

1. (me) asav-as (smial/-a som sa)
(amen) asah-as (smiali sme sa)
2. (tu) asah-as (smial/-a si sa)
(tumen) asan-as (smiali ste sa)
3. (jov/joj) asalas (smial/-a sa)
(jon) asan-as (smiali sa)

III. trieda

1. (me) pašľuvav-as (ležal/-a som)
(amen) pašľuvah-as (ležali)
2. (tu) pašľoh-as (ležal/-a si)
(tumen) pašľon as (ležali)
3. (jov/joj) pašľol-as (ležal/-a si)
(jon) pašľon-as (ležali)

Sloveso „te jel“

1. (me) som -as (bol/-a)
(amen) sam-as (my sme boli)
2. (tu) sal-as (ty si bol/-a)
(tumen) san-as (vy ste boli)
3. (jov/joj) (e) has, (e) sas (on, ona bol/-a)
(jon) (e) sas, (e) has, sle (oni boli)

2. Phen o kerutne andro imperfektum (me)

khelel, giľavel, sikhľol, bašavel, perel, kerel, vakerel, asal, phirel, džal, genel, pašľol, kampil, dikhel, kamel, bešel, lekhavel, džanel, chal, phenel, chudel

3. Phen, kaj oda hin lengero

phral, phen, dad, strično phen, Erika, sikhľardĩ, jov, amen, jon, me, tumen, lavutaris, raklo, Simonka, romňi, čaj

4. Thov andre romaňi čhib

bratove deti, sestrin dom, otcove peniaze, moje šaty, jeho priateľ, jej manžel, tvoja kniha, naša mama

Genitív podstatných mien sa tvorí aglutinatívne od nepriameho kmeňa genitívnymi koncovkami: **-ker** (ak sa nepriamy kmeň končí spoluhláskou **s** alebo samohláskou **a**, napr. **le phralesker(o)** (bratov), **la pheňaker(o)** (sestrin), **-ger** (ak sa nepriamy kmeň končí spoluhláskou **n**, napr. **le phralenger(o)**, **le pheňenger(o)** (bratov, sestier). Po sufixe nasleduje koncovka, ktorá sa riadi rodom, číslom a pádom nasledujúceho substantíva, napr. **le dadeskero phral** (otcov brat), **le phraleskeri čaj** (bratova dcéra), **le phraleskere čhave** (bratove deti), čiže ide v rámci jedného slova o dva gramatické tvary. Tvary genitívu majú v rómčine prízvuk na tretej slabike od konca. Pri skrátených tvaroch, keď koncovky **-ker/-ger** strácajú samohlásku **e**, slovný prízvuk je v takom prípade na druhej slabike od konca, napr. **le phraleskero – le phraleskro**, **la pheňakero – la pheňakro**

NEVE LAVA

adadžives – <i>dnes</i>	o pondzelkos/hetvin – <i>pondelok</i>	o športos – <i>telesná výchova</i>
e angliciko čhib – <i>anglický jazyk</i>	o romane realiji – <i>rómske reálie</i>	o štvartkos – <i>štvrtok</i>
e artikaňi škola – <i>umelecká škola</i>	e romaňi čhib – <i>rómsky jazyk</i>	uči sikhadži – <i>vysoká škola</i>
te asal – <i>smiať sa</i>	te sikhavel – <i>učiť</i>	e učňovka – <i>odborné učilište</i>
e bazutňi sikhadži – <i>základná škola</i>	o sikhľuvno – <i>žiak, študent</i>	ňikana – <i>nikdy</i>
e bijologija – <i>biológia</i>	e sikhľuvňi – <i>žiačka, študentka</i>	to gindinel avri – <i>vymyslieť</i>
o čitraripen – <i>výtvarná výchova</i>	univerzitno sikhaviben – <i>univerzitné vzdelanie</i>	anglunovar – <i>predtým</i>
o dizajnos – <i>dizajn</i>	džanlo manuš – <i>znalec, vedec, vzdelaný človek</i>	te dokazinel – <i>dokázať</i>
e fizika – <i>fyzika</i>	so mange perel andro vast – <i>čo mi padne do ruky</i>	te pisinel – <i>písať</i>
e francuziko čhib – <i>francúzsky jazyk</i>	has phundrađi – <i>bola otvorená</i>	vaj – <i>alebo</i>
o ftorkos – <i>utorok</i>	o sikhaviben, -a – <i>1.úkaz, 2. učenie, poučenie</i>	varekaj – <i>niekde</i>
o giľavipen – <i>hudobná výchova</i>	e slovačiko čhib – <i>slovenský jazyk</i>	varekastar – <i>od niekoho</i>
e geografija – <i>zemepis</i>	te chasňarel – <i>krátiť, skracovať</i>	te predživel – <i>prežiť</i>
e historija – <i>dejepis</i>	te čhinel e duma – <i>prekaziť reč</i>	akor – <i>vtedy</i>
e chemija – <i>chémia</i>	lačhi vodři – <i>dobré svedomie</i>	lekhado vakeriben – <i>napísané slová</i>
e informatika – <i>informatika</i>	o nevipen – <i>novosť</i>	te pačisaľol – <i>zapáčiť sa</i>
e Karlovo univerzita – <i>Karlova univerzita</i>	sakovar – <i>zakaždým</i>	neksigeder – <i>najskôr</i>
kamaduno predmetos – <i>oblúbený predmet</i>	o sombat – <i>sobota</i>	o kheliben, -a – <i>tanec</i>
o kurko – <i>nedeľa</i>	e sikhadži, -e – <i>škola</i>	te užarel – <i>čakať</i>
lel peske avri – <i>vybrať si</i>	e sikhľardži, -a – <i>učiteľka</i>	e loš – <i>radosť</i>
e matematika – <i>matematika</i>	o sikhľardo, -e – <i>učiteľ</i>	te lošaľol – <i>radovať sa</i>
e maturita, -i – <i>maturita</i>	e streda – <i>streda</i>	o nav, -a – <i>meno</i>
e němčiko čhib – <i>nemecký jazyk</i>	te dživel bidate – <i>žiť v biede</i>	te figinel – <i>visieť</i>
o orengero planos – <i>rozvrh hodín</i>	hino zorale kokalestar – <i>má silný koreň</i>	te šunel pes – <i>cítiť sa</i>
naprindžardo, ˇ-i, -e – <i>neznámy</i>	te agordinel – <i>končiť</i>	trušalo – <i>smädny</i>
o ľeľencos, -i – <i>sirotinec, detský domov</i>	školačiko predmetos – <i>školský predmet</i>	gulo paňi – <i>sladký nápoj</i>
o parašťovin – <i>piatok</i>		te tašľol – <i>dusiť sa</i>
		te tašľol andro paňi – <i>topiť sa</i>
		te visarel tele mujeha – <i>otočiť dole tvárou</i>
		dukhade khoča – <i>boľavé kolená</i>
		te vakerel pre godži – <i>dohovárať</i>

Dromaripen

A Dromeskere verdana

Bazutne lava: te dromarel andre bući – cestovať do práce, te dromarel andre sikhadi – cestovať do školy, te dromarel andro aver thema – cestovať do iných krajín, dromeskere verdana – dopravné prostriedky, o motoris – auto, o busos – autobus, e mašina – vlak, o eroplanos – lietadlo, o vilaňis – električka, e šifa – loď, e bicigľa – bicykel

1. Gen pal o čitre, sar jon dromaren

Sar dromarel o Palis?

O Palis dromarel andre bući motoriha. Oda hin sigeder, sar te dromarel vilaňiha.

Sar dromarel o Lacis?

Le Lacis nane motoris, jov dromarel busoha, vaj vilaňiha.

Sar dromarel o Jožkus?

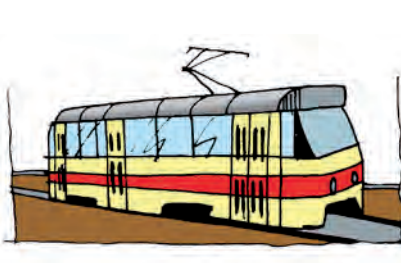
O Jožkus dromarel kijo čhave Anglijate eroplanoha.

Sar dromarel o Milan?

O Milan kerel bući Prahate. Jov sako kurko dromarel andre bući the khere mašinaha.

Sar dromarel e Eva?

E Eva kerel bući andro foros. Jov sako dīves dromarel andre bući the khere vilaňiha.

Sar dromaren o manuša Belgijate?

But manuša Belgijate dromaren andre bući pre bicigľa.

2. Ker palepheñibena

- O Palis dromarel andre bući _____
- O Lacis dromarel andre bući _____
- O Jožkus dromarel kijo čhave _____
- O Milan dromarel Prahate _____
- But manuša dromaren Belgijate _____

Līkeren andre godī!

busos – busoha – busenca
 mašina – mašinaha – mašinenca
 motoris – motoriha – motorencas
 eroplanos – eroplanoha – eroplanenca
 vilaňis – vilaňiha – vilañenca

B Čirlatuno romengero dromaripen

Bazutne lava: te dromarel verdanenca – cestovať na vozoch, te phirel pro pindre – chodiť pešo

1. Gen o vakeriben pal o romengero dromaripen

Varekana o Roma dromarenas verdanenca the le grajenca. Le čore Romen na sas love pro mašini, vašoda phirenas pro pindre gav gavestar, foros forostar. Adadžives o Roma dromaren avka, sar the aver manuša. Chasňaren savore dromeskere verdana. Buter Romen imar hin pengere motora. Varesave Roma dromaren busoha, mašinaha, vilaňiha, eroplanoha. The le romane čhaven hin imar pengere bicigľi. O terne pal oda, sar varekana o Roma dromarenas, šaj šunen ča le phure Romendar.

2. Ker palepheňibena

1. Sar varekana dromarenas o Roma?
2. Sar dromaren o Roma adadžives?
3. Sar tu dromares?
4. Dromarehas imar eroplanoha?
5. Sar dromares nekradeder?
6. Vaker pal tiro interesno dromaripen.

Romane hadki

*Bijo vodi džal, le vođen lidžal. (anišam e/otanol o)
Trastuno čiriklo, pherdo vođa andro per. (sonalpore o/soldatel o)
Džal ta džal, te na džal, imar nane jov. (mord o)*

3. Gen o vakeriben, u phen pal soste genehas

So o Del diňa le Romenge

Amaro gulo Del džalas dromeha, cirdelas pharo vodi. Džal angle leste o Rom, o Janči, džal dromeha, giľavel peske. Dikhel le Devlores, phenel: „Devloreja, so tute? Vareso pharipen tut hin pro jilo.“ O Del phenel: „Te džanehas so, Janči! Namištes kerdom manušen. Jepaš hine godaver, aľe rikone – špekulanti, jepaš manuša hine lače, paťivale – aľe diline. „Jaj, Devloreja, oda nane až ajsi bari bibacht, sar tu phenes. Dikh: choča jepaš manuša nane špekulanti a choča jepaš manuša nane diline. „Le Devleske pes kada lav zapačindā, phučel le Romestar:

„Janči, so diňom le Romen, kana ulavkeravas khera, maľi, grajen, gurumňen, sojegaver?“

„Jaj mro gulo Del, tu amen diňal oda sojegaver, bo avľam nasig. Bašavahas, khelahas, kerahas pherasa, bisterďam te avel!“

„Mišto, Janči, aľe man imar nane tumen so te del! Savoro barvaľipen ulavkerkerďom. Aľe džanes so? Mi ačhel tuke tiro bašaviben, pal o bašaviben dživeha. Mi tuke ačhel tiri giľi: te tuke ela phares, tiri giľi lela o pharipen pal tiro jilo tele. Mi tuke ačhel tire pherasa: kaj savo čoro te aveha, sajekh džaneha pherasa te kerel. Tiro bašaviben, tiri giľi, tire pherasa tutar ňiko na čorla.

„Avka pes the ačhiľa.“

(úryvok : Rómske hádanky – Milena Hübschmannová)

4. Lekhav andro inštrumental

o phral, o graj, o verdan, o Rom,
o busos, e mašina, e šifa, o motoris,
o manuš, e phen, o dad, e daj

C Miro dromaripen

Bazutne lava: me rado phirav pre bicigľa – rád/a sa bicyklujem, tu rado dromares motorihă – ty rád/a cestuješ autom, joj rado dromarel busoha – ona rada cestuje autobusom, jov rado dromarel mašinaha – on rád cestuje vlakom, tumen rado dromaren eroplanoha – vy radi cestujete lietadlom, jon rado phiren pro pindre – oni radi chodia pešo

1. Ko, sar rado dromarel, thov andre slovačiko čhib

- O Feris rado phirel pre bicigľa.
- E Anna rado dromarel le motorihă.
- E Margita rado dromarel la mašinaha.
- O Tomis rado dromarel busoha.

2. Lekhav o šerutne nava andro inštrumental

e džuvľi, o gadžo, e phen, o drom, e šifa, o šogoris, o Del, o lavutaris, o eroplanos, o čhave, o čhaja, o rakle, o rakiľja, o muraris, o chartas

3. Thov andre romaňi čhib

cestovať električkou, cestovať vlakom, cestovať lietadlom, cestovať autobusom, cestovať autom, cestovať loďou, ísť pešo

4. Kide avri dromeskero verdan u pherdar o phendă

- Me rado dromarav _____
- Tu rado dromares _____
- Joj rado dromarel _____
- Jov rado dromarel _____
- Amen rado dromaras _____
- Tumen rado dromaren _____
- Jon rado dromaren _____

5. Thov o lava andro barora andre lachi forma

O Janči sako d'ives dromarel andre buťi (autobusom). O Roma varekana dromarenas (vozmi). Adad'ives o Roma dromaren andro foros nekbuter (električkou). Andro aver thema dromaren o manuša (lietadlom). Me mek na dromaravas (loďou). But manuša dromaren (autami). The (vlakom) dromaren o manuša andre buťi.

6. Gen o vakeriben

- A** Servus Tomi, sar sal?
- B** Paľikerav, Jaro, šaj jel?
- A** Čirla tut na dikľom. Kaj salas?
- B** Somas duj čhona la romňaha paš o čhave Angľijate. U tu užares pro busos? Kaj dromares?
- A** He, užarav pro busos, bo džav andre buťi pre palodiloskeri smena.
- B** Sako d'ives dromares busoha?
- A** Varekana džav the mire motorihă, no nekbuter dromarav busoha. U tu, dromares čă le motorihă?
- B** He, me sako d'ives phirav le motorihă. Le vilaňiha the le busoha ľikerel o drom buter. Oda berš dromaravas le motorihă the pre dovolenka kijo moros.
- Šun, Jaro, sem the tut sas motoris. So leha kerdal?
- A** He, aľe igen mosaľolas, ta bikendom les. Akana mange kamav te cinel aver motoris.
- B** Rado tut dikľom. Av tuke varekana la romňaha k'amende.
- A** Mištes, varekana sombatone avaha.

Romane godaver lava

*Ko avel sig, pherel paňi, ko avel nasig, pherel čik
Ko so rodel, oda the arakhel*

D Akanutno romengero dromaripen

Bazutne lava: neksigeder dromaripen – najrýchlejšie cestovanie, nekkučeder dromaripen – najdrahšie cestovanie, te dromarel pro metro – cestovať metrom

1. Gen, u phen pal soste genehas

Adadžives o Roma dromaren avka, sar the aver manuša. Nekbuter dromaren busenca the le motorenca. Ole Romen, save keren bući, hin pengere motora. Andro aver thema dživen but slovačike Roma. Bešen andro khera, andre bući phiren pengere motorenca. Džanav, hoj andre Angl'ija the Belgija dživen but romane familiji pal e Slovensko. O murša keren buća andro fabriki, avri andal o fora. Kampil lenge te dromarel andro buća. Nekbuter dromaren pengere motorenca, afe the le busenca. But manuša dromaren andro aver thema eroplanoha. Dromaripen eroplanoha hin neksigeder, afe the nekkučeder. Andro bare fora, sar Praha, Londin o manuša dromaren pro metro. Šaj phenav, hoj me imar dromaravas pre savore dromeskerere verdana. Nekfeder pes mange dičhol o dromaripen le eroplanoha.

e Eva, 60 berš

2. Gen, kaj jon dromaren

La Evakeri čhaj e Marika dživel imar štar berš Belgijate. Jov dromarel motorih.

E Eva le romeha dromaren Anglijate pre šifa.

3. Thov andro lokativ

andre piri, paš e god'i, andro foros, andre Angl'ija, čačo, bokh, me, tu, amen, maškar o phrala, tumen, jov, joj, pro bar, jon, d'ives, rat

4. Phen mištes o andrephandlo lav

1. So (tu), na vakeres manca.
2. Adadžives but čore Roma dživen (bokh).

L'ikeren andre god'i!

e Amerika
e Francija
e Angl'ija
e Indija
e Holandija
e Braziliya
e Afrika
e Čina
e Romanija
e Nigerija

o Rusiko
o Čechiko
o Dansko
o Talijaňiko
o Švediko
o Finsko
o Polčiko
o Ungriko
o Němciko
o Japoňiko

L'ikeren andre god'i!

mande
tute
leste
late

amende
tumende
lende

3. Dža pal (joj)!
4. Soske na avľan, užarahas pre (tumen).
5. Ko hin maškar (jon) nekphureder?
6. Jon phiren ke daj duvar (kurko).
7. O Miškus dživel (Kaša).
8. Idž pal (jov) vakerahas.
9. Bešahas paš (jag), chahas, pijahas, giľavahas.
10. E daj l'ikerelas le čhavores (angal'i).

E Gramatika the keribena

1. Thov andre romaňi čhib

1. Čo ti je, si chorý?
2. Bývaš ešte v Košiciach?
3. Prídete k nám dnes večer?
4. Prečo sa na neho hneváte?
5. Nemôžete mať šťastie vo všetkom.
6. Z práce chodím domov predvečerom.
7. Nemyslím len na seba, ale aj na druhých.
8. Mama je chorá, tak sme museli ísť k nej.

3. Thov andrephandlo lav andro lakativ u pherd'ar o phend'a

- a) Pal (me) _____ na užaren.
- b) Amen na rušas pre (tumen) _____.
- c) O čhave phiren khere ča jekhvar (berš) _____.
- d) Hin (joj) _____ mire love?
- e) Na, o love hin le (phral) _____.
- f) So hin (jov) _____?
- g) O familiji ačhile (ruš) _____.

Lokatív sa tvorí aglutatívne od nepriameho kmeňa koncovkami:

-te, ak sa nepriamy kmeň končí na spoluhlásku **s** alebo samohlásku **a**, napr. **le phraleste, la pheňate**

-de, ak sa nepriamy kmeň končí na spoluhlásku **n**, napr. **le phralende, le pheňende**

Použitie sémantické (bez predložky, pád je ozajstným nositeľom významu). Lokatív môže mať v tomto prípade tieto funkcie: a) bezpredložkový, sú v ňom všeobecné alebo miestne mená, napr. **angaľate** (v náručí), **Prahate** (do Prahy, v Prahe), b) lokatív, ktorým odpovedáme na otázky **kedy?**, **v akom čase?**, **za aké obdobie?**, napr. **ciknovarbaste** (v detstve), **jesoste** (v jeseni), **kecivar d'iveseste/kurkeste?** (koľkokrát za deň/za týždeň?), c) lokatív vo frazeologických obratoch, napr.: **So tute?** (Čo je s tebou?)

2. Thov o andrephandlo lav andro inštrumental u pherd'ar o phend'a

- a) Me (joj) _____ phirav andre sikhad'i.
- b) Džaha (me) _____ andro foros?
- c) Me našti džav tuha, bo džav le (phral) _____.
- d) Džavas suno le (dad) _____.
- e) Na vaker (jon) _____ !
- f) Jon (amen) _____ rušen.
- g) Me vakerav (sako) _____.

4. Thov andre romaňi čhib

s dcérou, so sestrou, s bratom, s ním,
s tebou, s deťmi, s peniazmi, s prácou,
s nami, s rodinou, s mamou, s otcom,
o týždeň, o rok, o dva dni, s každým

Inštrumentál podobne ako ostatné pády sa tvorí aglutatívne od nepriameho kmeňa koncovkami **-ha**, ak je nepriamy kmeň zakončený na spoluhlásku **s** alebo na samohlásku: **le phraleha, la pheňaha** (s bratom, so sestrou),

-ca, ak je nepriamy kmeň zakončený na spoluhlásku **n**: **le phralenca, le pheňenca** (s bratmi, so sestrami).

Funkcie inštrumentálu:

- a) Inštrumentál môže byť vo funkcii predmetu, napr. **Na džanel te chulajinel le chabnaha.** (Nevie hospodáriť s jedlom.)
- b) Inštrumentál môže byť vo funkcii príslovkového určenia:
 - spôsobu, napr. **te šunel pes zoraha** (cítiť sa silným), smeru, napr. **opre le heďoha** (do kopca), miesta, napr. **te džal dromeha** (ísť po ceste), miery, napr. **Jov buteha terneder mandar.** (Je omnoho mladší ako ja.), času, napr. **duje d'ivesenca** (o dva dni), **raťaha** (v noci, za tmy).
- c) Inštrumentál sa vyskytuje aj v ustálených slovných spojeniach, napr. **te bešel kher khereha** (bývať v blízkom susedstve), **te phirel bokh bokhaha** (chodiť o hlade), **te phirel svetos svetoha** (putovať šírym svetom).

NEVE LAVA

e bicigľa, -i – *bicykel*
 o brišind – *dážď*
 o busos, -i – *autobus*
 čirla – *kedysi, dávno*
 čirlatuno, ~i, -e – *dávny, starodávny*
 o čhon, -a – *mesiac*
 te doperel – *dopadnúť*
 te dovakerel pes – *dohovoriť sa*
 o drom, -a – *cesta*
 te dromarel – *cestovať*
 te dromarel ke familija – *cestovať k rodine*
 te dromarel khere – *cestovať domov*
 te dromarel pre dovolenka – *cestovať na dovolenku*
 te dromarel andre buti – *cestovať do práce*
 te dromarel andre škola – *cestovať do školy*
 te phirel pro pindre – *ísť pešo*
 e džuvli, ~a – *žena*
 o eroplanos, -a – *lietadlo*
 andre piri – *v hrnci*
 paš e godi – *pri rozume*
 andro foros – *v meste*
 andre Anglija – *v Anglicku*

o graj, -a – *kôň*
 te hazdel – *zdvihnúť*
 o hotelis, ~-a – *hotel*
 o chaben, -a – *jedlo*
 kanastar? – *odkedy?*
 o kham – *slnko*
 te kidel pes avri – *vybrať sa, vycestovať*
 o kucharis, -a – *kuchár*
 e luma – *svet*
 te mangel – *pýtať*
 o manuš, -a – *človek*
 e mašina, -i – *vlak*
 me rado dromarav – *rád cestujem*
 e motorka, -i – *motocykel*
 o mrakos, -i – *mrak*
 o muraris, -a – *murár*
 e nacija, -i – *národnosť*
 nadur – *neďaleko*
 te phirel – *chodiť*
 sikra – *trochu*
 te sitinel – *svietiť*
 e šifa, -i – *loď*
 o šogoris, -a – *švagar*
 e štacija -i – *stanica*
 te šunel – *počuť*
 o trolejbuis, -a – *trolejbus*
 te urňisa'ol – *lietať*

o verdan, -a – *voz*
 o vilaňis, -a – *električka*
 e Amerika – *Amerika*
 e Anglija – *Anglicko*
 e Brazilija – *Brazília*
 e Afrika – *Afrika*
 e Čina – *Čína*
 e Romanija – *Rumunsko*
 e Nigerija – *Nigéria*
 o Rusiko – *Rusko*
 e Francija – *Francúzsko*
 o Čechiko – *Česko*
 o Dansko – *Dánsko*
 e Indija – *India*
 o Talijaňiko – *Taliano*
 e Holandija – *Holansko*
 o Švediko – *Švédsko*
 o Finsko – *Fínsko*
 o Polčiko – *Poľsko*
 o Ungriko – *Maďarsko*
 o Němciko – *Nemecko*
 o Japoňiko – *Japonsko*
 e chulaňi, -a – *gazdiná*
 te chulajinel – *gazdovať*
 e jag – *ohieť*
 andre anga'li/anga'ate – *v náručí*

Chaben the uraviben

A Bazutne chabena, pijibena

Bazutne lava: o maro – chlieb, o čhil – maslo, o thud – mlieko, o tejos – čaj, o aro – múka, o phuvale – zemiaky, e zumin – polievka, o mas – mäso, e kaveja – káva, e limonada – sladký nápoj, o pañi – voda, e lovina – pivo, e želeňina – zelenina, o ovoca/frukti – ovocie, e bokel'i – koláč, o balevas – slanina, e phabaj – jablko

1. Lekhav, save chabena dikhes pro čitre

čitro 1.

čitro 2.

čitro 3.

čitro 4.

čitro 5.

čitro 6.

čitro 7.

čitro 8.

čitro 9.

čitro 10.

čitro 11.

2. Ker palepheñibena

1. Save bazutne chabena prindžares?
2. So tu chas nekradeder?
3. Savo pijipen šaj pijas?
4. So pijel tiri daj?
5. So chas tosara?
6. So tu pijes tosara?
7. Savo chaben chas khere raťi?

3. Pherďar o phende lačhe lavenca

(kaveja, thud, tejos, zumin, mas, frukti, želeňina)

- a) E Jana tosara pijel _____.
- b) Miri daj the o dad sako d'ives pijen _____.
- c) Sako d'ives chav lačhi _____.
- d) Miro papus kamel the chal ča _____.
- e) Kampel te chal but ___ the ___, kaj te avas saste.

4. Pherďar o phende lačhe lavenca

1. Tosara chav...	5. Miro dad tosara chal...
2. Pro dilos chav...	6. Amaro phuro dad raťi chal...
3. Raťi chav...	7. E Sabinka but pijel...
4. Me rado chav...	8. Lengeri daj tavel pro dilos...

Varijanti sar te phenel
chundruľa – kozara
ovoca – frukti

5. Thov o phende andre romaňi čhib

1. Raňajkujem chlieb s maslom a pijem čaj.
2. Môj otec a mama po obede pijú kávu.
3. Naša stará mama má rada polievku.
4. Ráno pijeme čaj, mlieko, alebo kakao.
5. Na obed máme pečené mäso so zemiakmi.

Romane god'aver lava
So tut hin dino, me tutar na lava.
Savi phabaľin, ajsi phabaj.
So o Del dela, oda ela.

B Romane chabena

Bazutne lava: chabena le arestar – múčné jedlá, chabena le masestar – mäsité jedlá, rantimen mas – rezeň, e marikla – placka z múky a vody, o haluški gul'a arminaha – halušky so sladkou kapustou, haluški ciraleha – halušky s tvarohom, o pišota – pirohy, peke pašvare – pečené rebierka, pherardi armin – plnená kapusta, o goja – črevá plnené zemiakmi

1. Gen pal o čitre, save hine lengere kamadune chabena

E cikni Sarka rado chal haluški, nekradeder ciraleha.

Miri baba the e daj rado chan amaro romano chaben – goja.

Me rado chav bokheľa ciraleha. Nekfeder bokheľa pekel miri daj.

Amaro romano chaben Indijatar hin marikla.

O dad rado chal peke pašvare kompirenca.

Kurke ke amende khere chas lachi kachňakeri zumin.

Le manušengero kamaduno pijiben hin e mol.

E daj tosara pijel kaveja.

Miro kamaduno pijiben hin o tejos.

2. Thov o šerutne nava andro genitiv

phral, dad, daj, bibi, phuro dad, phen, Jana, baba, sasuj, čaj, čavo, džamutro, bori, papus, sastro

B1 Miro kamaduno chaben, pijiben

Bazutne lava: tosarutno chaben – raňajky, dujto tosarutno chaben – desiata, diloskero chaben – obed, ratakero chaben – večera, kamaduno chaben – obľúbené jedlo, tosara chav – raňajkujem, pro dilos chav – obedujem, raťi chav – večeriam, me rado chav – mám rád, me narado chav – nemám rád

1. Gen, pal soste vakeren e Irena the e Aranka „So taves adadžives“?

Irena: Kaj džas Aranko amari?

Aranka: Lačo džives bibi, džav andre sklepa te cinkereľ.

Irena: So taves čhaje adadžives?

Aranka: Kamav adadžives te tavel haluški guľa arminaha, džav te cinel aro, phuvale, gulí armin.

Irena: Lačo chaben Aranko. Rado chan haluški?

Aranka: He, o čhave hine khere, hin ňilaj, na

phiren andre sikhadži u rado chan haluški.

U tumen bibi so taven?

Irena: Me adadžives tavav pašvare. Avela miri phen le romeha. Miri phen e Margita but rado chal lače pašvare.

Aranka: The me but rado chav pašvare, no mire čhave len na lena andro muj.

Irena: Lačhes čhaje džá, bo imar but ori u kempel tuke te tavel.

Aranka: Lačhes bibi džav, šukar džives tumenge the tumara famel'ijake.

2. Ker palepheňibena

1. Kaj džalas e Aranka?
2. So la Arankatar phučľa e bibi Irena?
3. Savo chaben tavel e Aranka u soske?
4. So tavel e bibi Irena?
5. Ko avela ke bibi?
6. So rado chal e Aranka?
7. So džalas te cinkereľ e Aranka andre sklepa?

3. Pherďar o phend'a

- a) La Irenakeri phen pes vičinel _____
- b) E Aranka džal te cinel _____
- c) E bibi Irena tavel _____
- d) O pašvare rado chal _____
- e) La Arankakere čhave rado chan _____
- f) ňilaje o čhave na phiren andre _____

4. Phen, či o phend'a hine čačikane, abo načačikane

1. E bibi Irena tavel goja.

- a) čačipen b) načačipen

2. E Aranka tavel le dadeske the la dake lačo chaben.

- a) čačipen b) načačipen

3. Pro haluški guľa arminaha kempel: gulí armin, aro, phuvale.

- a) čačipen b) načačipen

4. O Pašvare hin the romano chaben.

- a) čačipen b) načačipen

5. Thov o phend'a andre slovačiko čhib

1. Rado chav kompira maseha.
2. Lače pišota tavelas miri baba.
3. O dad rado chal peko mas kompirenca.
4. O čhave rado pijen tato thud u chan kiffi čhileha.
5. Miri baba tavel lače goja.
6. Maseskeri zumin chas kurke pro dilos.
7. Adadžives e bibi Roza tavel marikľa maseha.
8. La dakere bokel'a hin igen lače.
9. Andre sklepa cinkeras maro, thud, čhil, mas, phuvale, jandre, aro, žefeňina the frukti.

6. Ker palepheňibena

- a) So chas tosara?
- b) So chas pro dilos?
- c) So chas raťi?
- d) So rado chas?
- e) So narado chas?

L'ikeren andre god'i!

tosarutno chaben, dujto tosarutno chaben diloskero chaben, ratakero chaben

Varijanti sar te phenel
phuvale – gruli – bandurki

C Romengero uraviben čirla the adad'ives

Bazutne lava: o gada – oblečenie, dámske šaty, o gad – košeľa, e cholov – nohavice, e rokľa – sukňa, o khosno – šatka

1. Vaker, savo uraviben dikhes pro čitre.

2. Gen the ker palepheñibena

Sar pen varekana uravenas o Roma

Andro elšine šelberša paloda, sar o Roma avle andre Europa, ľikerenas peskere uravibnaskere tradiciji. Romane džuvľa phandenat pašal peste buter kotora pochtana, vaj pre rokľa phandenat kotor pochtan. Añi but berš paloda le Romen na sas lengero jekh uraviben. O Roma penge o uraviben na džanenas te kerel korkore. Gadengere kotora cinenas le gadžendar, abo len chudenas vaš e bući. No the te lengere gadengere kotora sas le gadžendar, o Roma len hordinenas pal peskeri romañi dzeka u oleha sas aver, sar le gadžengero uraviben. E Marija Terezija the o Jozef II. dine avri o zakonos, kaj o Roma, save ačhile bešibnaskere, pen te uraven avka sar o gadže. Aľe the pal vajkeci dešberša na uravenas pre pende gadžikane kroji, šaj el jekh-duj Roma. Nekbuter uravenas o romane džuvľa rokl'ija, bľuzi, khosne u o romane murša cholova, gada, kalapi. O džuvľa na phandenat o khosno tel e brada, aľe palal šereste. Varesave džuvľa hordinenas rokl'i andral žebenca. Andro žebi thovenas oda, so mangelas avri le gadžendar, abo so chudenas vaš e bući ko gadže. Ajsi rokľa pes vičinelas „romañi/ciganska.“ Romane lavutara bašavenas bare barvale gadženge andro khera the andro bišto šelberš andro kavehazi u lengero uraviben sas aver. Uravenas pen avka, sar o barvale gadže. Romano uraviben ľikerenas penge o vlachike Roma. Jon rado hordinenas uraviben le viragune the bľišťace pochtanendar. O džuvľa hordinenas viragune, d'indarde, rakimen the but fodrengere rokl'i. Paš o rokl'i urenas o bľuzi ipen ajse pochtanestar. O vlachike murša urenas cholova the gada. Andro lengero uraviben sas lolo, želeno abo šargo sinos. O pochtan sas the tuñeder the kučeder pal oda, sar savo Rom dživelas. O džuvľa hordinenas bare somnakune čeňa, angrušťa, lanci andre men. The o murša hordinenas thule somnakune lanci andre men, angrušťa, vareko the čeňa.

Varijanti sar te phenel

cocha – rokľa, stađi – kalapa
palikerav – d'akujem

3. Ker palepheñibena

1. Kerenas penge o Roma o uraviben korkore?
2. Savo zakonos dine avri e Marija Terezija the o Jozef II.?
3. Sar pen uravenas o romane lavutara?
4. Sar pen uravenas o vlachike Roma?

4. Lačhe laveha andal o barora pherd'ar o phend'a (kalapa, d'indard'i rokľa, romano)

- a) Miri phuri daj urelas _____ uraviben
- b) Le phure dades has pro šero _____
- c) Čirla urenas o romane džuvľa _____

C1 Miro kamaduno uraviben

Bazutne lava: ňilajutno uraviben – letné oblečenie, jevendutno uraviben – zimné oblečenie, kamaduno uraviben – obľúbené oblečenie, e rokľa – sukňa, e cholov – nohavice, o ancugos – oblek, o šlafrogos – dámske šaty, o gad – košeľa

1. Vaker, so uraven akana o džuvľa u so o murša

2. Gen le Jožkuskero vakeriben

Me rado urav kalí cholov the parno gad. Kana džav sombatone pre diskoteka urav tričkos the parňi cholov. Miri phen e Jana urel loľi rokľa the blůza. Oda lakero kamaduno uraviben. O terne čhaja uren charne rokľa the blůzi. Ňilaje hin tates u o terne manuša uren charne cholova the trički. The o čhaja ňilaje uren charne rokľa, abo charne cholova. Miro jevendutno kamaduno uraviben hin tato gerekos the paše thulí cholov sveteriha.

3. Ker palepheňibena

1. Savo kamaduno uraviben hin le Jožkuskero?
2. So rado urel leskeri phen e Jana?
3. So uras ňilaje?
4. So uras jevende?

4. Rode andro phendľa šerutne nava u ker lendar buterutno gin.

E Margita vakerel. Sar somas cikňi čhajori miri daj the e phuri daj urenas tradikano romano uraviben. E baba urelas loľi cocha luludŕenca the khosno pro šero. E daj urelas bari rokľa luludŕenca the upral phandelas o khosno. Miro phuro dad hordinelas pro šero kalapa. Sako phirelas pindrango, na sas love pro kamašľi. Akana imar o Roma na uren čirlatuno uraviben sako džives. O čhaja uren the o cholova, the charne rokľa.

5. Thov o lava andro barora andre romaňi čhib

1. Le phraleste hin lolo (košeľa).
2. La pheňate pro šero kalo (šatka).
3. La phura dake cind'am šukar (sukňa).
4. Adadžives uras (nohavice, sukne, svetre, tričká).
5. Le čhajen hin šukar (starodávne rómske oblečenie/tradičné rómske oblečenie).
6. E phuri daj urel lulud'akeri (sukňa).

Varijanti sar te phenel
lulud'i – kvitkos – viragos

6. Thov o kerutne andro avutno čiro

(me) cinel, (tu) dikhel, (joj) urel, (amen) bešel, (tumen) poťinel, (jon) chan, (amen) pijel

7. Lekhav o phendľa andre romaňi čhib

1. V potravínach kupujem každý deň chlieb, mlieko, maslo.
2. Kupujem si tu aj sladkosti.
3. Často nakupujem vo veľkých supermarketoch, lebo tu kúpim všetko, čo potrebujem.
4. Rada sa chodím pozerať do obchodov s textilom a topánkami.
5. Najradšej kupujem športovú obuv a oblečenie.

D Andro sklepi

Bazutne lava: e skłepa/bota – obchod, te cinkereł – nakupovať, chabnaskeri skłepa – potraviny, uribnaskeri skłepa – obchod s oblečením, textil, e zelovoca – obchod (ovocie – zelenina), kamašłengeri skłepa – obuv, drogerijakeri skłepa – drogéria, skłepa pro farbi-laki – obchod (farby -laky), maseskeri skłepa – mäsa

1. Kaj šaj ada te cinel

thud _____ kamašłi _____
zełeńina _____ drogerija _____
gada _____ balevas _____
maro _____ kifłos _____

2. Phen, so odoj cinkeras

a) Andre zelovoca _____
b) Andre maseskeri sklepa _____
c) Andre chabnaskeri sklepa _____
d) Andre uravibnaskeri sklepa _____

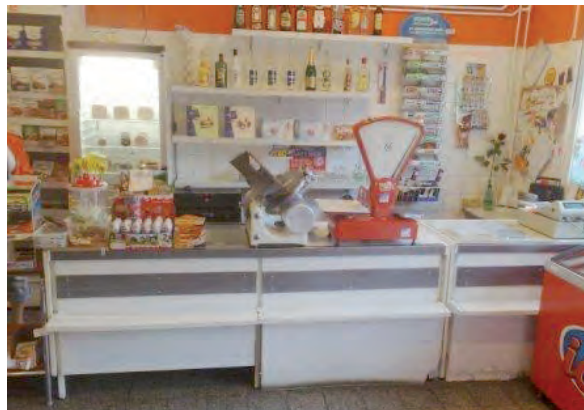
3. Lekhav andre romańi čhib

1. Mne sa páči tá biela sukńa a modrá blůzka.
2. Najradšej nosím nohavice a pulóver.
3. Kúpim chlieb a čaj.
4. Nepáčia sa mi tie čierne šaty.
5. Mám novú žltú sukńu.
6. Peter má krátke nohavice.
7. V potravinách majú aj mäso.
8. V drogérii sme kúpili bielu farbu.
9. Ovocie kupujem v zelovoci.
10. Rada sa chodím pozeráť do obchodov.
11. Často chodíme nakupovať do veľkých supermarketov.
12. Jano rád kupuje športovú obuv a oblečenie.

4. Vaker, so dikhes pro čitre

So cinas andre maseskeri skłepa?

So cinas andre chabnaskeri skłepa?

5. Chasńar o lava andro phendźa

1. o chaben _____
2. o maro _____
3. maro čhileha _____
4. e servelí _____
5. o balevas _____
6. o tejos _____
7. o rantimen mas _____
8. e armin _____
9. o pijiben _____
10. o čhil _____
11. o jandro _____
12. o kifłos _____
13. o thud _____
14. e limonada _____
15. e pherardźi kachńi _____
16. o kachńakero mas _____

E Gramatika the keribena

1. Thov andro avutno čiro

bešav, džanel, so keren, chudel, cinav, tavel, pijav, phučav, urav, džal, kerel, te jel, kas kamel?, bašavel, asan, chal, khelel, dikhel, mangav, phenel, sikhavav, rodel, siđaren, arakhel, šunav, giľavav, ačhavel

2. Thov o phende andro avutno čiro

1. Tajsa (te avel) e bibi, ta e daj (te tavel) pherardi armin. 2. Adadives o čhavore na (te džal) andre sikhadi, bo hine nasvale. 3. Raťi o čhaja pen šukares (te urel), bo (te avel) e televiza. 4. So tumen (te kerel) sombatone?

Budúci čas slovies I., II. triedy a sponového slovesa „te jel“. Budúci čas sa v rómčine tvorí príponou **-a**, ktorá sa pripája k príslušným tvarom prítomného času. V tvaroch zakončených na **š** (t.j. 2. os. sg. a 1. os. pl.) sa toto **š** pred príponou **-a** mení na **h**.

3. Thov andre romaňi čhib

1. Zajtra pôjdem do obchodu kúpiť dcére šaty.
2. Budeš ješť až večer?
3. V nedeľu uvarím dobrú kuraciu polievku.
4. Čo si oblečieš večer?
5. Kedy mi kúpiš nové topánky?
6. Ja to jedlo nebudem ješť!
7. Uvarím otcove obľúbene jedlo.
8. Dnes sa pekne oblečiem.
9. Ešte uvidím, či tam pôjdem.
10. Poviem ti to večer.
11. Kedy prídeš domov? Budeš tam aj budúci týždeň?

4. Thov o phendá andre slovačiko čhib

- a) Le dadeskero phral rado chal pašvare.
- b) Le phraleskeri čhaj e Inga lačhes tavel pišot.
- c) La dakeri phen lačhes pekel bokelá.
- d) La pheňakere čhave rado chan goja.

5. Thov o šerutne nava andro genitiv

o dad, o phral, e daj, e čhaj, e sasuj, o čhave, o čhaja, o amala, o papus, e bori, o džamutro, o sastro, o kher, o drom, o foros, o vasta, o jile o kana, o kak, e bibi, o dada, o daja

Genitív sa tvorí od nepriameho kmeňa genitívnymi koncovkami: - **ker** (ak sa nepriamy kmeň končí na spoluhlásku **s** alebo samohlásku **a**, napr. **le phraleskero** (bratov), **la pheňakero** (sestrin), - **ger** (ak sa nepriamy kmeň končí na spoluhlásku **n**, napr. **le phralengero**, **le pheňengero** (bratov, sestier).

I. trieda

1. (me) **cinav-a** (kúpim)
(amen) **cinah-a** (kúpime)
2. (tu) **cineh-a** (kúpiš) (
tumen) **cinen-a** (kúpíte)
3. (jov/joj) **cinel-a** (kúpi)
(jon) **cinen-a** (kúpia)

II. trieda

1. (me) **chav-a** (budem ješť)
(amen) **chah-a** (budeme ješť)
2. (tu) **chah-a** (budeš ješť)
(tumen) **chan-a** (budete ješť)
3. (jov/joj) **chal-a** (bude ješť)
(jon) **chan-a** (budú ješť)

Sponové sloveso (**te jel**) tvorí budúci čas od kmeňa **-av-**, ktorý má takisto význam *nastávať, prichádzať*.

1. (me) **avav-a** (budem) / (amen) **avah-a** (budeme)
2. (tu) **aveh-a** (budeš) / (tumen) **aven-a** (budete)
3. (jov/joj) **avel-a** (bude) / (jon) **aven-a** (budú)

Po sufixe nasleduje koncovka, ktorá sa riadi rodom, číslom a pádom nasledujúceho substantíva, napr. **le dadeskero phral** (otcov brat), **le phraleskeri čhaj** (bratova dcéra), **le phraleskere čhave** (bratove deti).

Genitív je dôležitým zdrojom tvorby nových pomenovacích jednotiek, ktoré vznikajú jeho významovým rozšírením. Genitívny tvar pôvodného substantíva sa tak stáva nominatívom nového adjektíva, prípadne substantíva, napr. o čhave (deti), le čhavengero (detí) – le čhavengere love (peniaze detí) – **le čhavengere love** (detské prídavky).

NEVE LAVA

o chaben, -a – jedlo
 o gada – oblečenie, dámske šaty
 e sklěpa, -i – obchod
 o maro, -e – chlieb
 o gad, -a – pánska košeľa
 e bota, -i – obchod
 o čhil, -a – maslo
 e cholov, -a – nohavice
 te cinkereľ – nakupovať
 o thud, -a – mlieko
 e cocha/rokľa, -i – sukňa
 te potinel – platiť
 o tejos, -a – čaj
 o khosno, -e – šatka
 e chabnaskeri sklěpa – potraviny
 e kaveja, -i – káva
 e stadi/kalapa – klobúk
 uribnaskeri sklěpa – obchod s textilom
 o phuvale – zemiaky
 o pochtan, -a – látka
 kamašfengeri sklěpa – obuv
 o kompira/gruľi – zemiaky
 o uraviben, -a – oblečenie
 uraviben, -a – oblečenie
 maseskeri sklěpa – mäsiarstvo
 e želeňina, -i – zelenina
 te kamel – chcieť
 kamaduno uraviben – obľúbené oblečenie
 o frukti, -a – ovocie
 te ureľ – obliešť
 tato, -i, -e – teplo
 barvalo, -i, -e – bohatý
 o sombat – sobota
 te pijel – piť
 te hordinel – nosiť
 te pherarel – plniť
 te chal – jesť
 lolo, -i, -e – červený
 pro – na

e kachňi, -a – kura
 e zumin, -a – polievka
 belavo, -i, -e – modrý
 te cinel – kúpiť
 e limonada, -i – sladký nápoj
 e lovina, -i – pivo
 e thard'i – alkohol
 o mas, -a – mäso
 balano mas – bravčové mäso
 guruvano mas – hovädzie mäso
 kachňakero mas – hydina
 o mačho, -e – ryba
 rantimen mas – rezeň
 pherardi kachňi – plnené kurča
 e armin, -a – kapusta
 e šutľi armin – kyslá kapusta
 e guľi armin – sladká kapusta
 pherardi armin – plnená kapusta
 o pašvare – rebierka
 o goja – plnené črevá zemiakmi
 o pišot, -a – pirohy
 pučimen kompira – zemiaková kaša
 e marikľi, -a – lokša
 e bokheli, -a – koláč
 e mol, -a – víno
 e žeba, -i – vrečko
 o gadžo, -e – ne-Róm
 te likerel – držať
 tosara – ráno
 e rat, -a – večer, noc
 o dilos – obed
 sako, -i, -e – každý
 so – čo
 but – veľa
 frima – trochu
 lačho, -i, -e – dobrý
 pro – na
 o čačipen, -a – pravda
 o načačipen, -a – nepravda, klamstvo
 o kurko – nedela

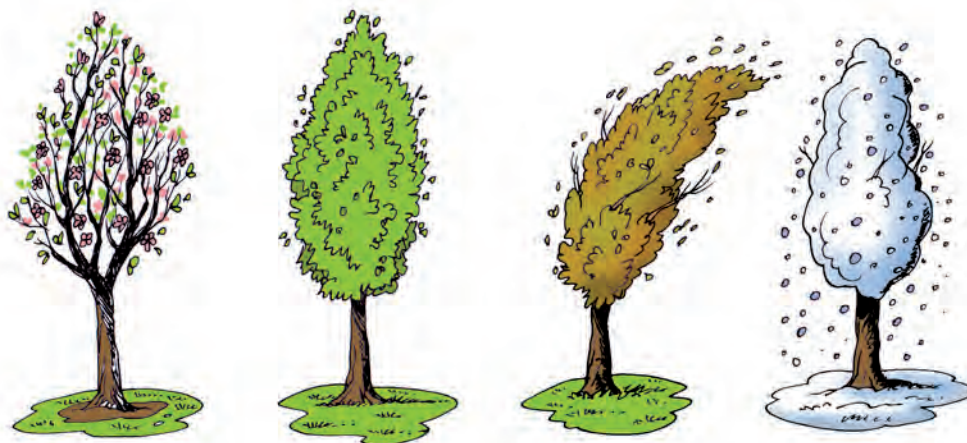
o gerekos, -i – kabát
 o jevend – zima
 te dikhel – vidieť
 o tradiciji – tradície
 baro, -i, -e – veľký
 te phandel – viazať, uviazať
 o kotor, -a – kus
 korkoro, -i, -e – sám
 e dzeka – nálada
 te del – dať, vydať
 o zakonos, -i – zákon
 o bešiben, -a – bývanie
 e blůza, -i – blůza
 andral – z vnútra
 barvalo, -i, -e – bohatý
 o šelberš, -a – storočie
 te rakinel – ukladať/nadávať
 e fodra, -i – volán
 o somnakaj – zlato
 somnakuno, -i, -e – zlatý
 o lancos, -i – reťaz
 e čeň, -a – naušnica
 e angrusti, -a – prsteň
 o somnakaj – zlato
 phuro, -i, -e – starý/človek
 purano, -i, -e – starý/dom
 o love – peniaze
 adadives – dnes
 vareko – niekto
 o supermarket, -i – supermarket
 tradikano, -i, -e – tradičný
 miro, -i, -e – môj
 e Indija – India
 te pekel – piecť
 o ciral – tvaroh
 e drogerija, -i – drogeria
 e džuvľi, -a – žena
 o tričkos, -i – tričko
 charno, -i, -e – krátky
 o sveteris, -a – sveter

Vacht, beršeskere kotora, idejos

A Beršeskere kotora

Bazutne lava: o vacht – čas, volno vacht - volný čas, o berš – rok, beršeskere kotora – ročné obdobia, volno idejos – volný čas, o jevend – zima, o jaros – jar, o űilaj – leto, o jesos – jeseň, jarone – na jar, jesone – v jeseni, jevende – v zime, űilaje – v lete, o jiv – sneh, o kham – slnko, o brišind – dážď, e balvaj – vietor, o legos – ľad

1. Vaker, so dikhes pro čitre. Save beršeskere kotora prindžares? Vaker pal o idejos andro beršeskere kotora!

2. Gen, pal soste vakerel e Darina

E Darina dživel cala famel'ijaha Rankate pro gav. Hin la baro, šukar kher baroraha. Lake the le čhavage hin odoj mištes. űilaje hine calo d'ives avri, bešen avri paš o kher, abo džan andre bar te kidel ogurki, paradiči the čhil'ava. Chan, den bari duma, o čhave bašaven pre gitara, giľaven amare romane giľa u hin lenge mištes. Lakeri čhaj e Erika rado genel gend'a the mek rado phirel pre bicig'ľa. Lakero čhavo o Peter sikhľol te bašavel pre lavuta. Leske hin dešujekh berš. Andro volno vacht bešel paš o kompjuteris. O Feris, lakero nekterneder čhavo, rado bavinel fotbalis the dikhel pre televiza. E Darina the lakero rom bajinen pal pengere čhave.

3. Pherďar o phend'a

1. E Darina la famel'ijaha dživel _____
2. űilaje calo d'ives _____
3. E Erika, lakeri čhaj rado _____
4. O Peter sikhľol te bašavel _____
5. O Feris andro volno vacht _____

Varijanti sar te phenel

űilaj – linaj
vacht – čiro – idejos

4. Phen či oda hin čačipen

1. űilaje hin tates, pl'ivinas.

- a) čačipen b) načačipen

2. Jevende keras futbolis the turistika

- a) čačipen b) načačipen

3. Jesone peren o prajta pal o kašta, phurdel bari balvaj

- a) čačipen b) načačipen

4. Jarone keras buti andre bar

- a) čačipen b) načačipen

Romane hadki

Dikhes les, chudes les –nane (vij o)
Na dikhes man –hijaba, kaj som baro,
šunes man – hijaba kaj na vičinav,
šunen man na ča tire kana, aľe the
o vasta, the o pindre. (liš o, sozarm o)

A1 Čhona andro berš

Bazutne lava: o januaris – január, o februaris – február, o marcos – marec, o aprilis – apríl, o majos – máj, o junos – jún, o julos – júl, o augustos – august, o septembros – september, o oktobros – október, o novembros – november, o decembros – december

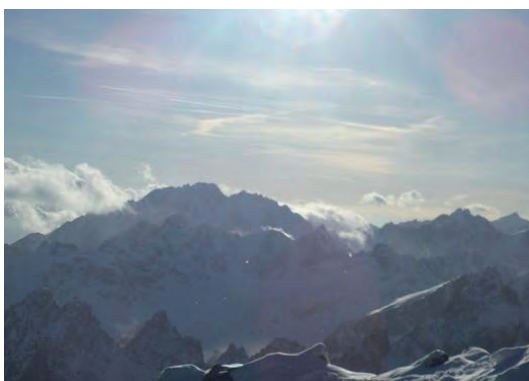
1. Gen pal o čitre

E Sara andro julos phirel kijo moros. Andro julos phiren sako berš pre dovolenka.

Ňilaje e Sara the e Inga plivinen. Andro augustos hin imar paš o moros igen tates.

Jevende, the jarone phirel e Jana la familijaha andro UčeTatri. O Uče Tatri hine pre Slovensko nekbareder hed'i.

2. Pherďar o phend'a

- a) E Sara phirel paš o moros andro _____.
- b) Andro _____ hin imar paš o moros tates.
- c) Andro Uče Tatri phirel e Jana la familijaha _____.

3. Thov o phend'a andre slovačiko čhib

1. E Eva andro decembros dromarel andre Anglija ke peskere čhave. 2. O Arpad džal Ňilaje khere ko čhave. 3. Andro januaris le Gejzaske ela šovardesthepandž berš. 4. Andro marcos phiras le čhavenca andro Tatri. 5. La dake ela andro novembros šovardeš berš, avela cal'i familija. 6. Miro phral ulila andro majos.

B Miro kamaduno beršeskero kotor

Bazutne lava: o moros – more, e dovolenka – dovolenka, kamaduno beršeskero kotor – obľúbené ročné obdobie, te plivinel – plávať, te kham'ol – opaľovať sa, e kavarňa – kaviareň, o predživipen – zážitok

E Inga le dadeha the la Sarkaha paš o moros andro Chorvatsko.

Rači rado phiras pašal o moros.

Ňilaje phiras avri la Sarkaha.

2. Gen, so vakerel e Inga

E Ingrid vakerel pal peskero kamaduno beršeskero kotor.

Miro kamaduno beršeskero kotor hin Ňilaj. Ňilaje hin űukares avri, tates u me the miri familija phiras pre dovolenka kijo moros. Andro Chorvatsko dromaras le motorenca. Odoj andro julos hin paš o moros baro taťipen. Amen phiras te plivinel, khamľuvas, bešas, phiras pal o kavarňi, pal o fora, cinkeras suveniri, abo ča avka vakeras. Mire duj čhaja rado dromaren kijo moros u the lengero kamaduno beršeskero kotor hin Ňilaj. Ňilaje amen hin dovolenka andre buťi u vašoda dromaras kijo moros. Akor som buter čiro mire čhavenca, sar andro aver beršeskere kotora. Hin man buter voľno vacht u Ňilaje hin űukares, ta šaj phirkeras upre tele. O Ňilaj hin miro kamaduno beršeskero kotor.

3. Phen, či o phende hine čačikane abo načačikane

1. La Ingakero kamaduno beršeskero kotor hin jevend.

a) čačipen b) načačipen

2. La familijaha dromaren Ňilaje pre dovolenka andro Chorvatsko.

a) čačipen b) načačipen

3. La Inga hin trin čhave.

a) čačipen b) načačipen

4. Ňilaje andro julos dromaren la familijaha pre dovolenka.

a) čačipen b) načačipen

Ĺikeren andre god'i!

o januaris

o februaris

o marcos

o aprilis

o junos

o majos

o julos

o augustos

o septembros

o oktobros

o novembros

o decembros

4. Ker palepheňibena

1. Savo hino tiro kamaduno beršeskero kotor? 2. So rado keres jevende? 3. So rado keres Ňilaje? 4. Kaj phires la familijaha pre dovolenka? 5. Vaker pal peskero interesno predživipen pre dovolenka.

C O butá andre beršeskere kotora

Bazutne lava: bare prazňini – velké prázdniny, te sadzinel – sadiť, phurdel šiľali balvaj – fúka studený vietor, del o brišind – prší, te phiravel pro kašta – chodiť na drevo, luludá – kvety

1. Andre savo beršeskero kotor ada hin? Pherďar o phendá.

- a) Andre bar sadzinas _____.
- b) O čhave plivinen _____.
- c) E balvaj buterval phurdel _____.
- d) Baro jiv the šil hin _____.

2. Gen, so kerel e Margita jarone?

Kada beršeskero kotor hin miro kadamuno. Paš o kher man hin cikňi barori u imar andro aprilis kerav butí andre miri barori. Te hin tates, sadzinav mange andre bar o luludá, sikra žeľeňina, phuvale, ogurki, paradiči.

3. Thov o kerutne nava andro perfektum

plivnav, džanav, phiras, khelav, doresel, džal, keras, bavinel, kamav, sikhľuvav, sikhavel, sadzinav, radisaľuvav, demavel, marel, čhivel, chav, tavav, lekhavav, genav, ginas, pijel, šunas, giľavel.

4. Gen, so kerel e Erika űilaje?

Pro űilaj uźarav calo berš. űilaje phirav pre dovolenka la familijaha kijo moros. Calo berš šporinav love, kaj űilaje te džas pre dovolenka varekhaj kijo moros. Mire čhave radisaľon, jon rado landon the plivinen.

5. Gen, so kerel o Patrik jesone?

Ada beršeskero kotor anel peha o agor le prazďninenge u pale andro septembros džav andre škola te sikhľol. Avri imar nane igen tates, buterval phurdel e balvaj the del o brišind. Te hin šukar d'ives u na del brišind, džav man te bicigľinel, abo bavinav fotbalis. No kempel mange imar the te sikhľol.

6. Pherďar o phendá

- a) O Patrik jesone džal andre _____.
- b) Jesone avri phurdel... u del the o _____.
- c) Te hin šukar d'ives o Patrik pes avri _____.
- d) Le Patrikoske imar kempel _____.

7. Gen, so kerel e Aranka jevende?

Me som imar phureder džuvľi. Predžidifom imar but jevenda. Varekana o Roma pal o gava pen pro jevend kisitinenas. Sar avlas o jesos phirenas pal o kašta andro veš u rakinenas len kijo khera. O kašta učharenas, kaj te na cind'on. Kas na sas kašta, jevende fad'inelas. Bo adad'ives but Roma pro gava jevende fad'inen.

8. Phen či oda hin čačipen, abo načačipen

1.) E Aranka hiňi terňi džuvľi.

- a) čačipen b) načačipen

2.) O Roma phirenas kaštenge andro veš.

- a) čačipen b) načačipen

3.) O kašta učharenas, kaj te na cind'on.

- a) čačipen b) načačipen

4.) Imar o Roma jevende na fad'inen.

- a) čačipen b) načačipen

D Idejos andro beršeskere kotora

Bazutne lava: *ňilajutno idejos – letné počasie, jevendutno idejos – počasie v zime, jesoskero idejos – jesenné počasie, o kašt – drevo/strom, jaroskero idejos – jarné počasie, šukar idejos – pekné počasie, o inepos – sviatok*

1. Pherďar o phend'a

1. (V lete) _____ hin tates, pl'ivinas the dromaras pro dovolenki.
2. (Na jar) _____ hin šukares, chuden te barol o lulud'a, čara, avri hin imar tatoes.
3. Pro agor le beršeke avel (zima) _____ kana hin the o nekšukareder inepi andro berš.
4. (V jeseni) _____ peren pal o kašta o prajta, o čhave džan andre sikhad'i.

**Ňilaje
o čhave bavinen
fotbalis.**

**Jevende
bešas khere.
E Sarka khere gi'avel
the bašavel.**

2. Thov o lava andro barora andro inštrumental

1. Me (joj) phirav andre sikhad'i calo berš. 2. Džaha (me) Ňilaje pre dovolenka? 3. Me našti džav tuha, bo džav le (phral). 4. Džavas suno le (dad). 5. Na vaker (jon)! Jon (amen) rušen imar calo berš. 6. Me vakerav (sako).

3. Phen o kerutne andro imperfektum

pl'ivinav, džanav, phiras, khelav, doresel, džal, keras, bavinel, džanen, kamav, sikh'uvav, sikhavel, radisa'uvav, ra'ol, l'idžan, demavel, marel, čhivel, chav, tavav, lekhavav, genen, ginas, d'ivesa'ol

4. Ker le kerutnendar šerutne nava

te sast'arel, te ačhavel, te sikhavel, te kerel, te tavel, te sikh'ol, te kamel, te ača'ol, te dromarel, te prindžarel, te bešel, te dživel, te bičhavel, te marel, te kham'ol, te pokerel, te dukhal, te sovel

5. Thov o kerutne andro infinitiv

kerava, taveha, činena, probal'inda, chudña, čhid'a

6. Phen o šerutne nava andro akuzativ

e bori, o džamutro, o raklo, e rakli, o kher, o phral, o pheña, e piri, o rikone, e Sara, o dad, e daj, o sastro, e sasuj, o foros, o chulaj, e chulañi, o čhon, o raj, e rañi, o manuša, o čhavo, e čhaj

E Gramatika the keribena

Kijathode nava – prídavné mená

V rómčine rozlišujeme tri základné skupiny prídavných mien:

1. Pôvodné prídavné mená, ktorých nominatív je bez koncovky – **šukar**
2. Pôvodné prídavné mená, ktorých nominatív sg. má koncovku: - v mužskom rode **-o**, v ženskom rode **-i**, napr. **bar/o -i** (veľký, veľká), **cikn/o -ňi** (malý, malá), **ratval/o -ľi** (krvavá, krvavý), **lond/o -ďi** (slaný, slaná), **tat/o -ťi** (teplý, teplá), v ženskom rode dochádza k mäkkčeniu spoluhlások, a to **d** na **ď**, **l** na **ľ**, **n** na **ň**, **t** na **ť**.
3. Prevzaté prídavné mená – nominatív sg. má v obidvoch rodoch koncovku **-o**, napr. (**belavo/modrý**, **rendešno/poriadny**, **šargo/žltý**).

Stupňovanie prídavných mien

1.lačo	1.šukar
2.feder	2.šukareder
3.jekhfeder	3.jekhšukareder

Varianti sar te phenel

jekhšukareder – lekšukareder – nekšukareder

1. Pherďar o phend'a (šukares, tates, jevendutno, idejos, tates)

a) Lačo _____ idejos hin, kana avri del o jiv. b) Ňilaje hin avri _____. c) Jesone peren pal o kašta o prajta u o _____ hin goreder. d) Jarone hin avri imar _____, baron o lulud'a.

Životné podstatné mená ženského rodu bez koncovky

sg.	pl.	1. Nominatív	Ko? So? Kto? Čo?
nom. phen sestra	pheňa sestry	2. Vokatív	Oslovenie
ak. pheňa sestru	pheňen sestry	3. Akuzatív	Kas? So? Koho? Čo?
dat. pheňake sestre	pheňenge sestrám	4. Datív	Kaske? Soske? Komu? Čomu?
lok. pheňate sestry	pheňende sestier	5. Lokatív	Kaste? Soste? -
inštr. pheňaha sestrou	pheňenca sestrami	6. Inštrumentál	Kaha? Soha? S kým? S čím?
abl. pheňatar sestry	pheňendar sestier	7. Ablatív	Kastar? Sostar? Koho? Čo
gen. pheňakero sestry/sestrin	pheňengero sestier	8. Genitív	Kasker/o-i, -e? Čí? Čia? Čie?
			bi – bez

2. Thov o phend'a andre slovačiko čhib

La Evakero kamaduno beršeskero kotor hin o Ňilaj. Miri familija Ňilaje dromarel pre dovolenka. Jesone phurdel avri bari balvaj u del o brišind. Miri daj rado kerel jarone buťi andre bar. E Jana the e Irma jevende phiren pro korčuľi. O jevend hin beršeskero kotor kana hin šil, fad'inen o leňa the phurdel šiľaľi balvaj. Andro augustos dromaraha kijo moros. Andre sikhad'i džas andro septembros, akor imar nane avka tates.

3. Phen romanes

1. Sestrino oblúbené počasie. 2. Otec sa narodil v máji. 3. Mám rád letné počasie. 4. V lete cestujeme na dovolenku. 5. Na jar mama pracuje v záhrade. 6. V decembri oslavujeme Vianoce. 7. Janko má rád zimu. 8. V zime sneží, mrzne a fúka studený vietor.

4. Phen slovačika

1. E daj uliľa andro novembros. 2. E Sara rado plivinel Ňilaje andro moros. 3. Le dadeske ela januariste šovardeš berš. 4. E Inga rado jevende korčuľinel. 5. Ňilaje dromaras kijo moros la familijaha. 6. Jevende hin baro šil, del o jiv, fad'inas. 7. La pheňakero kamaduno beršeskero kotor hin o jevend.

5. Phen lačhes ablativno the dativno forma le šerutne navendar

e daj, o dad, o phral, e phen, o čhave, o kher, e bokh, o kurko, e buťi, o manuš, o berš, o jilo

NEVE LAVA

beršeskero kotor – ročné
obdobie
e cerha, -i – stan
beršeskere čhona – mesiace
v roku
del jiv – sneží
del o brišind – prší
o džviros, -i – zviera
o elefantos, -a – slon
te fadžinel – mrznúť
avri šil – vonku je zima
avri tates – vonku je teplo
o kham sitinel – slnko svieti
šukar idejos – pekné počasie
džungalo idejos – škaredé
počasie
jivuňi čerchen – snehová
vločka
jivuno manuš - snehuliak
e kachňi, -a – sliepka
o kašt, -a – drevo, strom
te kisitinel – pripraviť
šarge prajta pal o rukha
peren tele – žlté listy padajú
zo stromov
o taborakos – táborák
o tigrišis, -a – tiger
te vinšinel – vinšovať
o diliňipen, -a – hlúposť
tumenca o šila maren
– trasiete sa od zimy
nango, -i, -e – holý
o kožuchos, -i – kožuch
baro šil – veľká zima
chevalo gad – deravá košľa

e koča, -i – kočiar
e cirach, -a – čižma
e šala, -i – šál
te izdral andro šil – triasť sa
od zimy
o chulaj, -a – gazda
e chulaňi, -a – gazdiná
e bandurka, -i – zemiak
te okopalinel – okopávať
te čaľol – nasýtiť sa
čučo jilo – prázdny žalúdok
e luludŕi -a – kvet
e nalpa, -i – opica
ňilajutne pradžini – letné
pradžiny
o papagajis, -a – papagáj
o phurd, -a – fuknutie, dych
phurdel e balvaj – fúka vietor
pijibnaskero režimos – pitný
režim
te rakinel andro cakli
– zavárať
te richtinel – pripraviť
o vacht, -a – čas
volno vacht – voľný čas
o berš, -a – rok
o kotor, -a – kus, obdobie
o idejos, -a – čas
volno idejos – voľný čas
o ňilaj, -a – leto
ňilaje – v lete
o jaros, -a – jar
jarone – na jar
o jesos, -a – jeseň
jesone – v jeseni

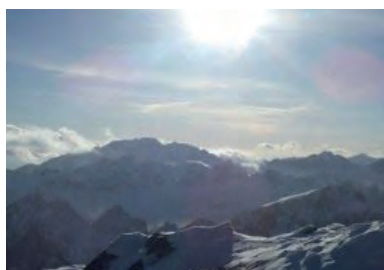
o jevend, -a – zima
jevende – v zime
o januaris, -a – január
o februaris, -a – február
o marcos, -i – marec
o aprilis, -a – apríl
o majos, -a – máj
o junos, -a – jún
o julos, -i – júl
o augustos, -a – august
o septembros, -a – september
o novembros, -a – november
o decembros, -a – december
o moros, -i – more
akor – vtedy
kamaduno beršeskero kotor
– obľúbené ročné obdobie
o jiv – sneh
o jiva – záveje
e balvaj, -a – vietor
e dovoľenka, -i – dovolenka
o taťipen, -a – teplo
šil – chladno
o brišind, -a – dážď
e Karačoňa – Vianoce
te khamľol – opaľovať sa
e Patraďi, -a – Veľká noc
te d'ivesaľol – rozvidnieva sa
te šporinel/te skidel love
– sporiť
te denašel – behať, utekať
te plivinel – plávať

Paňa-veša the o džviri

A Kherutne džviri

Bazutne lava: o veš – les, hora, o rukh/kašt – strom, e čar – tráva, bylina, o paňi – voda, o graj – kôň, o džviros – zviera, o elefantos – slon, o pingvin – tučniak, e gurumňi – krava, e kachňi – sliepka, e nalpa – opica, o ričh – medved', o ruv – vlk, o sap – had, o šošoj – zajac, e grasňi – kobyła, o rikono – pes, e bakri – ovca, o bakro – baran, o bašno – kohút, o balo – ošipaná

1. Vaker, so dikhes pro čitre?

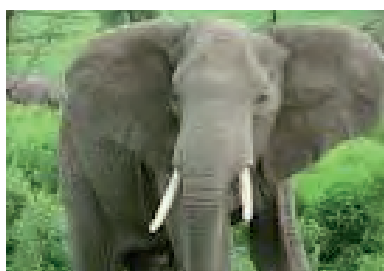
paňa-veša jevende

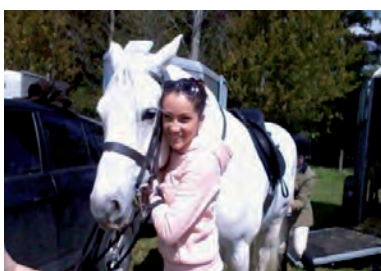
o Tatri jarone

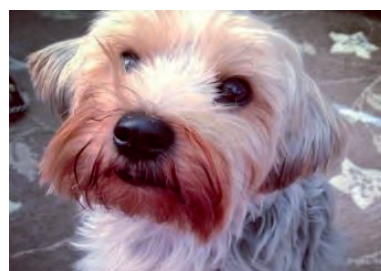
drom andro veš ñilaje

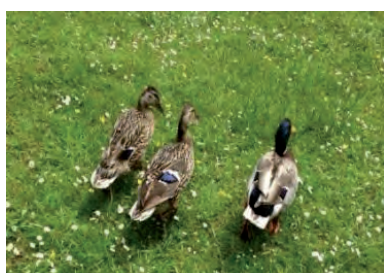
o elefantos

parno graj

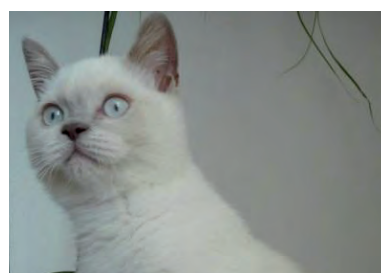
kherutno rikono

o kački

e nalpa andre ZOO

kherutňi mačka

2. Ker palepheñibena

- Save kherutne džviri prindžares?
- Save džviri k' amende na dživen?
- Savo hino tiro kamaduno kherutno džviros?

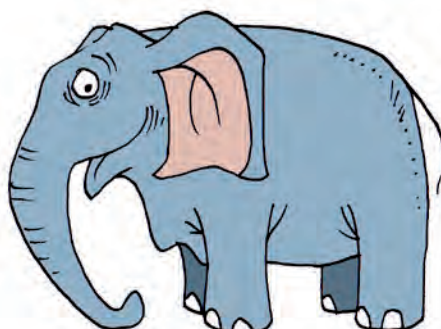
Varijanti sar te phenel
rikono – rukono – džuklo

Romaňi hadka
Hin man ajsjo phraloro, so o gul'i pal peste mukhel. (o jošoš)

A1 Voľno dživpnaskere džviri

Bazutne lava: voľno – voľný, voľno dživpnaskere – voľne žijúce, o džviri – zvieratá, e nalpa – opica, o pavos – páv, e žirafa – žirafa, o pingvin – tučniak, o ruv – vlk, o ričh – medveď, o tigrišis – tiger, o ľevos – lev

1. Phen the irin so dikhes pro čitre

2. Lekhav pre jekh sera o kherutne džviri u pre aver sera dzive džviri

sap, gurumňi, baľičo, čiriklo, papin, elefantos, kachňi, bašno, bakro, pulka, graj, grasňi, šošoj, ričh, ruv, mačho, kačka, žamba, rikono, mačka, ľevos, tigrišis, koza, nalpa, papagajis, žirafa, pingvin

B Draba the o džviri andro romano dživipen

Bazutne lava : o draba – byliny, e čar – tráva, o phus – slama, o ričkara – medvediari, romano dživipen – rómsky život, te drabarel – liečit/veštit, te drabarel pal o vast – veštit z ruky, te drabarel pal o karti – veštit z kariet

1. Gen, pal o ričkara

Dži dešuštar berš baruvavas pre amare chara romane Dl hate, than Sňina. Paš miro papus. O papus sas chartas. Lestar sikhľilom pařivalo romipen. O Roma pal amare chara bešenas papi pre papende pre jekh than. Amen samas kherutne Roma, na phirdune. Aľe phirenas ke amende sako berš Roma RIČKARA. Avenas la ričkaha – o ričkaris bašavelas pre bubňica, e rička khelelas. Avenas pro verdan greha. Talam jekh familija – aľe bari, ta sar romaňi. O ričkara sas kajse pardeder, amen samas kaleder. Amare romengere jakha, savorengere, hine kale. Len sas šiva jakha, ča e putľi sas kaľi. Jekhes sas šarga bala. O ričkara avenas varekhatar pal e raťutňi rig (pal o zapados). Na džanav khatar. Na vakerenas avka romanes sar amen, aľe amare murša lenge achaľonas. Amare murša lenca pijenas, on sikhavenas le čhavage la rička, palis len amare lenas andro kher pre rat. La rička phandenav avri kije bar.

(Gejza Demeter, Text v dialekte v okolí Sniny)

2. Ker palepheňibena

- Džanes, savo than sas le džviren andro romano dživipen?
- Džanes te phenel vareso pal oda, savo cirdipen sas le Romen kijo paňa-veša?
- Ko hin o ričkara?

Romane god'aver lava
Savi pařiv des tu tira da tire dades,
ajsi pařiv šaj užares tire čhavendar.
Čhaske tut ľiker sar čhavo,
dadeske tut ľiker sar dad.

3. Thov o šerutne nava andro dativ

o raklo, e daj, o phral, e phen, o dad, me, tu, amen, tumen, jon, o ruv, o graj, o verdan, o rikono, o kher, e rat, e čar, o bar, o phus, o Rom, o balo, e guruvňi, e papiň, e nalpa, o elefantos

5. Thov o kerutne andro trijedi

te asal, te khelel, te prastal, te sikhľol, te genel, te chasal, te pašľol, te sovel, te šuťol, te tavel, te arakhel, te rodel, te avel, te phandel, te phirel, te danderel, te chal, te urňisalľol

4. Ker o imperativ le kerutnendar

te kerel, te dživel, te tavel, te phagel, te del, te džal, te asal, te sikhľol, te pašľol

Romane hadki
Jevend hin, tatoro hin, furt pes uchanel.
(onšab o)
Pal e dvora phirel, ko, ko, ko vičinel, ko, ko, ko,
ko džanel, kas joj čori rodel.
(iňchak e)
Hin man ajsi čhajori, cikňi hiňi,
pro paňi džal, na tašľol.
(akčak e)

C Miro kamaduno džviros

Bazutne lava: te kamel – chciť niekoho/niečo, mať rád, ľúbiť, kamaduno džviros – obľúbené zviera, joj kamel le rikonen – ona má rada psov, me rado dikhav le grajen – ja mám rád/rada kone

1. Gen pal o čitre, savo kamaduno džviros hin lengero?

*La Nadinkakero
kamaduno džviros
hin o Ateš, lakero
rikono.*

*La Klavdijakero
kamaduno džviros
hin o graj.*

*E Irena
phirel pro graj,
oda lakero kamaduno
džviros.*

*E baba
dživel pro gav.
Lakere kamadune džviri hin
o rikone the o graja.*

2. Ker palepheñibena

1. Savo kamaduno džviros hin la Klavdijakero?
2. Savo kamaduno džviros hin la Nadinkakero?
Sar pes vičinel?
3. Save kamadune džviri hine la babakere?
4. Savo kamaduno džviros hin la Irenakero?

3. Pherďar o phend'a

*(o elefantos, o graj, o rikono, o ričh, o ruv, o sap,
e papin)*

- a) K' amaro phuro dad hin andre bar baro šukar
-

- b) La Gabikarero kamaduno džviros hin _____
-

- c) Andro veš dikh'lam _____

- d) E baba pekel bari _____

- e) Andro baro veš k' amende dživel o _____
the o _____

- f) Afrikate dživel o baro _____

4. Ker buterutno gin le šerutne navendar

o graj, e papin, o elefantos, o rikono, o ričh,
e gurunñi, e nalpa, o mačho, o ruv, o čiriklo,
o pingvin, e žirafa, e grasñi, o baličo, o bakro,
e kachñi, o papagajos, o tigrišis, o ľevos

D Sar šaj te arakhel o paña-veša

Bazutne lava: sar šaj te arakhel – ako sa môže ochraňovat', o paña-veša – příroda, o veš – les/hora, o chundruľa – huby, e len – potok/rieka

1. Gen o vakeriben

A Lačo d'ives, Dešku!

B Serus Milan, sar sal?

A Lačhes, pal'ikerav!

A Šun, našti džas tajsa pro calo d'ives andro veš amare familijenca?

B Lačhes. Pro chundruľa?

A He, pal'is penge keraha jagori, pekaha balevas the kolbasi, kompira, pijaha lovina.

B Lačhes. Paldiloskero šaj džas kijo paňi, chudaha mačhen u o čhave pen land'arena.

2. Ker palepheiĭbena

- Kaj kamen te džal o Dežkus the o Milan?
- Kaha džala o Dežkus andro veš?
- So pekena pre jag?
- Kana džana kijo paňi, u so ode kerena o Dežkus, o Milan the lengere čhave?

3. Lekhav avri le džvirengere nava

Kaša, bakro, Polčiko, Karačoňa, Američanos, Patraďi, Peter, sap, Dunaj, Ungros, Vah, Rom, Čechos, čiriklo, mačka, Milan, Ondava, rikono, gurumňi, Zoľoma, Hron, papiň, graj, lpeľ, balo, elefantos, Perješis, Hornad, kachňi, Erika, ľevos, nalpa

4. Arakhen andro tekstos savore šerutne nava u lekhaven pre jekh sera džidune, pre aver sera nadžidune šerutne nava

E Sedra pašal o paňi na kamelas te oddžal. Odoj dživelas lakeri daj the oda šukar čhavo, so joj les kamelas. O dad la mangelas, hoj te lel e zajda u imar te džan. E Sedra il'as e zajda pro dumo the šukar lidžalas e flauta the e citara. O Lolo lidžalas pro phiko o šatros. Džanas rat the d'ives, o kham labarelas sar jag pro droma, až o bara pro pindre labarnas. Raťi pijenas o drabardo paňi the land'onas andre.

5. Ker cikne lavora

nalpa, graj, žirafa, veš, paňi, daj, dad, čhaj, phral, phen, buťi, gad, kan, čhave, gav, kher, bar, rikono, kotor, čiriklo, kham, drom, jilo, jiv, čerčeň, maro, dukh, pindro, jag, balvaj, brišind

6. Thov andre slovačiko čhib

del o brišind, del o jiv, phurdel e balvaj, avri fad'inel, avri tates, avri šil, o kham sitinel, šukar idejos, džungalo, idejos, o šarge prajta pal o rukha peren tele, jivuňi čerčeň, jivuno manuš

Ľikeren andre god'!

paña-veša

te arakhel o paña-veša

te arakhel o džviri

kherutne džviri

aver vol'no dživipnaskere džviri

E Gramatika the keribena

Prehľad skloňovania zámen: osobné zámená

sg.

nom. **me** ja, **tu** ty, **jov** on, **joj** ona

ak. **man** mňa, **tut** teba, **les** jeho, **la** ju

dat. **mange** mne, **tuke** tebe, **leske** jemu, **lake** jej

lok. **mande** o mne, o tebe, o ňom, o nej

inštr. **manca** so mnou, **tuha** s tebou, **leha** s ním,

laha s ňou

abl. **mandar** odo mňa, **tutar** od teba, **lestar** od

neho, **latar** od nej

gen. **bi miro** bezo mňa, **bi tiro** bez teba

bi leskero bez neho, **bi lakero** bez nej

pl.

nom. **amen** my, **tumen** vy, **jon** oni/ony

ak. **amen** nás, **tumen** vás, **len** ich

dat. **amenge** nám, **tumenge** vám, **lenge** im

lok. **amende** o nás, **tumende** o vás, **lende** o nich

/u mňa, **tute** /u teba, **leste** /u neho, **late** /u nej

inštr. **amenca** s nami, **tumenca** s vami, **lenca**

s nimi

abl. **amendar** od nás, **tumendar** od vás, **lenda** od

nich

gen. **bi amaro** bez nás, **bi tumaro** bez vás, **bi**

lengero bez nich

1. Pherďar o phend'a – lekhav lačo vašonav

1. E Sarka ____čhaj rado khelel. 2. O Gejzas ____kak hin but lačo the baro manuš. 3. ____čhave rado chan bokeľa? 4. Ňilaje ____džaha pre dovolenka. 5. E phuri daj the o phuro dad džana ____pre dovolenka.

Genitív môže byť vo funkcii privlastňovacieho prídavného meno a zámena, napr. **le dadeskero /-i, -e** (otcov, otcova, otcove), **la pheňakero/-i,-e** (sestrin, sestrina, sestrine), **miro /-i, -e** (môj, moja, moje). Genitív príslušnosti, napr.: **le bare lavutariskero čhavo** (syn veľkého hudobníka), **la tira pheňakeri čhaj** (dcéra tvojej sestry). Genitív neživotných mien vyjadruje príslušnosť, bližšie určenie, druh, napr.: **meribnaskero d'ives** (deň smrti), **suvakeri chevori** (dierka ihly), **bijaveskere gada** (svadobné šaty).

2. Thov o phend'a andre slovačiko čhib

a) Le dadeskero kamaduno džvirov hin o graj. b) Le phraleskero rikono hino andre famil'ija kamaduno. c) La pheňakeri mačka hiňi šukar. d) La Irenakero graj hino parno.

3. Thov o phend'a andre romaňi čhib

Matkine sliepky sú dost veľké.
Bratova mačka je chorá.
Sestrin pes Alan je zdravé zviera.
Otcove kone máme všetci radi.

Slovesá III. triedy môžu byť odvodené od prídavných slovies I. triedy.

šunel – šundo – šund'ol: počúvať/počutý/počuť, marel – mardo – te mard'ol: biť/zbitý/byť bitý, tavel – tado – te tad'ol: variť/uvarený/vrieť, pekel – peko – te peťol: piecť/(u)pečený/piecť, dikhel – dikhlo – te dičhol: pozerať/videný/vyzerať, phagel – phaglo – phad'ol: lámať/zlomený/lomiť sa.

4. Kide avri lačo lav u pherd'ar o phend'a

1. *Somas bokhale, a'e imar* _____

a) mard'ile, b) cind'il'am, c) čal'il'am

2. *Adad'ives delas o jiv, o čhave* _____

a) barile, b) fad'inde, c) nasval'ile

3. *Miri sasuj sas nasval'i, a'e imar* _____

a) labi'ľa b) paš'i'ľa c) sast'i'ľa

NEVE LAVA

e bakri – ovca
 o bakro, -e – baran
 o balo, -e – prasa
 o bašno, -e – kohút
 e nalpa, -i – opica
 o šošoj, -a – zajac
 o papagajis, -a – papagáj
 o pingvin, -a – tučniak
 beršeskero kotor – ročné
 obdobie
 del jiv – sneží
 e žirafa, -i – žirafa
 o drab, -a – bylina
 e čar, -a – tráva
 del o brišind – prší
 o ričkara, -i – medvediari
 o džviros, -i – zviera
 o elefantos, -a – slon
 te fađinel – mrznúť
 avri šil – vonku je zima
 avri tates – vonku je teplo
 o kham sitinel – slnko svieta
 šukar idejos – pekné počasie
 džungalo idejos – škaredé
 počasie
 o graj, -a – koň

e grasňi – kobyła
 e gurumňi, -a – krava
 jivuňi čerčeň – snehová
 vločka
 jivuno manuš – snehuliak
 e kačka, -i – kačka
 e kachňi, -a – sliepka
 o kašt, -a – drevo, strom
 te kisitinel – pripraviť
 e koza, -i – koza
 o ľevos, -i – lev
 o tigrišis, -a – tiger
 šarge prajta pal o rukha
 peren tele – žlté listy padajú
 zo stromov
 o taborakos – taborák
 te vinšinel – vinšovať
 e žamba, -i – žaba
 o diliňipen, -a – hlúpost'
 tumenca o šila maren –
 trasiete sa od zimy
 nango, -i, -e – holý
 o kožuchos, -i – kožuch
 baro šil – veľká zima
 chevalo gad – deravá košeľa
 e koča, -i – kočiar

e cirach, -a – čižma
 e šala, -i – šál
 te izdral andro šil – triasť sa
 od zimy
 o chulaj, -a – gazda
 e chulaňi, -a – gazdiná
 e bandurka, -i – zemiak
 te okopalinel – okopávať
 te čaľol – nasýtiť sa
 čučo jilo – prázdny žalúdok
 e mačka, -i – mačka
 ňilajutne prazňini – letné
 prázdniny
 o phurd, -a – fuknutie, dych
 phurdel e balvaj – fúka vietor
 pijibnaskero režimos – pitný
 režim
 e pulka, -i – morka
 te rakinel andro cakli –
 zavárať
 o ričh, -a – medveď
 te richtinel – pripraviť
 o rukh, -a – strom
 o ruv, -a – vlk
 o sap, -a – had

Interesa the artikane but'a andro vol'no vacht

A Aktiviti andro vol'no vacht

Bazutne lava: interesantno – zaujímavý, o interesis – záujem/koníček, artikano – umelecký, o vacht/ o čiro/ – čas, e aktivita – aktivita/činnosť, artikaŋi sikhad'i – umelecká škola, artikaŋi but'i – umelecká práca

1. Gen, save interesa hin le manušen pro čitre

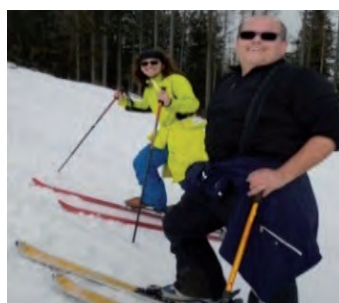
E Jana andro vol'no vacht bašavel pro klaviris.

O sikhľuvne jarone andro vol'no vacht phiren andro veš.

O Ľubo the o Karol andro vol'no vacht phiren Tatrende.

Le Marcel interesinel phiriben pro ski. Jevende le Jančiha phiren pro ski.

Ňilaje andro vol'no vacht e Marika, e Anika the o Peter bavinen tenis.

La Dijana the la Stela interesinel o kheliben. Phiren andre artikaŋi sikhad'i.

2. Pherďar o phend'a

- Jarone o sikhľuvne andro vol'no vacht _____
- E Jana bašavel andro vol'no vacht _____
- Tatrende andro vol'no vacht phirel o _____ the o _____
- Le Marcel jevende interesinel o _____
- E Anika, Marika the o Peter Ňilaje bavinen _____.
- E Stela the e Dijana phiren andre _____ len interesinel o _____

Varjanti sar te phenel
vacht – čiro - idejos

3. Ker palepheŋibena

- So keres andro vol'no vacht?
- Save interesa tut hin Ňilaje?
- Save interesa keres jevende?
- Keren varesave artikane aktiviti andro vol'no vacht andre tumari sikhad'i?

4. Thov o phend'a andre romaŋi čhib

- Volám sa Ján a zaujíma ma počítač.
- Vo vol'nom čase navštevujem umeleckú školu.
- Peter sa aktívne venuje plávaniu. Vol'ný čas venuje tomuto športu.

B Voľno vacht andro beršeskere kotora

Bazutne lava: kamaduno interesis – oblúbený koníček, o ňilajutno čiro/vacht – letný voľný čas, o jevenduno voľno vacht/čiro – zimný voľný čas, te phirel andre mozi – chodiť do kina

1. Gen pal soste vakerele e Dana u ker palepheňibena

Phirav andre bazutňi sikhadňi andre ochtoto klasa. Andro miro voľno vacht kerav mire kamadune interesisa. Ňilaje, kana hin o bare prazdňini, phirav la daha the le dadeha andro veš. Phiras chundruľenge, malňenge. Miro kamaduno interesis hin o bašaviben pre lavuta. Pre lavuta bašavav imar trin berša. Phirav andre bazutňi artikaňi sikhadňi. Sako berš ňilaje amari familija phirel pre dovolenka. Dromaras ko moros u ode but plivinav.

2. Ker palepheňibena

- Andre savi klasa phirel e Dana?
- Savo hin lakero kamaduno interesis?
- Kaj phirel e Dana la daha the le dadeha andro voľno vacht?
- Keci berš bašavel e Dana pre lavuta?
- Andre savi sikhadňi phirel e Dana andro peskero voľno vacht?

3. Thov o phendá andre romaňi čhib

- Soňa vo voľnom čase rada tancuje.
- V lete sa vo voľnom čase rada bicyklujem.
- V zime čítam knihy, alebo pozerám televízor.
- Vo voľnom čase sme celá rodina spolu.
- Malá Ela vo voľnom čase rada maľuje.

4. Thov o phendá andre slovačiko čhib

- Sako berš dromaras pre dovolenka.
- Ňilaje andro voľno vacht but plivinav.
- Jevende andro voľno vacht phiras andre mozi.
- Marta the e Žofka giľaven andro suboris.
- Ňilaje o Filip phirel pre bicigľa.

5. Ker palepheňibena

Andro romano teatros phiras le _____.
 Le amalenca phiras jevende _____.
 Andro voľno vacht o džuvľa phiren te _____.
 O Gejzas ňilaje dromarel la famelijaha _____.
 E Marijana andro voľno vacht rado _____.
 Andro veš phiren o _____.

6. Gen pal o čitre, so o manuša keren andro voľno vacht

Andro voľno vacht phiras andro romano teatros le romeha.

Jevende phiras le amalenca andre mozi pro 3D.

Andro voľno vacht phiras te giľavel andro suboris.

O Gejzas ňilaje la famelijaha dromarel pre dovolenka.

E Marijana andro voľno vacht rado pekel o bokelša, torti.

O čhave le čhajenca andro voľno vacht phiren andro veš.

C Mire interesa

Bazutne lava: te chudkerel o mače – chytať ryby, o plivišagos – plávanie, lumakere thema – krajiny sveta, te kerel karate – robiť karate, artikano charčas – umelecký kováč, o bašando – hudobný nástroj

1. Phen, save interesa hin le manušen pro čitre

Karol the o Gejas phiren te chudel le mačhen. Oda len interesinel.

O Karol phenel:

O Gejas phirel te chudkerel le mačhen.

The le Karol interesinel te phirel paš o pañi u te chudel le mačhen

O Jančis the o Viktor rado plivinen.

„Man interesinel o bašaviben pre lavuta“.

2. Ker palepheñibena

a) So interesinel le Karol?, b) So kerel andro voľno vacht o Gejas, c) So interesinel le Viktor the le Jančis?, d) Pre soste bašavel o Karol?

3. Thov andre romañi čhib

1. Môj obľúbený hudobný nástroj je klavír.
2. Vo voľnom čase rád chodím do prírody.
3. Mojm najväčším záujmom vo voľnom čase je plávanie a cestovanie.

4. Gen, u phen pal soste genehas (O Ján Rigo – gilfošis phenel) „Dživas andro idejos, kana andro jekhetañiben šunas pal o Roma ča o nalačhibena u pal oda peske pal o Roma the gondolinas so kamas, u ada palis džal ko predsudki. Jekh baro the zoralo keriben, savo čhivel tele o predsudki u lel tele the o nalačhiben, hin the o bašaviben. O Romano bašaviben hin but baro jedinečno fenomenos, savo lošarel o jila the e godi le manušenge. U čačipnaha šaj avas pro amaro bašaviben, lavutara the gilfavne manuša bare barikane. Miro baro interesis hin o gilfavipen, savo kerav calo miro dživipen“.

- a) Rode andro phend'a o kerutne
- b) Savo interesis kerel andro peskero dživipen o Ján Rigo?

5. Thov o phend'a andre slovačko čhib

1. O Jančis andro peskero voľno vacht kerel karate.
2. Les interesinel o športos.
3. E Julia nekbuter ñilaje kerel plivišagos, no la o plivišagos but interesinel u kerel kada športos calo berš.
4. La da interesinen o lače chabena.
5. Andro peskero voľno vacht pekel bokeľa.
6. Miro dad bašavel andre romañi banda.
7. Leskero interesis hin o bašaviben.
8. Miri phureder phen e Erika andre peskero voľno vacht but dromarel.
9. La interesinen o thema pre amari luma, kamel te džal akanake andre Amerika.
10. O phuro dad sas baro artikano charčas.
11. Kerelas but šukar keribena le trastendar.
12. Adadives o terne manuša but peskero voľno vacht bešen paš o kompjuteris.
13. Len interesinel o internet.

D Artikane interesa

1. Phen save artikane interesa dikhes pro čitre

Romane sikhľuvne keren teatros.

E Timea the e Paťa rado khelen.

O Romane lavutara bašaven.

2. Ker palepheñibena

1. Keres varesave artikane buťa?, 2. Save artikane buťa prindžares?, 3. Kerel vareko andal tiri famelija atrikañi buťi?, 4. Džanes save artikane buťa keren o Roma nekbuter?

3. Gen the pherd'ar o phend'a

O romane sikhľuvne Kašate pre Sukromno dramatiske the artikano konzervatorijum sikhľon andre sikhad'i the o artikane predmeta. Sikhľon the oda, so rado keren andro peskero voľno vacht. Nkbuter keren o bašaviben, kheliben. O čhave bašaven andro orchestra, save hine andro lengero voľno vacht pre sikhad'i, kaj sikhľon. Bašaven pre cimbalma, lavuta, bugova, klaviris, gitara. O čhaja giľaven the but khelen. Andro lengero voľno vacht den pen te dikhel andro foros the andre bazutne sikhade. Hin len interesa, save hine artikane u save hine the lengere kamadune.

- O sikhľuvne nekbuter keren ____ the o _____.
- O čhave bašaven pre _____.
- Bašaven andro _____ save hine andre sikhad'i.
- O čhaja andro voľno vacht andre sikhad'i _____ the _____.
- Andro voľno vacht but phiren ____ andro foros.
- Le sikhľuvnen hin interesa, save hine _____ the lengere kamadune.

4. Thov o phend'a andre slovačko čhib

- O Janko andro voľno vacht bašavel pre lavuta.
- O artikano chartas kerel artikane keribena.
- E Gabika giľavel andro ROMATHAN.
- Andro romano teatros ROMATHAN šukares bašaven.
- O Roma sas but lače lavutara imar čirla.
- E Cinka Panna sas bari atikañi manušni.

5. Thov o phend'a andre romañi čhib

- Anna vo voľnom čase hrá divadlo.
- Zuzka navštevuje základnú umeleckú školu už 6. rok.
- Rómske deti majú talent na tanec a spev.
- Deti z Jarovnic maľujú umelecké obrazy.
- Náš starý otec bol umelecký kováč.
- Rómski hudobníci sú dobrí umelci.
- Lívia študuje klasický tanec.

E Gramatika the keribena

Skloňovanie prevzatých životných podstatných mien mužského rodu s koncovkami -is, -os, -us, -as

		sg.		pl.	
nom.	<i>lavutaris</i>	hudobník	<i>lavutara</i>	hudobníci	
	<i>grofos</i>	gróf	<i>grofa</i>	grófi	
	<i>papus</i>	dedo	<i>papi</i>	dedovia	
	<i>charťas</i>	kováč	<i>chartí</i>	kováči	
vok.	<i>lavutarina!</i>	hudobník!	<i>lavutarale!</i>	hudobníci!	
	<i>grofona!</i>	gróf!	<i>grofale!</i>	grófi!	
	<i>papu!</i>	dedo!	<i>papale!</i>	dedovia!	
	<i>chartá!</i>	kováč!	<i>chartále!</i>	kováči!	
ak.	<i>lavutaris</i>	hudobníka	<i>lavutaren</i>	hudobníkov	
	<i>grofos</i>	grófa	<i>grofen</i>	grófov	
	<i>papus</i>	<i>deda</i>	<i>papen</i>	dedov	
	<i>charťas</i>	kováča	<i>charten</i>	kováčov	
dat.	<i>lavutariske</i>	hudobníkovi	<i>lavutarenge</i>	hudobníkom	
	<i>grofoske</i>	grófovi	<i>grofenge</i>	grófom	
	<i>papuske</i>	dedovi	<i>papenge</i>	dedom	
	<i>charťaske</i>	kováčovi	<i>chartenge</i>	kováčom	
lok.	<i>lavutariste</i>	u hudobníka	<i>lavutarende</i>	u hudobníkov	
	<i>grofoste</i>	u grófa	<i>grofende</i>	u grófov	
	<i>papuste</i>	u deda	<i>papende</i>	u dedov	
	<i>chartaste</i>	u kováča	<i>chartende</i>	u kováčov	
inštr.	<i>lavutariha</i>	(s) hudobníkom	<i>lavutarencia</i>	(s) hudobníkmi	
	<i>grofoha</i>	(s) grófom	<i>grofencia</i>	(s) grófmi	
	<i>papuha</i>	(s) dedom	<i>papencia</i>	(s) dedmi	
	<i>chartaha</i>	(s) kováčom	<i>chartencia</i>	(s) kováčmi	
abl.	<i>lavutaristar</i>	od hudobníka	<i>lavutareNDAR</i>	od hudobníkov	
	<i>grofostar</i>	od grófa	<i>grofendar</i>	od grófov	
	<i>papustar</i>	od deda	<i>papendar</i>	od dedov	
	<i>chartastar</i>	od kováča	<i>chartendar</i>	od kováčov	
gen.	<i>lavutariskero</i>	hudobníkov	<i>lavutarengere</i>	hudobníkov	
	<i>grofoskero</i>	grófove	<i>grofengere</i>	grófov	
	<i>papusker</i>	dedove	<i>papengero</i>	dedov	
	<i>chartaskero</i>	kováčove	<i>chartengero</i>	kováčov	

1. Thov andre slovačiko čhib

- a) Mire papustar sikl'onas savore chartára andal amaro gav.
 b) O Romane lavutara sas barvaleder sar aver Roma. c) Le phure dades interesinelas o vakeriben pal amari historija.
 d) Amaro phral but rado plivinel the bavinel fotbalis.

2. Ker buterutno gin

o lavutaris, o gil'ošis, o foros, o charťas, o papus, o bugošis, o cimbalmošis, o gil'avipen, e gitara, e gil'i, o petalos, o lancos, o lecegos, o silavis, o čokanos

Stupňovanie prídavných mien.

Niektoré prídavné mená sa stupňujú. Rozlišujeme tri stupne:

1. stupeň – pozitív, napr. **šukar** (pekný), **baro** (veľký), **cikno** (malý), 2. stupeň – komparatív sa tvorí príponou **-eder**, napr. **šukareder** (krajší), **bareder** (väčší), **cikneder** (mladší), 3. stupeň – superlatív sa tvorí variantne predponami **jekh-**, **nek-**, **lek-**, ktoré sa pripájajú ku komparatívu, napr. **jekhšukareder/nekšukareder/lekšukareder** (najkrajší), **jekhbareder/nekbareder/lekbareder** (najväčší), **jekhcikneder/nekcikneder/lekcikneder** (najmenší).

NEVE LAVA

interesantno,-i,-e – zaujímavý,	o giľošis,-a – spevák	gulo,-i,-e – sladký
o interesis,-a – záujem	te dživel – žiť	e turistika – turistika
artikano, -i,-e – umelecký	o idejos,-a – čas, doba	o volejbalos – volejbal
o vacht – čas	o jekhetaňiben,-a – spoločnosť	voľnovachtoskero centrum – centrum voľného času
e aktivita,-i – aktivita	te šunel – počuť	zoraha – silou
te bašavel – hrať	o nalačhiben,-a – zlo	o kulturistas – kulturista
o klaviris,-a – klavír	barikano, -i,-e – namyslený	e kulturistika – kulturistika
te phirel – chodiť	o dživipen,-a – život	asalas sar khamoro – smial sa ako slniečko
o ski – lyže	o khel'iben,-a – tanec	te khelel avri – vyhrať
o khel'iben,-a – tanec	o chartás,-i – kováč	lačo šuňiben – dobrý pocit
te kerel – robiť	o artikano chartás,-a – umelecký kováč	masovar – inokedy
o berš,-a – rok	e cimbalma,-i – cimbal	lumakero majstrovstvos andre kulturistika – svetové majstrovstva v kulturistike
o kotor,-a – kus	e bugova,-i – kontrabas	o averipen – inakosť, rôznosť
beršeskero kotor – ročné obdobie	e gitara,-i – gitara	o kheld'ipen,-a – výhra
o čiro,-a – čas	o orchestris,-a – orchester	te likerel zoraleder dijeta – držať prísnejšiu diétu
ňilajutno čiro – letný čas	e banda,-i – kapela	o bokseris,-a – boxer
jevenduno čiro – zimný čas	o Romathan – rómske divadlo	športoskero keriben – športový výkon
e klasa,-i – trieda	but – veľa	te čhinel tele – zaznamenať
o kamadune interesa – oblúbené záujmy	lačo,-i,-e – dobrý	bokseroskero mariben – boxersky zápas
o teatros,-a – divadlo	te sikh'ol – učiť sa, študovať	tradično maribnaskero športos – tradičné bojové umenie
e mozi,-a – kino, film	o gav,-a – dedina	o karate – karate
e bicig'la,-i – bicykel	o foros,-i – mesto	dživipnaskero štilos – životný štýl
te giľavel – spievať	te radisa'ol – radovať sa	o chaben,-a – jedlo
te pl'ivinel – plávať	te sankinel pes – sánkovať sa	o fotbalis,-a – futbal
te pekel – piecť	sasteder – zdravší	but – veľa
e bokeli,a – koláč	o šachos – šach	savo,-i,-e – aký
e torta,-i – torta	o športoskere disciplini – športové disciplíny	te lošarel – potešiť
miro,-i,-e – môj	te športinel – športovať	o jilo,-e – srdce
o mačo,-e – ryba	o športos – šport	e god'i,-a – rozum, mozog
e lavuta,-i – husle	o tenis – tenis	o internet,-a – internet
o lavutaris,-a – hudobník, huslista	ciknevarbaster – odmalička	
andruňi rovnovaha – vnútorná rovnováha	jekhšukareder – najkrajší	
te uča'arel dživipnaskeri	o lancos,-i – reťaz	
kondicija – zvyšovať životnú kondíciu	o petalos,-a – podkova	
farbengere paski – farebné pásky	o silavis,-a – kliešte	
	o čokanos,-a – kladivo	
	e historija,-i – história	
	o kompjuteris,-a – počítač	

Romipen

A Romane sikhli'ipena the tradiciji

Bazutne lava: o romipen – identita, o sikhli'ipena – zvyky, o romane sikhli'ipena – rómske zvyky, sikhli'ipena paš o ul'ipen – zvyky pri narodení dieťaťa, sikhli'ipena pro bijav – zvyky na svadbe, sikhli'ipena paš o meriben – zvyky pri úmrtí, o parušagos – pohreb, o vartišagos – vartovanie

1. Gen, save sikhli'ipena hin le Romen

Save sikhli'ipena hin le Romen paš o ul'ipen?

E Klaudia bolel peskera čhajora. E Viera kerel la Nadinkake o boňa.

La Milenake the le Oskariske ul'ila mušoro. E Monika the o Alex hin kirve, adadžives bolen le ciknes andre khangeri.

Save sikhli'ipena hin le Romen pro bijav?

E Marija the o Peter len vera andre khangeri.

Bijav andre khangeri, kaj avel calo famel'ija. O terno la terňaha the lengeri famil'ija.

Save sikhli'ipena hin le Romen paš o meriben?

Rode avri varesave famil'jakere fotki abo fotki pro internetos. Vaker so keren o Roma kana len hin baro parušagos. Save sikhli'ipena o Roma likerem? Save sikhli'ipena likerenas čirla the adadžives? Chasňar andro tiro vakeriben bazutne lava dešujekhto lekcijate.

B O vakeriben pal o sikh'ipena the tradiciji

Bazutne lava: o vakeriben – rozprávanie, o tradiciji – tradície, jagalo pañi – uhlíková voda, god'aver lava – príslovia, o meriben – smrť, o ul'ipen – narodenie, o bijav – svadba

1. Gen, u pafis vaker, pal soste genehas

Save sikh'ipena hin le Romen paš o ul'ipen?

O Roma kamen, kaj peršo čavoro te avel murš. Khabñi džuvli na tromal te dikhel andre jag, pro džvirini, pro kaľiki, pre muleste. Čirla avelas e babica te chudel le čavores, adad'ives phiren o Romñija andre špitaľa. O Roma paťan dži adad'ives, hoj le čavores šaj lel e bosorka (gul'i daj) džikim nane boldo. O čavoro paš'ol dži o boľipen la daha andro haďos. Pre musori phanden le čavoreske loľi dorori, kaj leske te na perel jakhendar.

Save sikh'ipena hin le Romen pro bijav?

Čhavo peske šaj lel romñake kas kamel. O bijav pes kerel pal o mangavipen. Pro mangavipen pes dothoven le čhaskeri the la čhakeri daj-dad, hoj avena familija. Adad'ives the o Roma len vera andre khangeri. Angle vera o terno džal peskera familijaha ke terñi. Odoj les užaren la terñakeri familija, o lavutara. O starostas mangel avri le ternen la datar the le dadestar, bo pal o bijav džana o terne peskere dromeha. Pro bijav khelel sakodženo la terñaha, vaš o khel'iben lake čhiven love. Varesave Roma thoven o love la terñake pro gada.

Save sikh'ipena hin le Romen paš o meriben?

O meriben del te džanel anglal, hoj avela (o rikono rovel, o čiriklo marel andre blaka). Kana manuš merel zaučharel pes o gendalos, zaačhavel pes e ora. Varekana paš'onas o mule khere, no akana le mules ľidžan andre marnica. Ke odi familija khatar merel o manuš keren vartišagoš. Le mules vartinen dži andro parušagos. Andro močto thoven le muleske, so sas leskero: e pipa, o cigaretľi, o caklocis e thard'i, sojegaver. Andro vast leske thoven trastune love. Te le mules parunen, bašaven leske o lavutara leskere giľa. Le mules ľidžan pro cintiris savore Roma.

2. Vaker, save romane sikh'ipena ľikerem andre tumari famel'ija

a) Kana kereñas o Roma „jagalo pañi?“

b) Phen varesave romane god'aver lava

3. Phen, andro savo čiro hine o kerutne

kerav, phires, vakerďa, vakerela, mosard'a, phirel, giľavela, giľad'a, gondol'anela, pisinel, koškerela, čumidľa, vičinelas, kerelas, rovelas, čhivkerela, pisind'a, resľa, denašelas, rodel, asaďa, chaľa, vakerelas

4. Phen andro akuzativ

miro čhavo, o baro čhavo, miro baro čhavo, miro lolo gad, miri daj, miri lačhi dajori, leskeri daj the leskero dad, kadi purañi lavuta, o terne manuša, kodi šukar čhaj, lengero kher, o bare raja, miro phral, amare zorale graja, lačho drom, leskeri terñi romñi, lengeri phuri daj, koda baro raklo, amaro kalo rikono

5. Thov andro avutno čiro (tu, tumen)

te merel, te ul'ol, te kamel, te sovel, te parunel, te giľavel, te bašavel, te bajinel, te chudel, te danderel, te uchanel, te sasťarel, te urel, te paš'ol, te vakerel, te bolel, te sikhavel, te khelel

C Inepi andre miri familija

Bazutne lava: o inepos – sviatok, e familija – rodina, e Karačoňa – Vianoce, e Patraďi – Veľká noc, o jezulankos – vianočný stromček, sentno idejos – svätý sviatok, e Vilija – Štedrý večer, Baro parašťovin – Veľký piatok, te sentejinel – sviät'

1. Vaker pal o čitre

2. Gen, save sikhľipena hin le Romen pre Karačoňa?

E Karačoňa hin nekšukareder sentno inepos beršeste. Angle Karačoňa o rušade Roma lačhonas avri. Pre Vilija pes arakhelas calo familija u jekhetane kisitinenas o chaben pre astala. O Roma paťan pre oda, hoj te avel pre Vilija andro kher cudzo džuvľi, anela lenge andro kher bibacht. Vašoda musaj elšino te avel murš u te vinšinel lenge. The te phivľi džuvľi avel elšini andro kher anel bibacht.

3. Ker palepheňibena

1. O Roma angle Karačoňa:

a) rušen b) maren pes c) lačhon avri

2. Pre Vilija jekhetane kisitinen:

a) o pijiben b) o chaben c) o bašaviben

3. Te avel pre Vilija andro kher cudzo vaj phivľi džuvľi anel:

a) bibacht b) bacht c) love

4. Pre Vilija elšino la familijake vinšinel:

a) o papus b) o murš c) o dad

4. Thov o phend'a andre romaňi čhib

a) Na Vianoce je celá rodina pri jednom stole.

b) Vianočný stromček zobia deti.

c) Vianoce slávime v zime, v decembri.

5. Gen, save sikhľipena hin le Romen pre Patraďi?

The e Patraďi hin sentno inepos. Pro Baro parašťovin o phure Roma nič na chanas, o čhave šaj chan phuvale, mače, oda d'ives pes na tavelas mas. O Roma phiren andre khangeri avka, sar o gadže te sentejinel e paska – oda hin gulo maro, no andro košaris thoven the šunkica, kolbasi, jandre, lonoro. Pro dujto d'ives hetvine, phiren o murša te čhoren le čhagen.

6. Ker palepheňibena

1. Pro baro parašťovin o Roma chan:

a) mas b) nič c) phuvale

2. O Roma sentejinel e paska:

a) andre khangeri b) khere c) jekh avreske

3. Pro baro parašťovin o čhave chan:

a) phuvale b) nič c) mače

4. Kana phiren o murša te čhoren le čhagen:

a) parašťovine b) hetvine c) na phiren

D Amaro romipen

Bazutne lava: romaňi kultura – rómska kultúra, o romipen – identita, romane paramisa – rómske rozprávky, romane god'aver lava – rómske príslovja, romane hadki – rómske hádky, romane pherasa – rómske vtipy

1. Gen la Evakero vakariben pal e romaňi kultura varekana the adadžives.

E romaňi kultura, oda hin amari romaňi čhib, romane giľa, bašaviben, romane paramisa, god'aver lava, garude lava, romane pherasa, romane tradicii. Čirla sas pre Slovensko lavutaris, ča o Rom jekh. Forutne romane lavutara sle barvale, bašavenas bijava, boňa, gavutne zabavi, bali. The o gavutne lavutara dživenas feder, sar aver Roma. O romane paramisa hin amaro barvalipen. Ajsi paramisi, oda nane ča šukar lava pal o somnakune princezni, pal o bare krali, pal o bare vitezji the pal o šukariben. Oda hin the amari romaňi zor the paťaben, hoj o čačipen, o baro kamiben the o lačhipen hin zoraleder sa savore benga, šarkaňi, bosorki, sar o chochade lava the o nalačhipen. Varekana o Roma likerenas pengeri kultura feder sar adadžives. Te merelas Rom, arakhenas pen but Roma pro vartišagos u vakerenas romane paramisa, pherasa. O terne Roma imar na likerem but amare romane tradicii. Na džanav, či varesavo terno Rom prindžarel varesave romane paramisa, god'aver lava vaj garude lava. Mek varesar prindžaren phurikane romane giľa, afe buter šunen o moderne giľa. The romanes na vakeren avka, sar o phure Roma. Bisterde but romane lava u vašoda, andre ada čiro e romaňi inteligencija kerel savoro, kaj e romaňi čhib te sikhľon o sikhľuvne andro sikhade. Avka sikhľona feder te vakereľ the te irinel romanes.

e Eva, 60 berš

2. Vaker pal o romane sikhľipena the tradicii:

- pro inepi (Karačoňa, Patraďi, Ulipnaskero džives)
- pro boňa, bijav the meriben
- sar pen varekana sast'arenas o Roma

3. Pherďar o god'aver lava

- a) Ko pes ladžal vaš peskeri čhib...
- b) God'aver lav mol buter...
- c) Rom Romeske...
- d) O Del diňa adadžives...
- e) Ko čoreske na sas...
- f) Dilino tutar asala...

Sar buter te šporinel? (romano pheras)

Avel o rom khere zdišimen, phučel lestar e romňi:

„Ta so, more, so phurdes sar pišot?“

„Jaj, romňije, mukľa man e električka, ta denašavas pal, late šporind'om dešuduj

koruni.“ „Soske na denašahas pal o taksikos?

Šporind'alas trin šel koruni!“

4. Thov o phend'a andre slovačiko chib

1. O romane giľa hin but šukar.
2. Varekana o Roma likerenas pengeri kultura.
3. E romaňi čhib hin but phari.
4. E Elena Lackova lekhavelas romane paramisa.
5. Le Romen hin flagos the himna.
6. Romaňi nacija amen hin le beršestar 1991.

5. Phen o šerutne nava andro akuzativ

e bori, o džamutro, o raklo, e rakľi, o kher, o phral, o pheňa, e piri, o rikone, o čare, o poštaris, o dad, e daj, o sastro, e sasuj, o foros, o chulaj, e chulaňi, o čhon, o raj, e raňi, o manuša, o graj, o čhavo, e čhaj, o inepi, e Karačoňa, o idejos, o džives, o boňa

Likeren andre god'i!

**Romipen, romane paramisa,
romane god'aver lava, romane hadki,
romane pherasa, romaňi kultura,
romaňi čhib**

E Gramatika the keribena

Akuzatív vyjadruje priamy predmet prechodných sloviess. V akuzatívě bývajú nielen podstatné mená životné, ale aj ostatné menné slovné druhy, ktoré označujú živé bytosti v nezávislom postavení, napr.:

nominatív

o raklo (nerómsky chlapec)
e rakli (nerómske dievča)
o rakle (nerómski chlapci)
o rakl'(i)ja (nerómske dievčatá)
e phen (sestra)
o charťas (kováč)

akuzatív

le rakles (nerómskeho chlapca)
la rakľa (nerómske dievča)
le raklen (nerómskych chlapcov)
e rakl'(i)jen (nerómske dievčatá)
la pheňa (sestru)
le charťas (kováča)

Akuzatív neživotných podstatných mien je tvarovo totožný s nominatívom, napr.:

nominatív

o čaro (misa)
e suv (ihla)
e piri (hrniec)
o kher (dom)
o foros (mesto)

akuzatív

o čaro (misu)
e suv (ihlu)
e piri (hrniec)
o kher (dom)
o foros (mesto)

1. Thov o phend'a andre romaňi čhib

- Vidím chlapca, ako uteká. Hrnec a misa sú biele.
- Rómski kováči boli veľmi známi na Slovensku.
- Moja sestra je dobrá kuchárka.
- Sestra má dcéru, ktorá hrá na cimbale.

2. Thov o phend'a andre slovačiko čhib

- La pheňa vičinen pro romano bijav te bašavel.
- O charťas kerel petala. c) Le cikne rakles dukhal o pindro. d) Le charťas hin baro silavis.

Príčastie sloviess I. triedy sa tvorí pomocou morfém **-d-**, **-l-**, **-n-**, **-t-**, za ktorými nasleduje rodová koncovka. Pred koncovkou ženského rodu dochádza k zmäkčovaniu týchto spoluhlások. Ak je kmeň slova zakončený na spoluhlásky **l, n, r, v**, kmeň príčastia sa tvorí pomocou morfémy **-d-**, **te bolet** (krstiť) bol- **d** – o, bol- **d'** – i, bol- **d** – e (krstený, krstená, krstené), ak sa slovesný kmeň končí na spoluhlásku **v**, táto spoluhláska sa stráca pred morfémou **-d-**, **te dživel** (žiť) dži – **d** – o, dži – **d'** – i, dži – **d** – e (živý, živá, živé). Ak je kmeň slova zakončený na spoluhlásky **č, d', g, j, k, kh, m**, kmeň príčastia sa tvorí pomocou morfémy **-l-**, te phučel (opýtať sa) phuč – **l** – o, phuč – **l'** – e, phuč – **l** – e (opýtaný, opýtaná, opýtaní/opýtané). Slovesá, ktoré boli pôvodne spojením mena so slovesom **te del**, tvoria kmeň príčastia pomocou morfémy **-n-**, te kidel (zbierať) kid – **n** – o, kid – **ň** – i, kid – **n** – e (pozbieraný, pozbieraná, pozbieraní/pozbierané), te chudel (chytiť) chud – **n** – o, chud – **ň** – i, chud – **n** – e (chytený, chytená, chytení/chytené).

3. Pherďar o phend'a (parunen, te bolet, o vartišagos, o paramisa)

- O Roma peskere čhaven den _____ andre khangeri.
- Romano sikhlipen paš o meriben hin _____.
- Mule manušen o Roma _____ u bašavel lenge the e romaňi banda.
- Amaro romano barvaliPEN hin _____.

NEVE LAVA

o romipen – <i>identita</i>	o lav,-a – <i>slovo</i>	e gili, -a – <i>pieseň</i>
o sikhlipen,-a – <i>zvyk</i>	e himna,-i – <i>hymna</i>	te likerel – <i>držať</i>
romane sikhlipena – <i>rómske zvyky</i>	o inepos,-i – <i>sviatok</i>	te arakhel – <i>nájsť, stretnúť</i>
o ulipen,-a – <i>narodenie</i>	e Vilija,-i – <i>Štedrý deň</i>	e čhib,-a – <i>jazyk</i>
o bijav, -a – <i>svadba</i>	o love – <i>peniaze</i>	pharo,-i,-e – <i>ťažký</i>
o meriben,-a – <i>smrť</i>	čoro,-i,-e – <i>chudobný</i>	te lekhavel – <i>písať</i>
o parušagos,-a – <i>pohreb</i>	o dilino,-e – <i>hlúpi</i>	e paramisi,-a – <i>rozprávka</i>
o vartišagos,-a – <i>vartovanie</i>	e godi,-a – <i>rozum</i>	o jezulankos,-i – <i>vianočný stromček</i>
o muršoro,-a – <i>chlapček</i>	o lav,-a – <i>slovo</i>	te denašel – <i>utekať</i>
te bolel – <i>krstiť, pokrstiť</i>	godaver lava – <i>príslovia</i>	te rodel – <i>hľadať</i>
o boňa – <i>krstiny</i>	o meriben – <i>smrť</i>	te chal – <i>jesť</i>
e tradicija,-i – <i>tradícia</i>	te merel – <i>zomrieť</i>	te avel – <i>prísť, prichádzať</i>
jagalo paňi – <i>uhlíková voda</i>	o bijav,-a – <i>svadba</i>	bokhalo,-i,-e – <i>hladný</i>
e terňi,-a – <i>mladá, nevesta</i>	varekana – <i>voľakedy, kedysi</i>	o Del – <i>Boh</i>
e bralta,-i – <i>nevesta</i>	čirla – <i>dávno</i>	savoro,-i,-e – <i>všetko</i>
te ladžal pes – <i>hanbiť sa</i>	e jag,-a – <i>oheň</i>	o beng,-a – <i>čert</i>
o vajdas,-i – <i>vajda</i>	o mochto,-e – <i>truhla</i>	e nacija,-i – <i>národnosť</i>
te bašavel – <i>hrať</i>	te čumidel – <i>pobozkať</i>	e khangeri,-a – <i>kostol</i>
o vakeriben,-a – <i>rozprávanie</i>	te košel – <i>preklínať</i>	terno,-i,-e – <i>mladý</i>
o mulo,-e – <i>mŕtvy</i>	te vičinel – <i>volať</i>	te paťal – <i>veriť</i>
e vera – <i>prísaha</i>	te rovel – <i>plakať</i>	o chartas,-a – <i>kováč</i>
o terno,-e – <i>mladý, ženích</i>	te čhivel – <i>hádzat</i>	o silavis,-a – <i>kliešte</i>
o flagos,-i – <i>zástava</i>	Romaňi nacija – <i>rómska národnosť</i>	

Manuál pre učiteľa

Amari Romaňi Čhib/Naša rómčina (pre začiatočníkov)

Manuál pre učiteľa pri práci s učebnicou Amari romaňi čhib v rómskom a slovenskom jazyku.

Manuál obsahuje podrobné učebné plány pre každú lekciu v učebnici, správne odpovede k cvičeniam a preklady niektorých textov z rómskeho jazyka do slovenského jazyka a naopak.

Používanie rómčiny v triede

Štandardným prostriedkom komunikácie v triede je severocentrálny štandardizovaný rómsky jazyk. Inštrukcie k cvičeniam v učebnici sú v rómskom jazyku. Ak majú žiaci problém s neznámym slovíčkom, môžu ho samostatne riešiť pomocou slovníka v učebnici alebo pomocou dvojjazyčného vreckového slovníka.

Rozvoj samostatnosti žiakov

Učebnica rómskeho jazyka podporuje rôzne vyučovacie metódy a prístupy. Variabilita metód v závislosti od konkrétnej situácie v triede je nutnou podmienkou úspešného učenia. Inštrukcie pre učiteľa chápte ako návrhy, ktoré si môžete prispôbovať prípadne doplniť a rozšíriť podľa materiálnych podmienok a potrieb vašej školy. Jeden dôležitý princíp sa však vinie celou učebnicou, a to princíp viesť žiakov k samostatnosti, zodpovednosti a iniciatíve.

SIKH JEKHTO

Me the miri famil'ija/Ja a moja rodina

UČIVO

Zoznamovanie, Moja rodina, Vek, Vlastnosti ľudí, Časti ľudského tela, Zdravie a choroby.

DIDAKTICKÝ ZÁMER: vedieť pomenovať členov rodiny, tvoriť otázky a odpovede na vyjadrenie veku ľudí, tvoriť otázky a odpovede na vyjadrenie vlastností ľudí, pomenovať časti ľudského tela, tvoriť otázky a odpovede na tému zdravie a choroby, čítať rómsky text s porozumením.

METÓDY A FORMY PRÁCE: motivačný rozhovor, kolektívna práca, samostatná práca, dialógy.

POMÔCKY: učebné texty, obrázkový materiál.

GRAMATIKA: člen, osobné a privlastňovacie zámená, nepriamy pád, sloveso **te jel**, nominatív podstatných mien, datív podstatných mien, množné číslo podstatných mien, tvorenie prídavných mien, číslovky.

A Prindžaripen/Zoznamovanie

Návrh na prácu s učebným textom: oboznámiť žiakov so základnou slovnou zásobou – zoznamovanie v rámci motivačnej časti vyučovacej hodiny.

Cvičenie 1. Gen, ko hin pro čitre?/Popíš obrázky.

1. Žiaci čítajú otázky nad obrázkami, ktoré znázorňujú ľudí: **Ko som me?/Kto som?, Ko hiňi (j)oj?/Kto je ona?, Ko hine (j)on?/Kto sú oni, ony?, Ko san tumen?/Kto ste vy?, Ko sal tu?/Kto si ty?, Ko hino jov?/Kto je on?**
2. Odpovede na otázky žiaci čítajú pod obrázkami: **Me som o Jožkus./Ja som Jozef. Jov hiňi e Nikolka./Ona je Nikolka. Jon hine e Eva the e Erika./Oni sú Eva a Erika. Amen sam o Viktor the e Gabika./My sme Viktor a Gabika. Me som e Anička./Ja som Anička. Jov hino o Erik./On je Erik.**

Cvičenie 2. Thov o phend'a andre slovačiko čhib./Prelož vety do slovenčiny. Samostatná práca – preklad do slovenského jazyka.

a) Joj hiňi e Erika./**Ona je Erika.**

b) Ko sal tu?/**Kto si ty?**

c) Jov hino o Viktor./**On je Viktor.**

d) Me som e Anička./**Ja som Anička**

Cvičenie 3. Thov o phend'a andre romaňi čhib./Prelož vety do rómčiny. Samostatná práca – preklad do rómskeho jazyka.

a) Kto si ty? Ja som Jozef./**Ko sal tu? Me som o Jozef.**

b) Kto je ona? Ona je Nikolka./**Ko hiňi joj? Joj hiňi e Nikolka.**

c) Kto sú ony? Ony sú Eva a Erika./**Ko hine jon? Jon hine e Eva the e Erika.**

d) Kto ste vy? My sme Viktor a Gabika./**Ko san tumen? Amen sam o Viktor the e Gabika.**

e) Kto je on? On je Erik./**Ko hino jov? Jov hino o Erik.**

Varijanti sar te phenel./Varianty ako povedať. V tejto časti je potrebné oboznámiť žiakov s možnými variantmi pri niektorých výrazoch.

Likeren andre god'i!/Zapamätajte si! V texte sa otázky opakujú, odpovede majú žiaci doplniť, môžu zvoliť iné mená. Odpovede si napíšu do zošitov.

Oboznámiť žiakov s rómskou abecedou, porovnať ju so slovenskou abecedou a poukázať na odlišnosti. /aspirované hlásky a hlásky, ktoré rómčina nemá, pravopisné odlišnosti/.

A1 Miri famil'ija/Moja rodina

Návrh na prácu s učebným textom: oboznámiť žiakov v rámci motivačnej časti vyučovacej hodiny so základnou slovnou zásobou – moja rodina.

Cvičenie 1. Gen, so vakerel e Kristinka pal peskeri famil'ija./Čítaj, čo hovorí Kristinka o svojej rodine. Odporúčaný metodický postup. Žiaci čítajú nahlas text po častiach a značia si výrazy, ktorým nerozumeli. Po prečítaní textu neznáme výrazy hľadajú v slovníku v záverečnej časti 1. lekcie. V prípade, že sa tam daný výraz nenachádza, objasnenie poskytne učiteľ. Mieru porozumenia textu učiteľ zisťuje pomocou otázok zameraných na obsah textu v 2. cvičení.

Preklad textu. Kristinka vakerel pal peskeri famil'ija./*Kristinka rozpráva o svojej rodine. Andre miri famil'ija sam pandž džene./V našej rodine je päť osôb. O dad pes vičinel Jaroslav./Otec sa volá Jaroslav. Leske hin trandatheštar berš./Má 34 rokov. E daj pes vičinel Marika./Mama sa volá Marika. The lake hin trandatheštar berš./Aj ona má 34 rokov. Mire phrala pen vičinen Tomis the Jožkus./Moji bratia sa volajú Tomáš a Jozef. O Tomis hino mandar štar berš phureder./Tomáš je odo mňa o štyri roky starší. Leske hin dešupandž berš./Má 15 rokov. O Jožkus hino mandar trin berš terneder./Jozef je odo mňa o 3 roky mladší. Leske hin ochto berš./Má 8 rokov. Sikhľol te bašavel pre lavuta./Učí sa hrať na husliach. Me man vičinav Kristina./ Volám sa Kristína. Mange hin dešujekh berš./Mám 11 rokov. Me phirav pre bazutňi sikhad'i./Chodím do základnej školy. Amen dživas Belgijate imar štar berš./Žijeme v Belgicku už štyri roky.*

Cvičenie 2. Ker palepheňibena./Utvor odpovede. Cvičenie je zamerané na zistenie úrovne porozumenia textu.

Správne riešenie: 1. Sar pes vičinel la Kristinkakeri daj?/**Ako sa volá Kristinkina mama?**, 2. Sar pes vičinel lakero dad?/**Ako sa volá jej otec?**, 3. Keci phrala-pheňa hin la Kristinka?/**Koľko súrodencov má Kristinka?**, 4. Sar pen vičinen lakere phrala?/**Ako sa volajú jej bratia?**, 5. Keci berš hin le Tomiske?/**Koľko rokov má Tomáš?**, 6. Keci berš hin le Jožkuske?/**Koľko rokov má Jozef?**, 7. Keci berš hin la Kristinkake?/**Koľko rokov má Kristinka?**, 8. Andre savi sikhad'i phirel e Kristinka?/**Do akej školy chodí Kristinka?**, 9. Kaj dživel e Kristinka la famil'ijaha?/**Kde žije Kristinka s rodinou?**

Cvičenie 3. Thov kerekate lačo lav./Zakrúžkuj správnu odpoveď. Cvičenie je zamerané na obsah textu, ktorý si žiaci prečítali. Ich úlohou je vybrať z troch možností správnu odpoveď.

Správne odpovede: 1. trin berš, 2. pre lavuta, 3. Belgijate, 4. štar berš

Cvičenie 4. Pherďar o phend'a. /Doplň do vety správnu číslovku. Cvičenie je zamerané na zistenie úrovne pochopenia textu. Úlohou žiakov je doplniť vety výrazmi, ktoré sa vyskytli v texte.

Správne odpovede: a) dešujekh b) trandatheštar
c) trandatheštar d) dešupandž e) ochto

Cvičenie 5. Ker palepheñibena. /Utvor odpovede. Cvičenie je zamerané na tvorenie dialógov. Dvojice žiakov si vzájomne dávajú otázky a odpovedajú na ne: **Sar pen vičinen tire daj-dad?** /Ako sa volajú tvoji rodičia? **Keci phrala-pheña tut hin?** /Koľko máš súrodencov?

B Berša/Vek ľudí

Návrh na prácu s učebným textom: oboznámiť žiakov v rámci motivačnej časti vyučovacej hodiny so základnou slovnou zásobou – vek ľudí.

Cvičenie 1. Gen pal o čitre, so vakerel e Simonka pal peskeri familija. /Čítaj pomocou obrázkov, čo hovorí Simonka o svojej rodine. Žiaci čítajú otázky nad obrázkami. Na obrázkoch sú ľudia. Odpovede na otázky sú pod obrázkami.

Otázka: **Ko sal tu?** /Kto si ty?

Odpoveď: Me man vičinov Simona. /Volám sa Simona. Mange hin dešuštar berš. /Mám 14 rokov.

Otázka: **Ko hine jon?** /Kto sú oni?

Odpoveď: Oda hin miro dad the mire pheña. /To je môj otec a moje sestry. Le dadeske hin trandathepandž berš. /Otec má 35 rokov. La Nikolkake hin ochto berš u la Erikake hin šov berš. /Nikolka má 8 rokov a Erika má 6 rokov.

Otázka: **Ko hiñi joj?** /Kto je ona?

Odpoveď: Joj pes vičinel Zuzka. Volá sa Zuzka. Joj hiñi miri strično phen. /Ona je moja sesternica. Lake hin dešutrin berš. /Má 13 rokov. Mira dake trandathepandž. /Moja mama má 35 rokov. Le papuske pendatheochto. /Môj dedko má 58 rokov. Mira babake šovardeš. /Moja babka má 60 rokov.

Cvičenie 2. Ker palepheñibena. /Utvor odpovede. Cvičenie je zamerané na zistenie úrovne pochopenia textu. Úlohou žiakov je tvoriť odpovede na zadané otázky.

Správne odpovede:

- a) La Simonkake hin dešuštar berš. /Simonka má 14 rokov.
- b) Lakere dadeske hin trandathepandž berš. /Jej otec má 35 rokov.
- c) Lakera dake hin trandathepandž berš. /Jej mama má 35 rokov.
- d) La Nikolkake hin ochto berš. /Nikolka má 8 rokov.
- e) La Erikake hin šov berš. /Erika má 6 rokov.
- f) Lakere papuske hin pendatheochto berš. /Jej dedko má 58 rokov.
- g) Lakera babake hin šovardeš berš. /Jej babka má 60 rokov.
- h) E Zuzka hiñi la Simonkakeri štrično phen. /Zuzka je Simonkina sesternica.
- i) Lake hin dešutrin berš. /Má 13 rokov.

Cvičenie 3. Thov o vašonava andre čačikañi kategorija. /Zaraď zámená do správnej kategórie. Cvičenie je zamerané na určovanie osobných a privlastňovacích zámen.

Správne riešenie:

a) osobné: me/*ja*, tu/*ty*, jov/*on*, jon/*oni*, joj/*ona*, amen/*my*, tumen/*vy*

b) privlastňovacie: leskero/*jeho*, amaro/*náš*, tiro/*tvoj*, lakero/*jej*, tumare/*vaše*, miro/*môj*, lengero/*ich*

Cvičenie 4. Lekhav o ginutne lavenca./Napíš číslovky slovom. Cvičenie je zamerané na pravopis čísloviek. Úlohou žiakov je číslovky v zátvorkách napísať do viet slovom.

Správne riešenie: 1. ochto, 2. deš, 3. dešupandž, 4. dešefta, 5. biš, 6. dešutrin, 7. sarandatheefta, 8. penda

Likeren andre godi!/Zapamätajte si! Žiaci si majú zapamätať osobné a privlastňovacie zámená.

Varijanti sar te phenel/Varianty ako povedať. V tejto časti je potrebné oboznámiť žiakov s možnými variantmi pri niektorých výrazoch.

B1 Ajsipena/Vlastnosti ľudí

Návrh na prácu s učebným textom: oboznámiť žiakov v rámci motivačnej časti vyučovacej hodiny so základnou slovnou zásobou – vlastnosti ľudí.

Cvičenie 1. Vaker pal o čitre, ko savo hino./Hovor podľa obrázkov, kto aký je. Žiaci čítajú otázky nad obrázkami, na ktorých sú ľudia. Odpovede na otázky žiaci čítajú pod obrázkami.

Otázka: **Savi hiňi e Nikolka?/Aká je Nikolka?**

Odpoveď: E Nikolka hiňi šukar./*Nikolka je pekná.*

Otázka: **Savi hiňi e Erika?/Aká je Erika?**

Odpoveď: E Erika hiňi cikňi./*Erika je malá.*

Otázka: **Savi hiňi e Simonka?/Aká je Simonka?**

Odpoveď: E Simonka hiňi godaver./*Simonka je múdra.*

Otázka: **Savi hiňi e Kristinka?/Aká je Kristínka?**

Odpoveď: E Kristinka hiňi terňi./*Kristínka je mladá.*

Otázka: **Savi hiňi e bibi?/Aká je teta?**

Odpoveď: E bibi hiňi phuri./*Teta je stará.*

Otázka: **Savi hiňi e familija?/Aká je rodina?**

Odpoveď: E familija hiňi bari./*Rodina je veľká.*

Cvičenie 2. Ker palepheñibena – he, na./Utvor kladné a záporne odpovede. Cvičenie je zamerané na zistenie úrovne pochopenia textu. Úlohou žiakov je tvoriť kladné a záporne odpovede na otázky.

Správne odpovede:

a) Na, e Kristinka hiňi terňi./*Nie Kristínka je mladá.*

b) He, e Nikolka hiňi šukar./*Áno, Nikolka je pekná.*

c) Na, e Erika hiňi cikňi./*Nie, Erika je malá.*

d) Na, e Simonka hiňi godaver./*Nie, Simonka je múdra.*

e) Na, e familija hiňi bari./*Nie, rodina je veľká.*

Cvičenie 3. Ker palepheñibena./Utvor odpovede. Žiaci majú tvoriť odpovede na otázky. Otázky sú zamerané na zisťovanie vlastností žiakov a členov rodiny. Môžu sa využiť aj na tvorenie dialógov.

Preklad otázok:

1. Savi/Savo sal tu?/Aká/Aký si ty?
2. Savi hiñi tiri daj?/Aká je tvoja mama?
3. Savo hino tiro dad?/Aký je tvoj otec?
4. Savi hiñi tiri phen?/Aká je tvoja sestra?
5. Savo hino tiro phral?/Aký je tvoj brat?

Cvičenie 4. Pherďar o phendá, chasňar o andrephandle lava./Doplň vety so správnym slovom v zátvorkách. Žiaci dopĺňajú vety správnymi slovami s opačným významom v zátvorkách.

Správne riešenie:

1. Me som phuri, aľe tu sal terñi., 2. Jov hino kalo, aľe joj hiñi parñi., 3. Amen sam čore, aľe tumen san barvale., 4. Joj hiñi bari, aľe e Erika hiñi cikñi., 5. Jon hine ščire, aľe tumen san hamišne., 6. E daj sasťi, o dad nasvalo., 7. Joj hiñi šukar, jov hino džungalo.

Varijanti sar te phenel/Varianty ako povedať. V tejto časti je potrebné oboznámiť žiakov s možnými variantmi pri niektorých výrazoch.

Romano god'aver lav/Rómske príslovie. Žiaci prečítajú príslovie, pokúsia sa svojimi slovami povedať poučenie, ktoré vyplýva z príslovia.

Preklad príslovia: Mardo hino, mardo, ko hin devla čoro, oda mek goreder, ko hino korkoro. Zle je na tom ten, kto je chudobný, ešte horšie je, keď je niekto sám.

C Teštoskere kotora/Časti ľudského tela

Návrh na prácu s učebným textom: oboznámiť žiakov v rámci motivačnej časti vyučovacej hodiny so základnou slovnou zásobou – časti ľudského tela.

Dialóg. E Jana the e Helena pen arakhle. Gen lengero vakeriben./Jana a Helena sa stretli. Prečítaj si ich rozhovor. Úlohou žiakov je prečítať dialóg a pomocou slovníka v závere lekcie ho preložiť.

Jana: Lačho d'ives, bibi! Sar san?/Dobrý deň, teta! Ako sa máte?

Helena: Paľikerav, mištes Janka./Ďakujem, dobre Janka.

Jana: U sar hin le kakeske?/A ako sa má strýko?

Helena: Ta phujes, nasvalo hino./Zle, je chorý. U tu sar sal? O čhave saste?/A ty sa ako máš? Deti zdravé?

Jana: Paľikerav, bibi. Amen sam saste./Ďakujem, teta. My sme zdraví.

Helena: Ta oda mištes. Av varekana k' amende./To je dobre. Príd' niekedy k nám. Te dikhel le kakes./Pozrieť strýka.

Jana: Mištes, bibi. Avava sombatone./Dobre, teta. Prídem v sobotu.

Cvičenie 1. Gen pal o čitre teštoskere kotora./Čítaj, aké časti tela znázorňujú obrázky. Cvičenie je zamerané na osvojenie si pomenovaní častí tela. Žiaci čítajú pomenovania časti tela v rómčine a pomocou obrázkov ich povedia aj v slovenskom jazyku.

Preklad pomenovaní: o nakh – nos, o dand – zub, e jakh – oko, o pindro – chodidlo, o kan – ucho, o bala – vlasy, e musi – ruka, o šero – hlava, e čang – noha, o vast – zápästie, o vušta – pery, o angušť – prst

Cvičenie 2. Kide avri lačhe lava u pherďar o phendá./Doplň vety správnymi slovami. Cvičenie je zamerané na upevnenie pomenovaní častí tela.

Správne riešenie:

Man hin jekh: *nakh, šero* Man hin duj: *jakha, pindre, kana, musa, čanga, vasta, vušta*

Man hin deš: *angušta* Man hin but: *bala*

Cvičenie 3. Thov o phend'a andre romaňi čhib./Prelož vety do rómčiny.

Správne riešenie:

a) Bolí ma hlava a hrdlo./*Dukhal man o šero the o kirlo.*

b) Musím ísť k lekárovi./*Kampel mange te džal ko doktoris.*

c) Som chorý, musím užívať lieky./*Som nasvalo, kempel mange te kidel o tableti (praški).*

d) Mám teplotu, cítim sa zle./*Hin man horučki, šunav man namištes.*

Cvičenie 4. Thov o šerutne nava andro buterutno gin./Utvor množné číslo od podstatných mien.
Cvičenie je zamerané na tvorenie množného čísla podstatných mien.

Správne riešenie: o dand – **o danda**, o kan – **o kana**, e jakh – **o jakha**, o bal – **o bala**, o angušť – **o angušťa**, o vast – **o vasta**, o pindro – **o pindre**, e čang – **o čanga**, o muj – **o muja**, o vušť – **o vušta**, o nakh – **o nakha**, e musi – **o musa**, o dad – **o dada**, e phen – **o pheňa**, o phral – **o phrala**, e daj – **o daja**, e čaj – **o čaja**, e rakli – **o raklija**

Cvičenie 5. Jekh lav adaj na iřinel. Thov les kerekate./Jedno slovo do skupiny slov nepatrí. Zakružkuj ho.
Cvičenie je zamerané na slovnú zásobu.

Správne riešenie: 1. nasvalo, 2. goďaver, 3. phral, 4. šero

C1 Sast'ipen – Nasval'ipen/Zdravie a choroby

Návrh na prácu s učebným textom: oboznámiť žiakov v rámci motivačnej časti vyučovacej hodiny so základnou slovnou zásobou v téme zdravie, choroby.

Cvičenie 1. Gen, ko hin e Edita./Čítaj, kto je Edita. Žiaci čítajú text a snažia sa ho preložiť do slovenčiny pomocou slovníka na konci lekcie.

Preklad textu. E Edita hiňi romaňi džuvľi./*Edita je Rómka. Joj kerel buťi andre špitaľa./Pracuje v nemocnici. E Edita hiňi sast'ipnaskeri phen./Edita je zdravotná sestra. Agorind'a e maškarutňi sikhad'i perdal o sast'ipnaskere pheňa./Ukončila strednú zdravotnícku školu.*

Cvičenie 2. Gen o vakeriben la Editaha./Čítaj rozhovor s Editou. Cvičenie je motivačné. Vyučujúci po prečítaní rozhovoru môže rozvinúť diskusiu o potrebe vzdelávať sa.

Preklad rozhovoru.

Eva: Sar dikhen tumari buťi?/Ako sa Vám páči vaša práca?

Edita: Miri buťi nane loki. Me kerav andre špitaľa pre infekcija. Odoj aven bares nasvale manuša u kempel mange pal lende te bajinel.

Moja práca nie je ľahká. Pracujem v nemocnici na infekčnom oddelení. Tam chodia veľmi chorí ľudia a ja sa musím o nich postarať.

Eva: Sar avľan kije adi buťi? Na kamenas te kerel aver buťi?/Ako ste sa dostali k tejto práci. Nechceli ste robiť inú prácu?

Edita: Man pre sikhad'i diňa e daj. Akana imar dešochoť berš kerav adi buťi. But sikhľiřom u miri buťi man interesinel.

Mňa do zdravotníckej školy dala moja mama. Túto prácu robím už 18 rokov. Veľa som sa naučila a moja práca ma zaujíma.

Eva: Na ladžan tumen, hoj san romaňi džuvľi?/Nehanbíte sa, že ste Rómka?

Edita: Na, andre buťi džanen, hoj som romaňi džuvľi. *Nie, v práci vedia, že som Rómka.*

Miri buťi kerav profesijonalnones u andro kolektivos man bares rešpektinen.

Moju prácu robím profesionálne a v kolektíve som veľmi rešpektovaná.

**Eva: Paľikerav tumenge. Tumari buťi sikhavel avre terne Romenge drom andro feder dživipen./
Ďakujem Vám. Vaša práca ukazuje cestu mladým Rómom k lepšiemu životu.**

Cvičenie 3. Pherďar o phend'a./Doplň vety.

Správne riešenie:

- a) Te som nasvalo, šunav man **namištes**.
- b) Te som nasvalo, džav ko **doktoris**.
- c) Te som nasvalo, kidav **o tableti**.
- d) Te som nasvalo, pijav **tato tejos**.
- e) Te som nasvalo, hin man **horučki**.

Cvičenie 4. Phen lačhes o phend'a./Povedz vety správne.

Správne riešenie: 1. Sar pen tumen vičinen?, 2. Tiro nav hin Peter?, 3. Ko hin o Jožkus?, 4. Oda som me., 5. Tumen san e Ilona?, 6. Na, miro nav hin e Edita., 7. Sar tut vičines?, 8. Me man vičinav Erik., 9. Sar san adad'ives?, 10. Paľikerav mištes, imar som sasťi.

Cvičenie 5. Vaker, sar tut šunes, te sal nasvalo./Hovor, ako sa cítiš, keď si chorý. Cvičenie je zamerané na rozvoj komunikačných zručností. Žiaci opíšu svoje pocity, keď sú chorí.

D Gramatika the keribena/Gramatika a cvičenia

Gramatické učivo – člen, osobné a privlastňovacie zámená, nepriamy pád, sloveso **te jel**, nominatív podstatných mien, datív podstatných mien, množné číslo podstatných mien, tvorenie prídavných mien, číslovky učiteľ vyvodzuje z cvičení v častiach D a D1.

Správne riešenie cvičení v časti D.

Cvičenie 1. Kijo šerutne nava lekhav lačo artiklos./K podstatným menám doplň správny člen.

o phral, e phen, o dad, e daj, e doktorka, o šero, e men, o pindro, o vast, e musi, o nakh, e jakh, o čekat, e buťi, e angina, o manuš, e špitaľa, o berš, o dživipen, e džuvľi, o drom, o čhavo, e čhaj, e bibi, o sasťipen, e sasťipnaskeri phen

Cvičenie 2. Thov o phend'a andre romaňi čhib./Prelož vety do rómčiny.

- a) Ja sa volám Jozef./**Me man vičinav Jozef.**
- b) Ty sa voláš Tomáš./**Tu pes vičines Tomi.**
- c) Ako sa volá on?/**Sar pes jov vičinel?**
- d) Kto je ona?/**Ko hiňi joj?**
- e) To ste vy?/**Oda san tumen?**
- f) My sme rodina./**Amen sam familija.**
- g) Kto sú oni?/**Ko hine jon?**

Cvičenie 3. Pherďar o vašonava./K osobným zámenám dopíš privlastňovacie zámeno.

Správne riešenie: me – miro, tu – tiro, jov – leskero, joj – lakero, amen – amaro, tumen – tumaro, jon – lengero

Cvičenie 4. Thov o šerutne nava andro dativ./Utvor datív od podstatných mien a doplň vety.

1. **Le dadeske** hin šovardeš berš.
2. Keci berš hin **le phraleske**?
3. **La dake** namištes.
4. O dad **tumenge** kamel mištes.
5. **La pheňake** lačhes.
6. Phen **mange**, so kames?
7. Ada na phen **lake**.
8. **Amenge** kampil buťi.
9. **Mange** hin tranda berš.
10. **Lenge** kampil te sikhľol.

Správne riešenie cvičení v časti D1.

Cvičenie 1. Pherďar o phend'a lache laveha./Doplň vety správnym slovom.

Ko nane dilino, hino **god'aver**.

Ko nane čoro, hino **barvalo**.

Ko nane hamišno, hino **ščiro**.

Ko nane terno, hino **phuro**.

Ko nane cikno, hino **baro**.

Ko nane sasto, hino **nasvalo**.

Cvičenie 2. Lekhav o ginutne le lavenca./Napíš číslovky slovom.

1 – jekh, 2 – duj, 3 – trin, 4 – štar, 5 – pandž, 6 – šov, 7 – ehta, 8 – ochto, 9 – eňa, 10 – deš, 11 – dešujekh, 12 – dešuduj, 13 – dešutrin, 17 – dešefta, 20 – biš, 28 – bišochto, 30 – tranda, 35 – trandathepandž, 40 – saranda, 44 – sarandatheštar, 50 – penda, 53 – pendathetrin, 60 – šovardeš, 66 – šovardešthešov, 70 – eftavardeš, 77 – eftavardeštheefta, 80 – ochtovardeš, 81 – ochtovardešthejekh, 90 – eňavardeš, 100 – šel

Cvičenie 3. Lekhav gindenca./Napíš číslovky číslom.

nula – 0, trin – 3, dešujekh – 11, biš – 20, dešupandž – 15, dešochto – 18, dešeňa – 19, tranda – 30, penda – 50, ehta – 7, eňa – 9, šel – 100, ochtovardeš – 80, ezeros – 1000

Cvičenie 4. Phen o ginde le lavenca./Povedz číslovku slovom.

Le dadeske hin **pendatheochto** berš., La dake hin **pendatheštar** berš., Le phraleske hin **bišutrin** berš., La pheňake hin **dešochto** berš., La babake hin **šovardešthepandž** berš., Le papuske hin **šovardeštheochto** berš., Mange hin **dešupandž** berš., Leske hin **dešeňa** berš., Tuke hin **trandatheštar** berš., Lake hin **bišupandž** berš., Lenge hin **biš** the **bišupandž** berš.

Cvičenie 5. Thov o šerutne nava andro jekhutno gin./Utvor jednotné číslo od podstatných mien.

o dada – **o dad**, o daja – **e daj**, o pheňa – **e phen**, o čhaja – **e čhaj**, o manuša – **o manuš**, o berša – **o berš**, o buťa – **e buťi**, o vakeribena – **o vakeriben**, o vasta – **o vast**, o pindre – **o pindro**, o angušta – **o angušť**, o bala – **o bal**, o jakha – **e jakh**, o čanga – **e čang**, o danda – **o dand**, o naja – **o naj**, o kana – **o kan**

SIKH DUJTO

Kher the leskere funkciji/*Dom a jeho funkcie*

UČIVO

Bývanie, Rozhovor o bývaní, Nábytok v dome/byte, Rozhovor o izbách v dome/byte, Bývanie v meste a na dedine

DIDAKTICKÝ ZÁMER: otázky a odpovede na vyjadrenie miesta bydliska, pomenovať miestnosti v dome/byte, tvoriť otázky a odpovede na porovnávanie výhod a nevýhod bývania v meste a na dedine, pomenovať nábytok v dome/byte, čítať rómsky text s porozumením

METÓDY A FORMY PRÁCE: motivačný rozhovor, kolektívna práca, samostatná práca, dialógy

POMÔCKY: učebné texty, obrázkový materiál

GRAMATIKA: časovanie slovies I., II., III. triedy v prítomnom čase, význam a použitie predložiek, inštrumentál podstatných mien

A O bešiben/*Bývanie*

Návrh na prácu s učebným textom: oboznámiť žiakov v rámci motivačnej časti vyučovacej hodiny so základnou slovnou zásobou – bývanie.

Cvičenie 1. Gen, kaj šaj bešen o manuša./Čítaj, kde môžu ľudia bývať. Cvičenie je motivačné, informuje žiakov o možnostiach bývania ľudí. Žiaci čítajú text a pomocou slovníka na konci lekcie ho preložia.

Preklad textu. O manuša šaj bešen andro foros, vaj pro gav./*Ľudia môžu bývať v meste alebo na dedine.* Andro foros bešen o manuša andro bloki the andro khera./*V meste bývajú ľudia v panelákoch a v domoch.* Andro foros bešen vašoda, kaj ode penge šaj lokeder roden buti./*V meste bývajú preto, lebo tam si môžu ľahšie nájsť prácu.* Andro foros hin but sklepi, mozi, teatros, muzejuma, reštavrácii the aver službi, save pro gav na arakhena./*V meste je veľa obchodov, kín, divadiel, múzeí, reštaurácií a iných služieb, ktoré na dedine nenájdete.* No o nipi dživen the pro gav./*Ale ľudia žijú aj na dedine.* Varesave Romen hin pengere khera, maľi, bara u varesave Roma dživen andro romano taboris./*Niektorí Rómovia majú svoje domy, polia, záhrady a niektorí Rómovia žijú v rómskej osade.* Andro gav pen o manuša feder prindžaren the šegetinen penge./*Na dedine sa ľudia lepšie poznajú a pomáhajú si.* Pro gav hin šukareder paňa-veša./*Na dedine je krajšia príroda.*

Cvičenie 2. Gen o vakeriben pal e Kaša./Čítaj rozprávanie o Košiciach. Cvičenie podáva žiakom stručnú informáciu o meste Košice. Úroveň pochopenia textu môže učiteľ zistiť zadávaním otázok.

Preklad textu. E Kaša hin dujto nekbareder foros pre Slovensko./*Košice sú druhým najväčším mestom na Slovenku.* Kašate dživen buter sar 240 ezera manuša./*V Košiciach žije viac ako 240 tisíc obyvateľov.* Dživen adaj o Slovaka, Ungri, Roma the aver nacijakere manuša./*Žijú tu Slováci, Maďari, Rómovia a ľudia iných národností.* Kašate šaj dikhas purane historikane khera./*V Košiciach môžeme vidieť staré historické domy.* Nekšukareder historikano kher hino la sentna Alžbetakeri khangeri./*Najkrašia historická budova je Dóm svätej Alžbety.* O manuša bešen avri le forostar andro bloki./*Ľudia bývajú mimo mesta v panelákoch.*

Otázky na zistenie úrovne pochopenia textu.

1. Keci nipi bešen andre Kaša?/Kofko ľudí žije v Košiciach?
2. Sava nacijakera nipi bešen Kašate?/Akej národnosti žijú ľudia v Košiciach?
3. Save khera šaj te dikhel Kašate?/Aké domy môžeme vidieť v Košiciach?
4. Kaj bešen o manuša Kašate?/Kde bývajú ľudia v Košiciach?

Cvičenie 3. Ko, kaj bešel? Vaker pal o čitre./Podľa obrázkov povedz, kto kde býva.

Správne riešenie:	Kaj bešel e Marika?	E Marika bešel pro gav.
	Kaj bešel o Miškus?	O Miškus bešel andro foros.
	Kaj bešel o Dežkus?	O Dežkus bešel andro romano taboris.

B O vakeriben pal o kher/Rozprávanie o dome/byte

Návrh na prácu s učebným textom: oboznámiť žiakov v rámci motivačnej časti vyučovacej hodiny so základnou slovnou zásobou – rozprávanie o dome/byte.

Cvičenie 1. E Kveta pes arakhľa la Marikaha. Gen lengero vakeriben./Prečítať rozhovor Kvety a Mariky. Dvojica žiakov prečíta rozhovor o bývaní. Úroveň pochopenia textu učiteľ zisťuje otázkami v cvičeniach 2 a 3.

Preklad rozhovoru.

Kveta: Sar sal Mariko?/Ako sa máš Marika?

Marika: Paľikerav, mištes. U tu sar sal?/Ďakujem, dobre. A ty sa ako máš?

Kveta: The me mištes. Imar tut čirla na dikhl'om./Aj ja sa mám dobre. Už som ťa dávno nevidela. Kaj akana bešes?/Kde teraz bývaš?

Marika: Imar duj berš dživav pro gav./Už dva roky žijem na dedine. Bikenďom o kher andro foros u geľam te bešel pro gav./Predali sme byt v meste a odišli sme bývať na dedinu.

Kveta: Ta, savo kher cind'al Mariko?/Aký dom si kúpila Marika?

Marika: Šukar, baro, štaresobakero kher./Pekný, veľký, štvorizbový dom. Hin man bari bešibnaskeri soba the tavibnaskeri soba. /Mám veľkú obývačku a kuchyňu. Aver sobi hine čepo cikneder./Ostatné izby sú trocha menšie. Anglo kher man hin cikňi bar./Pred domom mám malú záhradu.

Kveta: Bešen odoj the o Roma?/Bývajú tam aj Rómovia?

Marika: Andro gav, maškar o gore, na bešen but Roma./V dedine nežije veľa Rómov. Jon bešen avri andal o gav andro romano taboris./Oni bývajú mimo dediny v rómskej osade.

Kveta: U sar tumen len o gore?/A ako sa na vás pozerajú ľudia z dediny?

Marika: Jon dikhen, hoj amen dživas rendešnones, na sam melale ta udžanen amen./Oni vidia, že my žijeme poriadne, nie sme špinaví, tak nás uznávajú.

Kveta: Akor mištes pes tuke odoj bešel. /Potom sa ti tam dobre žije?

Marika: He, akana man hin baro kher./Áno, teraz mám veľký dom. The le čhaven hin pengere sobi u andro foros man sas ča dujesobakero kher./Aj deti majú svoje izby a v meste som mala len dvojizbový byt. Tu bešes mek andro foros?/Ty bývaš ešte v meste?

Kveta: He, me bešav mek odoj, kaj bešavas./Áno, ja bývam ešte tam, kde som bývala. Akana sam korkore le romeha./Teraz sme sami s manželom. Le čhaven hin imar pengere khera./Deti majú už svoje byty.

Cvičenie 2. Phen, či o phend'a hin čačikane abo načačikane./Povedz, či vety sú pravdivé alebo nepravdivé. Cvičenie je zamerané na zistenie úrovne pochopenia rozhovoru. Žiaci majú zakrúžkovať z dvoch výrazov jeden správny výraz.

Správne riešenie: 1. načačipen, 2. načačipen, 3. načačipen, 4. načačipen, 5. čačipen, 6. načačipen, 7. načačipen

Cvičenie 3. Ker palepheñibena./Utvor odpovede. Cvičenie je zamerané na zisťovanie úrovne pochopenia rozhovoru. Žiaci tvoria odpovede na otázky.

Správne riešenie:

1. E Marika bešel pro gav.
2. La hin štaresobakero kher.
3. Le gorenca andro gav avel avri mištes.
4. E Kveta bešel andro foros.

Cvičenie 4. Gen, so mange vakerelas miri phuri daj./Čítaj, o čom mi rozprávala moja stará mama. Cvičenie je zamerané na čítanie s porozumením. Žiaci pracujú so slovníkom a snažia sa porozumieť textu. Úroveň porozumenia textu učiteľ zisťuje otázkami.

Preklad textu. Miri phuri daj mange vakerelas pal o čore Roma./Moja stará mama mi rozprávala o chudobných Rómoch. Joj bešelas pro gav andro romano taboris./Ona bývala na dedine v rómskom tábore. Andro jekh kher bešenas deš džene./V jednom dome bývalo desať ľudí. Pro jekh haďos sovenas o čhave./Deti spali na jednej posteli. O phure sovenas pre phuv./Dospelí spali na zemi. Na sas len so te chal, o pañi lenas andal cikñi len./Nemali čo jest, vodu si brali z malej rieky. Phares mange, hoj mek the adadžives dživen but Roma čores./Je mi ľúto, že aj dnes žijú Rómovia veľmi chudobne. Le muršen nane butí, dživen andro kaštune phagerde khera, andre mel the andre bari bokh./Chlapi nemajú prácu, žijú v drevených rozbitých domoch v špine a o hlade. **Lenka, 13 rokov**

Otázky na zistenie úrovne porozumenia textu.

1. Kaj dživelas la Lenkakeri phuri daj?
2. Keci džene bešenas andro jekh kher?
3. Sar sovenas o čhave the o phure džene?
4. Khatar lenas o pañi?
5. Sas len chaben?
6. Dživen mek the adadžives o Roma čores?
7. Hin le muršen butí?
8. Sar dživen adadžives o Roma andro romano taboris?

C Butoris andro kher/Nábytok v dome/byte

Návrh na prácu s učebným textom: oboznámiť žiakov v rámci motivačnej časti vyučovacej hodiny so základnou slovnou zásobou – nábytok v dome/byte. Žiaci pracujú s obrázkovým materiálom zobrazujúcim časti nábytku.

Cvičenie 1. Pal o čitre lekhav andre savi soba ilinel o butoris./Do ktorej izby sa hodí nábytok na obrázkoch? Dopiš do viet. Cvičenie je zamerané na osvojenie si pomenovaní izieb a nábytku. Pomenovania izieb môžu byť iné, ako sa uvádza v návrhu na správne riešenie.

Návrh na správne riešenie:

Čitro 1. ilinel andre bešibnaskeri soba	Čitro 5. ilinel andre tavibnaskeri soba
Čitro 2. Ilinel andre sovibnaskeri soba	Čitro 6. ilinel andre čhavorikañi soba
Čitro 3. ilinel andre bešibnaskeri soba	Čitro 7. ilinel andre čhavorikañi soba
Čitro 4. ilinel andre bešibnaskeri soba	Čitro 8. ilinel andre tavibnaskeri soba

Cvičenie 2. Ker palepheñibena./Utvor odpovede na zadané otázky. Cvičenie je zamerané na rozvoj komunikačných zručností. Žiaci majú opísať nábytok v ich dome/byte.

Preklad otázok.

1. Savo butoris tumen hin andre bešibnaskeri soba? /Aký nábytok máte v obývačke?
2. Savo butoris tumen hin andre čhavorikañi soba? /Aký nábytok máte v detskej izbe?
3. Savo butoris tumen hin andre sovibnaskeri soba? /Aký nábytok máte v spálni?

Cvičenie 3. Jekh lav adaj na džal. Thov les kerekate./Do skupiny slov nepatrí jedno slovo. Zakrúžkuj ho.

Správne riešenie:

- a) e toaleta
- b) o gav
- c) o had'os
- d) o pokrovcos

Cvičenie 4. Thov o kerutne andro infinitiv./Utvor infinitív od zadaných slovies. Cvičenie je zamerané na časovanie slovies.

Správne riešenie: te bešel, te dživel, te cinel, te kerel

Cvičenie 5. Phen, hoj oda kerav me./Utvor prítomný čas od zadaných slovies. Cvičenie je zamerané na časovanie slovies v prítomnom čase.

Správne riešenie: me dikhav, me sovav, me tavav, me vakerav, me thovav man, me land'uvav, me kamav, me urav, me avav, me chav, me phirav, me cinav, me kerav, me bešav

C1 O vakeriben pal o sobi/Rozprávanie o izbách

Návrh na prácu s učebným textom: oboznámiť žiakov v rámci motivačnej časti vyučovacej hodiny so základnou slovnou zásobou – činnosti v domácnosti.

Cvičenie 1. Gen, so šaj te kerel andro sobi./Prečítať text o činnostiach v domácnosti. Cvičenie je zamerané na osvojenie si pomenovaní izieb a na pomenovanie činností. Učiteľ po prečítaní textu zisťuje úroveň porozumenia zadávaním otázok.

Preklad textu. Andre tavibnaskeri soba e daj tavel./V kuchyni mama varí. Andre sovibnaskeri soba soven daj-dad./V spálni spia rodičia. Andre bešibnaskeri dikhas e televiza./V obývačke pozeráme televíziu. Andre čhavorikañi soba o čhave nekbuter čiro bešen paš o kompjuteris the internetos./V detskej izbe deti trávia najviac času pri počítači a internete. Andre land'ard'i moras the land'aras pen./V kúpeľni sa kúpeme a umývame.

Otázky na zisťovanie úrovne porozumenia textu.

1. So kerel e daj andre tavibnaskeri soba?
2. Kaj soven daj-dad?
3. So keras andre bešibnaskeri soba?
4. So keren o čhave andre čhavorikañi soba?
5. So keras andre land'ard'i?

Cvičenie 2. Thov andre romaňi čhib./Prelož do rómčiny.

Správne riešenie. Naša kuchyňa je malá./**Amari tavibnaskeri hiňi cikňi.** Je tam jeden stôl, štyri stoličky a nová kuchynská linka./**Odoj hin jekh skamind, štar stolki the nevi tavibnaskeri linka.** Kúpeľňa je veľká, máme tam veľkú vaňu a dve umývadlá./**E thovibnaskeri hiňi bari, odoj amen hin bari bodvana the duj lavora.** Na stenách a na zemi sú biele obkladačky./**Pre phuv the pro fali hin amen parne kachľički.** V mojej izbe mám posteľ, malý stolík, dve stoličky, skriňu na šaty./**Andre miri soba man hin haďos, cikno skamind, duj stolki, šifonos pro gada.** Na zemi je farebný koberec./**Pre phuv hin farebno pokrovcos.** Na stenách visia obrazy./**Pro fali figinen o čitre.** Mám tam aj televízor a počítač./**Hin man odoj e televiza the o kompjuteris.** Naša obývačka je veľmi veľká, je tam gauč, dve kreslá./**Amari bešibnaskeri soba hiňi igen bari, hin amen odoj gaučos, duj fotela.** V obývačke máme knihy uložené na policiach./**Andre bešibnaskeri hin amen o gende thode pro regala.** Náš byt je veľmi pekný./**Amaro kher hino igen šukar.**

Cvičenie 3. Gen, sar dživenas o Roma tel o mariben. Phen, so tut dodžanľal'./Čítaj, ako žili Rómovia počas vojny. Povedz, čo si sa dozvedel. Cvičenie je zamerané na čítanie s porozumením. Žiaci pracujú s prekladovým slovníkom. Úroveň pochopenia textu učiteľ zisťuje pomocou otázok.

Preklad textu. Počas druhej svetovej vojny Rómov iné obyvateľstvo neuznávalo. Po vzniku Slovenskej republiky vyšiel zákon, podľa ktorého Rómovia nemohli bývať medzi ostatným obyvateľstvom. Rómovia, ktorí bývali na dedine alebo na okraji dediny, boli vyhnaní z dediny a ich domy boli spálené. Rómovia mali zákaz chodiť do dediny alebo do mesta. Ženy mohli ísť nakupovať jednu hodinu ráno, alebo večer, viac nie. V niektorých dedinách mali rómske deti zákaz chodiť do školy. Keď boli Róm, alebo Rómka prichytení v meste, boli zbití a ostrihaní. Keď bol Róm chytený ešte raz, poslali ho do pracovného tábora, kde Rómovia robili ťažko a zadarmo. Ku koncu vojny bolo veľa Rómov zastrelených alebo spálených vo vlastných domoch. Rómov v Čechách čakalo ešte väčšie nešťastie. Boli poslaní do koncentračných táborov. Tam hladovali, ochoreli a nakoniec boli zabití v Osvienčime.

Bože, nedopusť už takú vojnu, aká bola v minulosti.

Otázky na zistenie úrovne pochopenia textu.

1. Kaj bešenas o Roma tel o dujto mariben?
2. Šaj phirenas o Roma andro foros?
3. So kerenas le Romenca, te len chudenas andro foros?
4. So kerde le Romenca pro Čechi?

Cvičenie 4. Thov o andrephandle lava andre romaňi čhib u pherd'ar o phend'a./Prelož slová v zátvorkách do rómčiny a doplň vety. Cvičenie je zamerané na upevnenie slovnej zásoby.

Andre bešibnaskeri soba hin amen e televiza. Andre sovibnaskeri soba hin amen o haďos. Andre čhavorikaňi soba hin amen o kompjuteris. Andre tavibnaskeri soba hin amen o skamind. Andre thovibnaskeri hin amen e bodvana.

Varijanti sar te phenel/Varianty ako povedať. V tejto časti je potrebné oboznámiť žiakov s možnými variantmi pri niektorých výrazoch.

D O bešiben andro foros the pro gav/Bývanie v meste a na dedine

Návrh na prácu s učebným textom: oboznámiť žiakov v rámci motivačnej časti vyučovacej hodiny so základnou slovnou zásobou – výhody a nevýhody bývania v meste a na dedine.

Cvičenie 1. Gen o vakeriben, so kerel la Monikakeri famelija pro gav./Čítaj, čo robí Monikina rodina na dedine. Cvičenie je zamerané na čítanie s porozumením. Žiaci pracujú s prekladovým slovníkom. Úroveň porozumenia textu učiteľ zisťuje pomocou otázok v cvičení 3.

Preklad textu. Žijem s rodinou na dedine. Mne a mojím deťom je tu dobre. V lete sme celý deň vonku, sedíme na lavičkách pri dome alebo ideme do záhrady zbierať jablká a slivky. Jeme, rozprávame sa, deti hrajú na gitare, spievame naše rómske piesne. Moja dcéra Patrícia rada číta a rada sa hrá na počítači. Môj syn Milan má 15 rokov. On sa učí už štvrtý rok hrať na husliach. Erik, môj najmladší syn, sa rád bicykuje. Ja a môj manžel sa staráme o svoje deti. Chceme, aby sa učili, aby z nich boli vzdelaní ľudia.

Cvičenie 2. Gen, so vakerel o Jožkus./Čítaj, čo rozpráva Jozef. Cvičenie je zamerané na čítanie s porozumením. Žiaci pracujú s prekladovým slovníkom. Úroveň porozumenia textu učiteľ zisťuje pomocou otázok v cvičení 3.

Preklad textu. Ja bývam s rodinou v meste. Mám trojizbový byt. Mám tri detí, sú už veľké a majú svoje byty. Mne sa tu dobre býva preto, lebo s manželkou pracujem v meste. Deti nás navštevujú každý týždeň v sobotu. V meste sa dá lepšie vyžiť. Je tu veľa obchodov a môžeme si kúpiť aj lacnejšie jedlo a oblečenie.

Cvičenie 3. Ker palepheñibena./Utvor odpovede. Cvičenie je zamerané na zistenie úrovne porozumenia rozprávania v predošlých cvičeniach.

Správne odpovede. 1. E Monika bešel pro gav. 2. E Patricija rado genel the bavinel kompjuteris, o Milan bašavel pre lavuta, o Erik rado phirel pre bicigľa. 3. Ñilaje bešen avri paš o kher, vaj džan andre bar te kidel o phaba the o čihľava. 4. O Jožkus dživel andro foros. 5. Les hin trinesobakero kher. 6. Jov bešel imar ča la romňaha. 7. Leske pes odoj bešel mištes.

E Gramatika the keribena/Gramatika a cvičenia

Gramatické učivo – časovanie sloviess I., II., III. triedy v prítomnom čase, význam a použitie predložiek, inštrumentál podstatných mien učiteľ vyvodzuje z cvičení v častiach C a C1.

Správne riešenia cvičení v gramatickej časti E.

Cvičenie 1. Thov o kerutne andre lachi forma./Daj slovesá do správneho tvaru.

Správne riešenie: a) Amen **bešas**. b) Joj **tavel**. c) Me **vakerav**.

Cvičenie 2. Thov o kerutne andre lachi forma./Daj slovesá do správneho tvaru.

Správne riešenie: a) Me rado **chav**. b) Joj but **asal**. c) Nasvalo sal, tu **chasas**.

Cvičenie 3. Thov o kerutne andre lachi forma./Daj slovesá do správneho tvaru.

Správne riešenie: a) Joj mištes **sikhľol**. b) Tu **thuľos**. c) Amen **pašľuvas**.

Cvičenie 4. Thov o vašonav „pes“ andre lachi forma./Daj zvrtné zámeno „sa“ do správneho tvaru.

Správne riešenie: a) Me thovav **man**. b) Amen ľikeras **pengere** sikhľipena.
c) Jov na bajinel **pal peste**. d) Na vakeren **peha**.

Správne riešenia cvičení v gramatickej časti E 1.

Cvičenie 1. Thov andre romaňi čhib./Prelož do rómčiny.

Správne riešenie. Bývam v meste./**Bešav andro foros**. Pred domom mám záhradu./**Anglo kher man hin bar**. Medzi nami je dobrý vzťah./**Maškar amende hin lačno cirdipen**. Na stole je jedlo./**Pro skamind o chaben**. Sedím pri okne./**Bešav paš e blaka**. Rozprávala o živote./**Vakerelas pal o dživipen**. To je pre teba./**Oda hin perdal tute**. Obraz je na stene./**O čitro hino pre fala**.

Cvičenie 2. Thov andre romaňi čhib./Prelož do rómčiny.

Správne riešenie:

a) v meste/**andro foros** g) medzi nami/**maškar amende**

Otázky na porozumenie textu.

1. Kaj dživen o Roma pro gav?

2. Save khera len hin?

3. Hin le muršen buti?

Cvičenie 2. Gen pal o čitre, sar pes dživel le Romenge pro gav./Práca s obrázkami znázorňujúcimi život Rómov na dedine. Žiaci čítajú otázky nad obrázkami a odpovede pod obrázkami.

Otázka: **So keren o romane čhave dživese?**

Odpoveď: Romane čhave nekbuter čiro hine pre uca.

Otázka: **Kaj bešen o Roma?**

Odpoveď: O Roma bešel avri le gavestar.

Otázka: **Save khera len hin?**

Odpoveď: Bešen andro kaštune, phagerde khera.

Cvičenie 3. Gen, sar dživen o Roma andro foros blokoste?/Čítaj, ako žijú Rómovia v meste v panelákoch. Cvičenie je zamerané na porozumenie. Žiaci pracujú so slovníkom na konci lekcie. Úroveň pochopenia textu učiteľ zisťuje pomocou otázok.

Preklad textu. O Roma dživen jekhetane le manušenca andal e majorita./Rómovia žijú spolu s ostatnými obyvateľmi. Bešen andro murimen khera le pañeha the le gazoha./Bývajú v murovaných domoch s vodou a plynom. E Viera bešel Perješiste andro blokos./Viera býva v Prešove v paneláku. La hin trinesobakero kher./Má trojizbový byt. Bešel odoj le romeha the la nekternedera čhaha. /Býva tam s manželom a najmladšou dcérou. Hin la mek duj murša, jon dživen romñenca u hin len pengere khera Perješiste./Má ešte dvoch chlapcov, sú ženatí a majú svoje domy v Prešove. Lakere romes the le čhaven hin Perješiste buti u vašoda dživel peske mištes./Jej manžel a deti majú v Prešove prácu, a preto si žijú dobre.

Cvičenie 4. Ker palepheñibena./Utvor odpovede na otázky. Cvičenie je zamerané na zistenie úrovne porozumenia textov v predošlých cvičeniach.

Správne riešenie.

a) O Roma andro foros bešen blokoste.

b) E Viera bešel Perješiste.

c) La hin jekh čhaj the duj murša.

d) La hin trinesobakero kher.

e) Laha bešel e nekterneder čhaj.

f) He, len hin buti Perješiste.

Cvičenie 5. Pherďar lačhes o phendã./Doplň vety správnym výrazom.

Správne riešenie.

a) O Roma andro foros bešen andro **blokos**.

b) But romane murša hine **bije buti**.

c) O Roma pro gav bešen andro **kaštune khera**.

B Romengero dživipen pro gav the andro foros/Život Rómov na dedine a v meste

Návrh na prácu s učebným textom: oboznámiť žiakov v rámci motivačnej časti vyučovacej hodiny so základnou slovnou zásobou – život Rómov na dedine a v meste. Téma je zameraná na čítanie s porozumením. Obsahom textov sú konkrétne výpovede Rómov žijúcich na dedine a v meste. Žiaci pracujú s prekladovým slovníkom.

Cvičenie 1. Gen, so vakerel e Margita pal peskero bešiben./Čítaj, čo hovorí Margita o svojom bývaní.

Preklad textu. Žijem tu už desať rokov. Mala som trojizbový byt v meste, ale môj a manželov sen bol bývať niekedy vo svojom dome. Išli sme za svojim snom, predali sme byt v meste a kúpili sme starší dom na dedine. Kúsok po kúsku opravoval manžel v dome, čo sa dalo. Urobil novú kúpeľňu, kuchyňu a novú podlahu. Teraz máme štyri prerobené izby. Bývam tu s manželom a aj syn s rodinou s nami býva. Syn a jeho manželka pracujú a ja s manželom sme už na dôchodku. S ostatnými obyvateľmi dediny vychádzame dobre.

Cvičenie 2. Ker palepheñibena./Utvor odpovede. Cvičenie je zamerané na zistenie úrovne porozumenia textu.

Správne riešenie:

1. E Margita bešelas andro foros.
2. Akana bešel pro gav.
3. Andro kher la hin štar sobi.
4. Laha mek bešel lakero čhavo la familijaha.
5. Na, joj hiñi pre penzija.

Cvičenie 3. Gen, so vakerel o Milan pal peskero bešiben./Čítaj, čo hovorí Milan o svojom bývaní.

Obsahom textu je výpoveď Milana, ktorý žije v meste. Žiaci pracujú so slovníkom a snažia sa porozumieť textu.

Preklad textu. Bývam s manželkou v Košiciach v paneláku. Bývam tu s manželkou už tridsať rokov. Mám trojizbový byt. Naše deti sú už veľké. Syn je ženatý a dcéry sú vydaté. Oni majú svoje byty v Košiciach. Bývanie v meste sa mi vidí lepšie ako na dedine. Nemusím toľko robiť, ako by som robil okolo domu na dedine. V meste je veľa obchodov a obchodných domov, a tak sa dá kúpiť aj lacnejšie jedlo.

Cvičenie 4. Vaker pal le Milanoskero bešiben?/Rozprávaj o Milanovom bývaní. Cvičenie je zamerané na rozvoj komunikačných zručností. Žiaci majú voľne porozprávať o prečítanom texte.

C Pařivale manuša andre miri komunita/Čestní Rómovia v mojej komunite

Návrh na prácu s učebným textom: oboznámiť žiakov v rámci motivačnej časti vyučovacej hodiny so základnou slovnou zásobou – čestní Rómovia v mojej komunite. Téma je zameraná na čítanie s porozumením. Texty obsahujú konkrétne výpovede Rómov žijúcich v rómskej komunite. Žiaci pracujú s prekladovým slovníkom.

Cvičenie 1. Gen pal o čitre, so vakerel o Viktor Petraš, o Robert Petraš the o Ľudovit Duda./Práca

s obrázkami, čítaj, čo hovorí Viktor Petraš, Róbert Petraš a Ľudovít Duda. Žiaci čítajú text nad obrázkami a pod obrázkami. Úroveň pochopenia textu učiteľ overí otázkami v cvičení 4.

Preklad textov. 1. Som Viktor Petraš. Rok navštevujem Konzervatórium v Košiciach. V Košiciach bývam v internáte. Každý piatok idem domov. Sme štyria súrodenci. Môj otec pracuje a chce, aby sme boli vzdelaní a aby sme lepšie žili. 2. To je Róbert Petraš. Róbert Petraš je od roku 2011 rómskym poslancom na dedine. Spolu s vajdom pomáhajú Rómom hľadať si prácu. Vedú Rómov k čestnému spôsobu života,

aby sa starali o svoje detí, aby udržiavali čistotu v osade. 3. To je Ľudovít Duda. Ľudovít Duda je vajdom na dedine. Má ťažkú prácu pomôcť Rómom, ktorí nemajú domy. Medzi Rómami a ostatnými obyvateľmi na dedine je zlý vzťah.

Cvičenie 2. Gen o vakeriben pal e Greta Balogova the Marija Balogova./Čítaj rozprávanie o Gréte a Márii Balogovej.

Preklad textu. Gréta Balogová žije vo Vtáčkovciach. Pol roka pracuje v dedine ako zdravotná asistentka. Pomáha chorým Rómom. O Rómov sa stará lekárka z dediny Kráľovce a ona s ňou spolupracuje. Rozpráva jej o chorých Rómoch a lekárka im predpisuje lieky. K ťažko chorým Rómom zavolá sanitku. Pre Rómov robieva v základnej škole prednášky o prevencii a starostlivosti o zdravie. Jej dcéra Mária pracuje v dedine Vtáčkovce ako sociálno-komunitná pracovníčka. Pomáha chudobným Rómom v osade.

Cvičenie 3. Ker palepheñibena./Utvor správne odpovede. Cvičenie je zamerané na zistenie úrovne porozumenia prečítaných textov.

Správne riešenie:

1. O Viktor Petraš hino sikhľuvno.
2. Jov sikhľol pro Konzeratorijum Kašate.
3. Les hin štar phrala-pheňa.
4. O Robert Petraš hino romano bičhado pro gav.
5. Jov ažutinel le Romenge te rodel buťi.
6. O Viktor Duda hino vajdas pro gav.
7. Jov kamel te ažutinel le Romenge, saven nane khera.
8. E Marija hiñi la Gretakeri čaj.
9. E Greta hiñi sasťipnaskeri asistentka u e Marija hiñi socialno – komunitni asistentka.

C1 Romane komuniti andro aver thema/Rómske komunity v iných krajinách

Návrh na prácu s učebným textom: oboznámiť žiakov v rámci motivačnej časti vyučovacej hodiny so základnou slovnou zásobou – rómske komunity v iných krajinách. Téma je zameraná na čítanie s porozumením. Texty obsahujú konkrétne výpovede Rómov žijúcich v iných krajinách. Žiaci pracujú s prekladovým slovníkom.

Cvičenie 1. Gen, so vakerel o Erik pal o dživipen andre Angľija./Čítaj, čo hovorí Erik o živote v Anglicku.

Preklad textu. Erik žije s manželkou a deťmi v Anglicku. Je vyučený kuchár. Doma na Slovensku nemal dobrú prácu. V Anglicku žije už desať rokov. Pracuje ako kuchár. Zarobí viac peňazí, a tak si kúpil dom. Rómom, ktorí v Anglicku pracujú, sa žije dobre. Keď človek vie rozprávať po anglicky, nájde si v Anglicku ľahšie prácu ako na Slovensku.

Cvičenie 2. Gen o vakeriben maškar o Šaňis the Miškus./Čítaj rozhovor Šaňa a Miša. Žiaci čítajú rozhovor v dvojici. Úroveň pochopenia textu učiteľ zistí v cvičení 3.

Preklad textu.

Šaňo: Dobrý deň, Mišo! Už som ťa dlho nevidel.

Mišo: Dobrý deň Šaňo! Rád som, že sme sa stretli.

Šaňo: Ako sa máš? Ako žiješ?

Mišo: Dobre, ja žijem v Košiciach. A ty?

Šaňo: Ja už päť rokov žijem v Belgicku.

Mišo: A čo tvoja rodina? Všetci žijete v Belgicku?

Šaňo: Áno, s manželkou a deťmi. Mám tri deti – dvoch chlapcov a jedno dievča. Ešte mám dvoch bratov a jednu sestru. Všetci žijeme v Belgicku. Teraz hovor ty o tvojej rodine. Koľkí ste?

Mišo: Koľkí? Tak ja, moja manželka, štyri deti – dvaja chlapci a dve dievčatá. Ešte s nami žije môj otec a moja mama. Oni sú už starší ľudia. A v Belgicku pracujete?

Šaňo: Áno, všetci pracujeme vo fabrike. Na Slovensku sme nemali prácu, tak sme museli odísť. A ty, Mišo, máš prácu?

Mišo: Ja už veľa rokov pracujem ako murár. V zime je menej práce, ale v lete je to lepšie. Aj manželka pracuje, tak nejako vyžijeme.

Šaňo: A čo tvoji súrodenci?

Mišo: Vieš, ja mám dvoch bratov a dve sestry. Fero, môj mladší brat a sestra Veronika žijú v Anglicku.

Šaňo: Tak vidíš, veľa Rómov odišlo do zahraničia len kvôli práci.

Mišo: Tak nejako to je. Nech sa ti darí v Belgicku.

Šaňo: Ďakujem, aj tebe tu doma.

Cvičenie 3. Ker palepheñibena./Utvor správne odpovede. Cvičenie je zamerané na zistenie úrovne pochopenia rozhovoru.

Správne odpovede:

- a) O Miškus dživel Kašate.
- b) O Šaňis dživel Belgijate.
- c) Le Šaňis hin trin čhave.
- d) Le Miškus hin duj phrala the duj pheňa.
- e) Le Šaňis hin duj phrala the jekh phen.
- f) Le Miškus hin štar čhave.
- g) O Šaňis kerel buťi andre fabrika.
- h) O Miškus hino muraris.

D Romaňi himna, romano flagos/Rómska hymna, rómska zástava

Návrh na prácu s učebným textom: oboznámiť žiakov so symbolmi Rómov – rómskou vlajkou a rómskou hymnou. Z textov žiaci získajú poznatky aj o Medzinárodnej rómskej únii. Pri preklade textov pomáha učiteľ.

Cvičenie 1. Gen pal o romane simbola./Čítaj o rómskych symboloch.

Preklad textu o Medzinárodnej rómskej únii. V dňoch 8. – 12. apríla 1971 sa zišli Rómovia zo 14 krajín sveta na svojom prvom kongrese v Orpingtone pri Londýne. Odmietli označenie Cigán (Zigeuner, Gitanos, Gypsies) ako nie-rómske. Požiadali medzinárodné organizácie o rešpektovanie svojho vlastného (etnického) mena Róm/Rómovia. Prihlásili sa ku krajine svojho pôvodu k Indii a prijali rómsku vlajku a hymnu. Medzinárodný deň Rómov si Rómovia pripomínajú 8. apríla.

Preklad textu o rómskej vlajke: Rómska vlajka pozostáva z dvoch pruhov – spodného zeleného, ktorý symbolizuje prírodu a horného modrého predstavujúceho oblohu. V strede sa nachádza červené vozové koleso so šestnástimi špicami. Keďže také isté koleso je aj na štátnej vlajke Indie, Rómovia svojou zástavou uznali Indiu ako krajinu svojho pôvodu, z ktorej ich predkovia odišli pred tisícročím.

Preklad rómskej hymny:

UPRÉ RÓMA

Jelem, jelem, lungone dromenca,
Maladiřom bachtale Romenca.
Oj, Romale, oj řhavale.
Oj, Romale, oj řhavale.
Oj, Romale, khatar tumen aven?
Le řerhenca, bachtale dromenca?
The man esas bari familija,
Murdarda la e kaři legija.
Aven manca sa lumake Roma
Kaj phuterde le Romenge droma.
Ake vrjama – uřři Rom akana
Amen chuřas the miřtes keraha.
Oj Romale, oj řhavale,
Oj Romale, oj řhavale.

HOR SA RÓMOVIA

řiel som, řiel som, dlřými cestami
Stretol som sa so řřastnými Rómami.
Oj, Rómovia, oj chlapci,
Oj, Rómovia, oj chlapci,
Oj, Rómovia, odkiaľ prichádzate?
So stanmi, po řřastných cestách?
Aj ja som mal veľkú rodinu.
Zabila ju řierna légia.
Podřte so mnou, Rómovia celého sveta.
Kde sa otvorili cesty Rómom.
Teraz je tá chvíľa – povstaň řloveře
Vyskočíme a bude dobre.
Oj, Rómovia, oj chlapci,
Oj, Rómovia, oj chlapci.

E Gramatika the keribena/Gramatika a cvičenia

Gramatické učivo – stupňovanie prísloviak, tvorenie podstatných mien učiteľ vyvodzuje z cvičení, ktoré sú obsiahnuté v časti E.

Správne riešenie cvičení v gramatickej časti E.

Cvičenie 1. Kide avri lařho lav u pherďar o phend'a./Vyber správne slovo a doplň vety.

Správne riešenie:

- Miro phral hino mandar duj berř **phureder**.
- Le Romenge pes akana dživel **goreder**.
- Joj hiři le pheňendar **nekřukareder**.
- Amari daj hiři **neřfeder**.

Cvičenie 2. Ker le kerutnendar řerutne nava./Utvor zo sloviak podstatné mená.

Správne riešenie:

- te beřel – **o beřiben**, te phenel – **o pheňiben**, te džanel – **o džaniben**
- te khelel – **o khelřiben**, te chal – **o chaben**, te kerel – **o keriben**
- te kamel – **o kamřiben**, te dživel – **o dživipen**, te sikhřol – **o sikhřuviben**

Cvičenie 3. Phen peskere lavenca, sar achalřfal ala romane goďaver lava./Povedz svojimi slovami, ako si porozumel prísloviak.

Preklad rómskych prísloviak:

- Sestra so sestrou sa držia, úctu si dávajú.
- Maj rád aj toho, kto teba nemá rád.
- Nesmej sa, keď iného bolí srdce.
- Bohatý je ten, kto vie dávať od srdca.
- Róm Rómovi nedá zomrieť.
- Ako si ustelieř, tak budeř spať.

Cvičenie 4. Thov andre romaňi čhib./Prelož do rómčiny.

- a) O Roma andro taboris dživen bidate.
- b) Bešen andro kaštune khera bijo paňi the gazos.
- c) Le muršen nane buťi u vašoda phares dživen.
- d) Adadžives imar the o Roma sikhľon, bo kamen feder te dživel.

Cvičenie 5. Ker le šerutne navendar kerutne./Utvor z podstatných mien slovesá.

Správne riešenie: bešiben – **te bešel**, džaniben – **te džanel**, keriben – **te kerel**, bašaviben – **te bašavel**, nasvaľipen – **te nasvaľol**, sastipen – **te sastol**, vakeriben – **te vakerel**, pijiben – **te pijel**, chaben – **te chal**, šuňiben – **te šunel**, phiriben – **te phirel**, khel'iben – **te khelel**, cindipen – **te cirdel**, kamiben – **te kamel**, sikhľuviben – **te sikhľol**, pheňiben – **te phenel**, rodipen – **te rodel**

Cvičenie 6. Ker paškerutne le kijathode navendar./Utvor z prídavných mien príslovky.

Správne riešenie:

pharo – **phares**, baro – **bares**, šukar – **šukares**, džungalo – **džungales**, loko – **lokes**, sasto – **sastes**, nasvalo – **nasvales**, čoro – **čores**, bokhalo – **bokhales**, bachtalo – **bachtales**, tato – **tates**, god'aver – **god'averones**, dilino – **dilines**, terno – **ternes**, phuro – **phures**, barvalo – **barvales**

SIKH ŠARTO

Čirlatune romane buťa/Starodávne rómske remeslá

UČIVO

Rómske remeslá v minulosti, Kováčska práca a iné práce, Súčasné povolania, Oblúbené povolania, Rómski hudobníci v minulosti a dnes.

DIDAKTICKÝ ZÁMER: pomenovať tradičné rómske remeslá, pomenovať súčasné povolania, tvoriť otázky a odpovede na tému – moje budúce povolanie, čítať text v rómskom jazyku s porozumením.

METÓDY A FORMY PRÁCE: motivačný rozhovor, kolektívna práca, samostatná práca, dialógy

POMÔCKY: učebné texty, fotografie

GRAMATIKA: Budúci čas sloves I., II. triedy a sponového slovesa „te jel“, stupňovanie prísloviak, nepravidelné stupňovanie prísloviak.

A Le Romengere buťa varekana/Rómske remeslá v minulosti

Návrh na prácu s učebným textom: oboznámiť žiakov v rámci motivačnej časti vyučovacej hodiny so základnou slovnou zásobou – rómske remeslá v minulosti.

Cvičenie 1. Gen pal o čitre, save buťa kerenas o Roma čirla./Čítaj podľa obrázkov, aké remeslá vykonávali Rómovia v minulosti. Žiaci čítajú o rómskych remeslách podľa obrázkov.

Preklad textov: Nekbuter kerenas e chartíko buťi./Najviac robili kováčsku prácu. Adi buťi ande penge andal e Indija./Túto prácu si doniesli z Indie. O koritara kerenas balaňa, kaštune roja, čare./Korytári robili korytá, drevené lyžice a misky. Varesave Roma džanenas te prikerel o lavuti./ Niektorí Rómovia vedeli opravovať husle. O kotľara prikerenas o chevune pira./ Kotlári opravovali deravé hrnce. Varesave Roma pen džid'arenas le bašavibnaha./Niektorí Rómovia sa živili hudbou. O phureder romňa džanenas te drabarel./ Staršie ženy vedeli veštiť.

Cvičenie 2. Phen, keren varesave Roma andre tiri/tumari komunita mek ajse buťa? /Povedz, či poznáš niekoho z tvojej komunity, kto ešte vykonáva také remeslá? Cvičenie je zamerané na rozvoj komunikačných zručností. Žiaci sa vyjadrujú k tradičným rómskym remeslám. Učiteľ môže zadávať pomocné otázky.

B Chartíko buťi the aver buťa/Kováčska práca a iné práce

Návrh na prácu s učebným textom: oboznámiť žiakov v rámci motivačnej časti vyučovacej hodiny so základnou slovnou zásobou – kováčska práca a iné práce.

Cvičenie 1. Gen pal e romaňi chartíko buťi. /Čítaj o rómskej kováčskej práci. Cvičenie je zamerané na čítanie s porozumením. Žiaci pracujú s prekladovým slovníkom. Úroveň pochopenia textu učiteľ zisťuje pomocou textu v cvičení 2.

Preklad textu. Najviac Rómov v strednej Európe sa živilo kováčskou prácou. Kováčsku prácu robili už v Indii. V dokumentoch sa spomínajú rímski kováči na Slovensku už v desiatom storočí. V spisoch z 18 storočia sa spomína, že najviac Rómov boli kováči. Na konci 18. storočia bol v každej slovenskej dedine rímsky kováč. Rómovia nemali polia. Jedlo pýtali od nerómskych obyvateľov za kováčske práce. Vyhňa v starodávnej kováčskej dielni bola na zemi. Rímski kováči robili kováčsku prácu posediačky ako v Indii. Posediačky robili aj kováči v antike. Niektorí kováči robili postojačky. Stáli v diere, ktorá bola vykopaná medzi vyhňou a nákovou. Tak robili klince, podkovy, reťaze. Rímski kováči robili zo starého železa. Z dvoch starých podkov urobili jednu novú. Mama s deťmi robili s otcom. Pracovali od skorého rána. Uhlie si robili sami. Kováčske výrobky chodila žena predávať po dedine. Za výrobky dostala jedlo, len zriedka peniaze.

Cvičenie 2. Thov kerekate lačho lav. /Zakrúžkuj správnu odpoveď. Cvičenie je zamerané na zistenie úrovne porozumenia textu o rómskych kováčoch.

Správne riešenie:

1. a) čačipen	6. a) čačipen
2. b) načačipen	7. c) naleperdo
3. b) načačipen	8. b) načačipen
4. c) naleperdo	9. c) naleperdo
5. a) čačipen	10. b) načačipen

Cvičenie 3. Gen pal o čirlatune romane buťa. /Čítaj o starodávnych rómskych remeslách. Cvičenie je zamerané na čítanie s porozumením. Žiaci pracujú s prekladovým slovníkom.

Preklad textu. Niektorí Rómovia plietli košíky, opálky, metly, vypaľovali tehly, robili nepálené tehly, zbierali staré handry, železo, kožu, lámali kamene na cestách, kopali studne, obchodovali, robili na stavbách. Rómske ženy zametali gazdom dvor, čistili pece, bielili domy, pracovali na poli. Olaškí Rómovia obchodovali s koňmi a ženy veštili z kariet a z ruky.

C Akanutne buťa/Súčasnú povolania

Návrh na prácu s učebným textom: oboznámiť žiakov v rámci motivačnej časti vyučovacej hodiny so základnou slovnou zásobou – súčasné povolania.

Cvičenie 1. Vaker pal o čitre, save buťa jon keren? /Rozprávaj o povolaniach ľudí na fotografiách. Žiaci čítajú text o povolaniach ľudí na fotografiách.

Preklad textov. E Ildiko hiňi sikhľardí andre bazutňi sikhadí pro gav Vtačkovce. /Ildiko je učiteľka na základnej škole v dedine Vtačkovce. Joj sikhľarel le romane čhaven. /Učí rómske deti. O Erik hino tavibnaskero. /Erik je kuchár. O Jožkus hino pinciris. /Jožko je čašník. O Dežkus hino muraris. /Dežko je murár.

Cvičenie 2. Pherďar o phend'a lache laveha./Doplň vety správnym slovom.

- a) E Ildiko kerel buťi sar **sikhľard'i**.
- b) O Erik kerel buťi sar **tavibnaskero**.
- c) O Jožkus kerel buťi sar **pinciris**.
- d) O Dežkus kerel buťi sar **muraris**.

Cvičenie 3. Duj lava adaj na iľinen, thov len kerekate./Zakrúžkuj dve nehodiace sa slová.

Správne riešenie:

- a) terňi, bibachtaľi
- b) mates, pherasunes
- c) kamadune, baratošne

C1 Kamadune buťa/Oblúbené povolania

Návrh na prácu s učebným textom: oboznámiť žiakov v rámci motivačnej časti vyučovacej hodiny so základnou slovnou zásobou – obľúbené povolanie mladých ľudí.

Cvičenie 1. Vaker pal o čitre, save buťa kamen te kerel o sikhľuvne?/Rozprávaj, aké povolania chcú robiť žiaci na fotografiách. Cvičenie je zamerané na slovnú zásobu – pomenovanie súčasných povolání.

Cvičenie 2. Pherďar o phend'a. /Doplň vety.

Správne riešenie:

- a) doktorka
- b) muraris
- c) sikhľard'i
- d) stolaris
- e) tavibnaskeri

Cvičenie 3. Ker le kerutne navendar šerutne nava./Utvor zo sloviess podstatné mená.

Správne riešenie: o sastipen, o ačhaviben, o sikhaviben, o keriben, o taviben, o sikhľuviben, o kamľiben, o achaliben, o dromaripen, o prindžaripen, o bešiben, o dživipen, o dukhiben, o bičhaviben, o mariben, o khamľipen, o pokeriben

D Romane lavutara čirla the adaďives/Rómski hudobníci v minulosti a dnes

Návrh na prácu s učebným textom: oboznámiť žiakov v rámci motivačnej časti vyučovacej hodiny so základnou slovnou zásobou – rómski hudobníci v minulosti a dnes.

Cvičenie 1. Gen, u vaker, pal soste genehas, save lavutara the giľoša hine andro tekstos leperde.

Cvičenie je zamerané na prácu s textom – čítanie s porozumením. Žiaci pracujú s prekladovým slovníkom. Po prečítaní textu porozprávajú o rómskych hudobníkoch a spevákoch, ktorí boli v texte spomenutí. Pomocou fotografií sa oboznámia s niektorými súčasnými rómskymi hudobníkmi.

E Gramatika the keribena/Gramatika a cvičenia

Gramatické učivo – budúci čas sloviess I., II. triedy a sponového slovesa „te jel“ stupňovanie prísloviess učiteľ vyvodzuje z cvičení, ktoré sú obsiahnuté v častiach E a E1.

Správne riešenia cvičení v gramatickej časti E.

Cvičenie 1. Ker avutno čiro./Utvor budúci čas.

Správne riešenie: kaj džana?, bašavava pre lavuta, ľikeraha o romane tradiciji, sikhavava le čhaven, kerava e buťi, bešava pro gav, avava khere, tavava o chaben, ačhavela o kher, phučaha, chaha u pijaha, siďarava, džaneha, genava e gend'i, bičhavela, phenava, chudela o love, giľavaha o romane giľa

Cvičenie 2. Lekhav o phend'a andro avutno čiro. /Napíš vety v budúcom čase.

Správne riešenie: Adadžives **avela** miro phral Angľijatar. O Jožkus **giľavela** romane giľa. Amen **keraha** buti u **dživaha** feder. Tosara **uštava** upre, **urava man** u **džava** andre sikhadi. **Dava** le papus te chal. Le čhavenge **tavava** pišot. Raťi **dikhava** e televiza.

Cvičenie 3. Thov o phend'a andre romaňi čhib. /Prelož vety do rómčiny.

Správne riešenie: Te avava baro, džava andre škola. Mištes sikhľuvava u avava sikhľardo. Kana aveha ke mande? Avava sombatone. Mištes, užarava. Imar hin nasig, kerena mek buti? Pheneha oda leske? Na phenava, bo oda nane čačipen. Sikhľoha pre uči sikhadi?

Cvičenie 4. Thoven o andrephandle lava andre romaňi čhib. /Slová v zátvorkách dajte do rómčiny.

Správne riešenie: Adadžives dživen o manuša **phares**, aľe o bibuťakere manuša dživen mek **goreder**. Jov džanel **mištes** te vakereľ **romanes**. **Lokes** pes phenel, aľe **goreder** pes kerel. Me bešav **pašes** tumendar. **Teleder** bešel miro phral. Pre Slovensko hin **buter** Roma sar pro Čechi. Miri daj nasvaľi, lake hin **namištes**. **Nekgoreder** hin te ačhel korkoro.

Správne riešenia cvičení v gramatickej časti E 1.

Cvičenie 1. Phen, joj oda hin buter the jekhbuter ajsa. /Utvor druhý a tretí stupeň od daných prísloviek.

Správne riešenie: paše – **pašeder**, **nekpašeder/jekhpašeder**, anglal – **angleder**, **nekangleder/jekhangleder** tele – **teleder**, **nekteleder/jekhteleder**, upre – **upreder**, **nekupreder/jekhupreder**, lačhes – **feder**, **nekfeder/jekhfeder**, čores – **čoreder**, **nekčoreder/jekhčoreder**, lokes – **loker**, **nekloker/jekhloker**, phares – **phareder**, **nekphareder/jekhphareder**, nalačhes – **goreder**, **nekgoreder/jekhgoreder**, čirila – **čirleder**, **nekčirleder/jekhčirleder**, sig – **sigeder**, **neksigeder/jekhsigeder**, dur – **dureder**, **nekdureder/jekhdureder**, avri – **avreder**, **nekavreder/jekhavreder**, but – **buter**, **nekbuter/jekhbuter**, čepo – **čepeder**, **nekčepeder/jekhčepeder**

Cvičenie 2. Ker paškerutne le kijathode lavendar. /Utvor príslovky od prídavných mien.

Správne riešenie: šukar – **šukares**, godaver – **godaverones**, barvalo – **barvales**, bokhalo – **bokhales**, čoro – **čores**, džungalo – **džungales**, phuro – **phures**, baro – **bares**, cikno – **ciknes**, lačo – **lačhes**, pharo – **phares**, bachtalo – **bachtales**, bibachtalo – **bibachtales**, kamaduno – **kamadunes**, purano – **puranes**, terno – **ternes**, sasto – **sastes**, nasvalo – **nasvales**, zoralo – **zoraes**

SIKH PANDŽTO

Andre sikhadi / V škole

UČIVO

Školy na Slovensku, Rozprávanie o školách, Činnosti v škole, Školské pomôcky a predmety, Vzdelávací systém na Slovensku, Môj obľúbený predmet.

DIDAKTICKÝ ZÁMER: pomenovať školy na Slovensku, pomenovať činnosti v škole, pomenovať vyučovacie predmety, tvoriť otázky a odpovede na tému školské pomôcky, môj obľúbený a neobľúbený predmet, pomenovať dni v týždni.

METÓDY A FORMY PRÁCE: motivačný rozhovor, kolektívna práca, samostatná práca, dialógy, čítanie s porozumením

POMÔCKY: učebné texty, obrázkový materiál – fotografie, pracovné listy

GRAMATIKA: imperfektum – minulý čas slovies I., II., III. triedy a slovesa „te jel,“ genitív podstatných mien.

A Sikkhade pre Slovensko / Školy na Slovensku

Návrh na prácu s učebným textom: oboznámiť žiakov so základnou slovnou zásobou – v škole v rámci motivačnej časti vyučovacej hodiny.

Cvičenie 1. Gen pal o čitre, kaj sikhľon o sikhľuvne. /Čítaj podľa obrázkov. Kde sa učia žiaci? Žiaci čítajú otázky nad fotografiami a odpovede pod fotografiami, ktoré znázorňujú žiakov v rôznych typoch škôl.

Otázka: Kaj sikhľol e Sarka? /Kde sa učí Sarka?

Odpoveď: E Sarka phirel andre dajakeri sikhadī. /Sarka chodí do materskej školy. O cikne čhavore andre la dajakeri sikhadī gilaven, sikhľon o gilutne. /Malé deti v materskej škole sa učia spievať, učia sa básničky.

Otázka: So keren o sikhľuvne andre bazutni škola? /Čo robia žiaci v základnej škole?

Odpoveď: Andre bazutni sikhadī keren o sikhľuvne nilajutno športos. /Žiaci v základnej škole robia letný šport.

Otázka: Kaj sikhľon o sikhľuvne? /Kde sa učia žiaci?

Odpoveď: O sikhľuvne sikhľon pre maškarutni Sukromno pedagogicko the socijalno akademija Kašate. /Žiaci sa učia na Súkromnej pedagogickej a sociálnej akadémii v Košiciach.

Otázka: Kaj sikhľon e Jana the e Vlasta? /Kde sa učia Jana s Vlastou?

Odpoveď: E Jana the e Vlasta sikhľon pre Sukromno pedagogicko the socijalno akademija Kašate. Jana a Vlasta študujú na Súkromnej pedagogickej a sociálnej akadémii v Košiciach.

Otázka: Kaj phiren o sikhľuvne pre učí škola? /Kam chodia žiaci na vysokej škole?

Odpoveď: O sikhľuvne pre učí sikhadī Kašate phiren pro vakeribena. /Študenti na vysokej škole chodia na prednášky.

A1 Sikkhade pre Slovensko / Školy na Slovensku

Návrh na prácu s učebným textom: oboznámiť žiakov v rámci motivačnej časti vyučovacej hodiny so základnou slovnou zásobou – školy na Slovensku.

Cvičenie 1. Gen pal o čitre, so keren o sikhľuvne andro sikkhade. /Čítaj, podľa obrázkov, čo robia žiaci v škole.

Žiaci čítajú otázky nad fotografiami a odpovede pod fotografiami, ktoré znázorňujú žiakov v rôznych činnostiach.

Otázka: Kaj sikhľon e Andrea the e Lenka? /Kde študujú Andrea a Lenka?

Odpoveď: E Andrea the e Lenka phiren pre maškarutni sikhadī. /Andrea a Lenka navštevujú strednú školu. Jon hine andre galerija pro vakeriben. /Sú na prednáške v galérii.

Otázka: Savo predmetos rado sikhľol e Gabika? /Aký predmet sa Gabika rada učí?

Odpoveď: La Gabikakero kamaduno predmetos pre maškarutni škola hin e bijologija. /Gabikin obľúbený predmet na strednej škole je biológia.

Otázka: So kerel o Marko? /Čo robí Marko?

Odpoveď: O Marko vakerkerel o romane paramisa perdal o sikhľuvne pre maškarutni sikhadī. /Marko rozpráva rómske rozprávky žiakom v strednej škole.

Otázka: Save neve predmeti sikhľon o sikhľuvne? /Aké nové predmety sa učia žiaci?

Odpoveď: O sikhľuvne sikhľon neve predmeti e romaňi čhib the o romane realiji. /Žiaci sa učia nové predmety rómsky jazyk a rómske realie.

Cvičenie 2. Pherďar o phend'a lache laveha pal o čitre./Doplň vety správnym výrazom podľa obrázkov.

Správne riešenie:

1. E Sarka phirel andre **dajakeri sikhad'i**.
2. O sikhľuvne keren ňilajutno športos andre **bazutňi sikhad'i**.
3. E sukromno maškarutňi sikhad'i Kašate pes vičinel **Sukromno pedagogicko the socijalno akademija**.
4. La Gabikakero kamaduno predmetos hin **e bijologija**.
5. E Andrea the e Lenka phiren pro vakeribena **andre galerija**.
6. E Jana the e Vlasta phiren pre **Sukromno pedagogicko the socijalno akademija**.
7. Pro vakeribena phiren the o sikhľuvne pal e **uči sikhad'i**.
8. O Makro vakerkerel **o romane paramisa**.
9. O sikhľuvne sikhľon neve predmeti **romaňi čhib the romane realiji**.

Varijanti sar te phenel/Varianty ako povedať. V tejto časti je potrebné oboznámiť žiakov s možnými variantmi pri niektorých výrazoch.

B O vakeriben pal o sikhade/Rozprávanie o školách

Návrh na prácu s učebným textom: oboznámiť žiakov so základnou slovnou zásobou – rozprávanie o školách v rámci motivačnej časti vyučovacej hodiny.

Cvičenie 1. Gen so e Jana vakerel pal peskeri sikhad'i./Čítaj, čo rozpráva Jana o svojej škole. Žiaci čítajú text, úroveň pochopenia textu zisťuje učiteľ v cvičení 2.

Preklad textu. Miro nav hin Jana./*Moje meno je Jana. Phirav pre sukromno maškarutňi sikhad'i Kašate, pro Konzervatorijum./Navštevujem súkromnú strednú školu – Konzervatórium v Košiciach. Imar deš berš bašavav pre lavuta./Už desať rokov hrám na husliach. Andre sikhad'i phirav imar dujto berš./Do tejto školy už chodím druhý rok. Sikhľuvav ade but predmeti, no hin man the neve predmeti romaňi čhib the romane realiji./Učím sa tu veľa predmetov, ale mám aj nové predmety rómsky jazyk a rómske reálie. Pre romaňi čhib the literatura sikhľuvav te lekhavel romanes, te vakerel romanes andro štandardno dijalektos the pal o romane lekhade./Na rómskom jazyku a literatúre sa učím písať v rómčine, rozprávať štandardným rómskym dialektom a tiež sa učím o rómskych spisovateľoch. Pro romane realiji sikhľuvav pal e romaňi historija, pal e romaňi kultura, romane sikhľipena the tradiciji./ Na predmete rómske reálie sa učím históriu Rómov, rómsku kultúru, zvyky a tradície.*

Kada hin perdal mande nevipen, bo pre bazutňi sikhad'i amen na sas ajse predmeti. /*To je pre mňa nové, lebo na základnej škole sme nemali také predmety. Adi sikhad'i pes mange dičhol./Táto škola sa mi páči.*

Cvičenie 2. Thov kerekate lacho palepheňiben./Zakrúžkuj správnu odpoveď.

Správne riešenie:

1. b) načičipen
2. a) čáčipen
3. a) čáčipen
4. a) čáčipen
5. b) načičipen

Cvičenie 3. Kide avri lacho lav u pherďar o phend'a./Vyber správne slovo v zátvorkách a doplň vety. Cvičenie je zamerané na osvojenie si pomenovaní škôl.

Správne riešenie:

1. bazutňi sikhad'i
2. dajakeri sikhad'i
3. maškarutňi sikhad'i
4. konzervatorijum
5. kamaduno predmetos
6. uči sikhad'i

Cvičenie 4. Ker palepheñibena./Utvor odpovede. Cvičenie je zamerané na rozvoj komunikačných zručností a tvorivosti. Žiaci majú tvoriť odpovede na zadané otázky.

Preklad otázok.

1. Pre savi sikhad'i phires?/Akú školu navštevuješ?
2. Pre save sikhade phiren tire phrala-pheña?/Akú školu navštevujú tvoji súrodenci?
3. Savo hino tiro kamaduno predmetos?/Aký je tvoj obľúbený predmet?
4. Savo predmetos narado sikhľos?/Aký predmet sa nerád učíš?
5. Hin tut nevo predmetos romaňi čhib the romane realiji?/Učíš sa nový predmet rómsky jazyk a rómske realie?

B1 O but'a andre sikhad'i/Činnosti v škole

Návrh na prácu s učebným textom: oboznámiť žiakov so základnou slovnou zásobou – činnosti v školách v rámci motivačnej časti vyučovacej hodiny.

Cvičenie 1. Gen pal o čitre, so sikhľon o sikhľuvne pro konzervatorijum./Čo sa učia žiaci na konzervatóriu? Popíš obrázky.

Správne riešenie:

Otázka: Savi hin la Julkakeri the la Klaudijakeri špecializacija?/Akú špecializáciu majú Julka a Klaudia?

Odpoveď: La Julkakeri the la Klaudijakeri špecializacija hin o bašaviben pre lavuta the pre flauta./Julka a Klaudia študujú hru na husliach a na flaute.

Otázka: Savo predmetos sikhľon o sikhľuvne?/Aký predmet študujú žiaci?

Odpoveď: O sikhľuvne pro konzervatorijum sikhľon te giľavel./Žiaci na konzervatóriu študujú spev.

Otázka: Save khel'ibena khelen e Aranka the e Marijenka?/Aké tance tancujú Aranka a Marienka?

Odpoveď: E Aranka the e Marijenka rado khelen folklorna khel'ibena./Aranka a Marienka radi tancujú ľudové tance.

Otázka: Ko khelel o klasikane khel'ibena?/Kto tancuje klasické tance?

Odpoveď: Pro konzervatorijum khelel o Robert, o Janko, e Eva klasikane khel'ibena./Na konzervatóriu klasické tance tancujú Róbert, Janko a Eva.

Otázka: So mek sikhľon o sikhľuvne pro konzervatorijum?/Čo ešte študujú žiaci na konzervatóriu?

Odpoveď: Pro konzervatorijum o sikhľuvne sikhľon the teatralno špecializacija./Na konzervatóriu študujú žiaci aj odbor herectvo. O herci keren teatros andre romaňi čhib the andre slovačiko čhib./Herci hrajú divadlo v rómskom aj v slovenskom jazyku.

C Sikhad'akere ažutipena the predmeti/Školské pomôcky a predmety

Návrh na prácu s učebným textom: oboznámiť žiakov so základnou slovnou zásobou – školské pomôcky a predmety v rámci motivačnej časti vyučovacej hodiny.

Cvičenie 1. Gen, so vakerele e Gabika pal peskeri sikhad'i./Čítaj, čo rozpráva Gabika o svojej škole.

Cvičenie je zamerané na čítanie s porozumením. Žiaci pracujú so slovníkom v poslednej časti lekcie.

Úroveň pochopenia textu učiteľ overuje v cvičení 2.

Preklad textu. E Gabika phirel pre maškarutni sikhad'i Kašate./Gabika navštevuje strednú školu v Košiciach. Lakere kamadune predmeti hin e bijologia the e pedagogika./Jej obľúbené predmety sú biológia a pedagogika. Andre sikhad'i lake kempel pingala, gend'a, irki./V škole potrebuje mať perá, učebnice, zošity. Khere lake kempel the kompjuteris, bo la hin predmeti informatika the korešpondencia./Doma potrebuje počítač, lebo sa učí aj predmety ako informatika a korešpondencia. O Janko phirel mek andre bazutni sikhad'i./Janko chodí ešte na základnú školu. Leskere kamadune predmeti hin e matematika the o športos./Jeho obľúbené predmety sú matematika a telesná výchova. Andre sikhad'i leske kempel pingala, irki, gende, uraviben pro športos./V škole potrebuje mať perá, zošity, učebnice, športový úbor. Le sikh'uvne manušenge, save phiren pre učí sikhad'i, kempel but gende, kompjuteris./Študenti na vysokej škole potrebujú veľa kníh a počítač.

Cvičenie 2. Pherd'ar o phend'a lače laveha andal o tekstos./Doplň vety správnym výrazom z textu.

Cvičenie je zamerané na zistenie úrovne pochopenia textu.

Správne riešenie:

1. maškarutni sikhad'i
2. bijologija the pedagogika
3. pingala, gend'a, irki
4. kompjuteris
5. bazutni škola
6. matematika the o športos
7. but gend'a the kompjuteris

Cvičenie 3. Lekhav, pre savo predmetos kempel le sikh'uvnenge o ažutipena pro čitre./Zarad'te školské pomôcky k predmetom.

Správne riešenie:

1. sikh'uvnenge
2. lekhas (pinas, irinas)
3. pro čitrariben
4. pre matematika
5. pre angliciko čhib
6. pre geografija
7. le sikh'uvnenge andre elšini klasa

D Sikhľuvbnaskero sistemas pre Slovensko/Vzdelávací systém na Slovensku

Návrh na prácu s učebným textom. Vzdelávacím cieľom tejto témy je oboznámiť sa so školským vzdelávacím systémom na Slovensku a tiež v rámci cvičení osvojiť si slovnú zásobu z tematického celku Škola.

Cvičenie 1. Gen pal o sikhľuvbnaskero sistemas pre Slovensko./Čítaj o školskom vzdelávacom systéme na Slovensku. Cvičenie má len informatívny charakter, žiaci čítajú informácie a prekladajú ich do slovenčiny.

Správny preklad. 1. Andre dajakeri sikhadī phiren o čhave trine beršendar./Do materskej školy chodia deti od troch rokov. 2. Andre bazutñi sikhadī phiren o čhave šove beršendar./Do základnej školy chodia deti od šiestich rokov. 3. Andre bazutñi sikhadī phiren o sikhľuvne eña berš./Do základnej školy chodia žiaci deväť rokov. 4. Savore čhavage kempel te phirel andre bazutñi škola./Základná škola je povinná pre všetky deti. 5. O sikhľuvne pal e bazutñi sikhadī šaj sikhľon dureder pro maškarutne sikhade./Po ukončení základnej školy môžu žiaci pokračovať v štúdiu na stredných školách. 6. Pre maškarutñi sikhadī keren o sikhľuvne e maturita u palis šaj džan dureder te sikhľol pre uči sikhadī./Na strednej škole urobia žiaci maturitu a potom môžu ísť študovať ďalej na vysokej škole.

Cvičenie 2. Thov phenďa andro čirlatuno čiro./Daj vety do minulého času.

Správne riešenie: 1. Phiravas andre bazutñi škola. 2. Sikhľuvavas mištes. 3. Miro kamaduno predmetos sas e romañi čhib. 4. Dukhanas man o angušťa. 5. Na sas amen buťi. 6. Sikhľuvavas e buťi pro kompjuteris. 7. E Janka phirelas pre maškarutñi sikhadī. 8. O phral bašavelas pre lavuta. 9. Ada berš keravas e maturita. 10. Genavas e gendī. 11. Joj sikhľolas e giľavibnaskeri špecializacija. 12. Na somas andre sikhadī, somas nasvalī.

Cvičenie 3. Phenen romanes./Prelož do rómčiny.

Správne riešenie: spieval a hral/giľavelas the khelelas, tancoval rómsky tanec/khelelas romano khelīben, pracoval/kerelas buťi, chodil/phirelas, rozprával/vakerelas, chcel sa učiť/kamelas te sikhľol, vedel o tom/džanelas pal oda, písal ceruzou/lekhavelas blajvaziha, učil sa rómsky jazyk/sikhľolas romanes, chodil na strednú školu/phirelas pre maškarutñi sikhadī, bola som chorá/somas nasvalī, boli sme u vás/samas ke tumende, nepočúvala som dobre/na šunavas mištes, neučila sa/na sikhľolas, smiali sme sa/asahas, hrali divadlo/bavinahas teatros, písala na počítači/lekhavelas pro kompjuteris, čítala som/genavas

Cvičenie 4. Thov kerekate o lav, savo na iľinel andre grupa./Zakrúžkuj slovo, ktoré nepatrí do skupiny.

- a) sikhľol
- b) dukhal
- c) irka
- d) gendī

Cvičenie 5. Gen, u phen pal soste genehas. Phen pal tiri godī, sar dikhes le romengero sikhľuviben. /Čítaj a povedz svojimi slovami, ako vnímaš vzdelávanie Rómov. Cvičenie je zamerané na čítanie s porozumením. Žiaci po prečítaní textu porozprávajú stručný obsah v slovenskom jazyku.

Preklad textu.

Ako som chodila do školy. V druhé ráno umyla som si nohy, učesala som sa, obliekla som si moje staré šaty, išla som do školy. Tak som chodievala do školy každé ráno. Mesiace ubiehali a učiteľka sa ma na nič nepýtala, len pozerala, či som v škole. Nevedela, že počúvam, čo rozpráva. Keď vyvolala nerómskeho chlapca alebo dievča, v duchu som si hovorila to, čo mali oni povedať. Rada som počítala. Násobilka siedmimi bola moja obľúbená. Večer som nemohla zaspáť, v pamäti sa mi vynárala násobilka siedmimi. Zodvihla som ruku, učiteľka ma vyvolala a povedala: „Začni počítat.“ Veľmi pekne som počítala. Učiteľka sa ma pýtala: „Čo pestujú v Maďarsku?“ „Ja viem. Papriky, melóny.“ „Ty nie si hlúpa,“ hovorí učiteľka. „Keby si mala učebnicu, zošit a ceruzu, mohla by si sa niečo naučiť. Prečo ti mama nekúpi učebnicu?“

„Moja mama nemá peniaze.“ „Prečo chodíš taká špinavá? Ani oblečenie nemáš!“ „Nás je doma veľa, nie je robota.“ Potom som jeden deň nešla do školy. „Kde si bola?“ opýtala sa ma učiteľka. „Povedala si mi, že mám špinavé šaty, tak mi ich mama vyprala.“ Učiteľka sa začudovala. „Nemohla som odísť z domu, pokiaľ mi nevyschli šaty. Potom mi učiteľka kúpila zošit a dávala mi malé vypísané ceruzky, ktoré už deti vyhodili. Boleli ma prsty, keď som písala, ale bola som rada, že ich mám.“

D1 Miro kamaduno predmetos/Môj obľúbený predmet

Návrh na prácu s učebným textom: vzdelávacím cieľom témy je upevniť učivo o školských predmetoch, osvojiť si pomenovania dní v týždni.

Cvičenie 1. Gen, u phen, save sikhľuvne predmeti pen andro vakeriben leperen./Čítaj a povedz, ktoré predmety sa v texte spomínajú.

Preklad textu.

A Perdal mande hin loki e historiija./Pre mňa je ľahký dejepis.

B Perdal mande hin loki e romaňi čhib vašoda, bo me khere vakerav romanesh, andre škola sikhľuvav te lekhavel romanesh the e romaňi gramatika./Pre mňa je ľahký rómsky jazyk, lebo doma rozprávam po rómsky a v škole sa učím písať v rómčine a rómsku gramatiku.

A Sar tuke džal e angľiciko čhib?/Ako sa ti darí v anglickom jazyku?

B Mištes. Sikhľuvav o neve lava, ta imar džanav vareso the te vakerel. U tuke?/Dobre. Učím sa nové slová, tak už viem aj trocha rozprávať. A tebe sa ako darí?

A Na igen mištes, phares sikhľuvav o neve lava./Nie veľmi dobre, veľmi ťažko sa učím nové slová.

B Ko tumen sikhľarel e matematika?/Kto vás učí matematiku?

A Avlas aver terno sikhľardo, bo amaro sikhľardo geľa pre penzija./Prišiel mladý učiteľ, lebo náš učiteľ odišiel na dôchodok.

Cvičenie 2. Lekhav o predmeti pal o dživesa./Prelož slová v zátvorkách a dopiš vety.

Správne riešenie:

1. historiija
2. matematika
3. romaňi čhib
4. čitraripen
5. angľiciko čhib

Cvičenie 3. Gen pal o čitre, save hine lengere kamadune predmeti./Čítaj rozprávanie žiakov o obľúbených predmetoch.

Preklad textu.

Otázka: So rado sikhľol e Kristinka?/Čo sa rada učí Kristínka?

Odpoveď: E Kristinka phirel pre bazutňi sikhadži. Lakero kamaduno predmetos hin o čitraripen./ Kristínka chodí na základnú školu. Jej obľúbený predmet je výtvarná výchova.

Otázka: So rado sikhľol o Jožkus?/Čo sa rád učí Jožko?

Odpoveď: O Jožkus phirel andre trito klasa pre bazutňi sikhadži./Jožko chodí do 3. ročníka základnej školy. Leskero kamaduno predmetos hin o športos./Jeho obľúbený predmet je telesná výchova.

Otázka: So rado sikhľol e Simonka?/Čo sa rada učí Simonka?

Odpoveď: E Simonka phirel pre maškarutňi škola./Simonka chodí na strednú školu.

Lakero kamaduno predmetos hin e historiija./Jej obľúbený predmet je dejepis.

Cvičenie 4. Pherďar o phend'a./Doplň vety správnym slovom z textu.

Správne riešenie:

1. čitraripen
2. športos
3. historiija

Cvičenie 5. Ker palepheňibena./Utvor odpovede na zadané otázky. Cvičenie je zamerané na samostatnú tvorivú prácu žiakov.

Preklad otázok:

1. Savo hino tiro kamaduno predmetos?/Aký je tvoj obľúbený predmet?
2. Savo predmetos narado sikhľos?/Aký predmet sa nerád učíš?
3. Savo predmetos hin perdal tute loko?/Aký predmet je pre teba ľahký?
4. Savo predmetos hin perdal tute pharo?/Aký predmet je pre teba ťažký?

E Gramatika the keribena/Gramatika a cvičenia

Gramatické učivo – imperfektum – minulé čas sloviess I., II., III. triedy a slovesa „te jel,“ genitív podstatných mien učiteľ vyvodzuje z cvičení, ktoré obsahuje časť E.

Správne riešenia cvičení v gramatickej časti E.

Cvičenie 1. Thov o andrephandle lava andre romaňi čhib. Chasňar o imperfektum./Prelož slová v zátvorkách do rómčiny a utvor vety v imperfekte.

Správne riešenie: 1. Na paťalas, oleske, bo jov hino chochado. 2. Dikhelas, sar denašelas andro kher. 3. Kamelas man te doresel. 4. Vakerenas amenge pal o čore Roma. 5. Kerenas andre buťi tosarastar? 6. Sikhľohas pre maškarutňi sikhad'i? 7. Miro kamaduno predmetos sas e historiija. 8. E phen phirelas pre uči sikhad'i. 9. Jon penge giľavenas. 10. O romane čhave šukares khelenas. 11. Sombatone samas khere. 12. Salas andro foros? 13. So kerenas adadives andre sikhad'i?

Cvičenie 2. Phen o kerutne andro imperfektum (me)./Utvor slovesá v imperfekte (1. osoba) **Správne riešenie:** khelel – *khelavas*, giľavel – *giľavavas*, sikhľol – *sikhľuvavas*, bašavel – *bašavavas*, perel – *perelas*, kerel – *kerelas*, vakerel – *vakerelas*, asal – *asalas*, phirel – *phirelas*, džal – *džalas*, genel – *genelas*, pašľol – *pašľolas*, kampil – *kampelas*, dikhel – *dikhelas*, kamel – *kamelas*, bešel – *bešelas*, lekhavel – *lekhavelas*, džanel – *džanelas*, chal – *chalias*, phenel – *phenelas*, chudel – *chudelas*

Cvičenie 3. Phen, kaj oda hin lengero. /Utvor genitív od podstatných mien.

Správne riešenie: phral – *le phraleskero*, phen – *la pheňakero*, dad – *le dadeskero*, strično phen – *la strična pheňakero*, Erika – *la Erikakero*, sikhľard'i – *la sikhľard'akero*, jov – *leskero*, amen – *amaro*, jon – *lengero*, me – *miro*, tumen – *tumaro*, lavutaris – *le lavutariskero*, raklo – *le rakleskero*, Simonka – *la Simonkakero*, romňi – *la romňakero*, čhaj – *la čhajakero*

Cvičenie 4. Thov andre romaňi čhib./Prelož do rómčiny.

Správne riešenie: bratove deti – *le phraleskere čhave*, sestrin dom – *la pheňakero kher*, otcove peniaze – *le dadeskere love*, moje šaty – *mire gada*, jeho priateľ – *leskero amal*, jej manžel – *lakero rom*, tvoja kniha – *tiri gend'i*, naša mama – *amari daj*

SIKH ŠOVTO

Dromaripen/Cestovanie

UČIVO

Dopravné prostriedky, Cestovanie Rómov v minulosti, Moje cestovanie, Cestovanie Rómov v súčasnosti

DIDAKTICKÝ ZÁMER: pomenovať dopravné prostriedky, pomenovať krajiny sveta, tvoriť otázky a odpovede na tému cestovanie Rómov v minulosti, cestovanie Rómov v súčasnosti, cestovanie do zahraničia, ako najradšej cestujem, čítanie s porozumením, tvorenie dialógov.

METÓDY A FORMY PRÁCE: motivačný rozhovor, kolektívna práca, samostatná práca, dialógy, čítanie s porozumením

POMÔCKY: učebné texty, obrázkový materiál – fotografie, pracovné listy

GRAMATIKA: Lokatív a inštrumentál podstatných mien a zámen.

A Dromeskere verdana/Dopravné prostriedky

Návrh na prácu s učebným textom: oboznámiť žiakov so základnou slovnou zásobou – dopravné prostriedky v rámci motivačnej časti vyučovacej hodiny.

Cvičenie 1. Gen pal o čitre, sar jon dromaren./Čítaj, ako oni cestujú. Žiaci čítajú otázky nad obrázkami a odpovede pod obrázkami, ktoré znázorňujú dopravné prostriedky.

Správne riešenie:

Otázka: Sar dromarel o Palis?/Ako cestuje Pavel?

Odpoveď: O Palis dromarel andre buťi motorihia./Pavol cestuje do práce autom. Oda hin sigeder, sar te dromarel vilaňiha./Je to rýchlejšie ako cestovanie električkou.

Otázka: Sar dromarel o Lacis?/Ako cestuje Laco?

Odpoveď: Le Lacis nane motoris, dromarel busoha, vaj vilaňiha./Laco nemá auto, cestuje autobusom alebo električkou.

Otázka: Sar dromarel o Jožkus?/Ako cestuje Jozef?

Odpoveď: O Jožkus dromarel kijo čhave Angl'ijate eroplanoha./Jozef cestuje k deťom do Anglicka lietadlom.

Otázka: Sar dromarel o Milan?/Ako cestuje Milan?

Odpoveď: O Milan kerel buťi Prahate./Milan pracuje v Prahe. Jov sako kurko dromarel andre buťi the khere mašinaha./Každý týždeň cestuje do práce a domov vlakom.

Otázka: Sar dromarel e Eva? Ako cestuje Eva?

Odpoveď: E Eva kerel buťi andro foros./Eva pracuje v meste. Joj sako d'ives dromarel andre buťi the khere vilaňiha./Každý deň cestuje do práce a domov električkou.

Otázka: Sar dromaren o manuša Belgijate?/Ako cestujú ľudia v Belgicku?

Odpoveď: But manuša Belgijate dromaren andre buťi pre bicigla./Veľa ľudí v Belgicku cestuje do práce na bicykli.

Cvičenie 2. Ker palepheñibena./Utvor odpovede. Cvičenie je zamerané na zistenie úrovne pochopenia textu v 1. cvičení.

Správne odpovede:

- a) motoríha
- b) busoha, vaj vilaňiha
- c) eroplanoha
- d) mašínaha
- e) pre bicigľa

B Ćirlatuno romengero dromaripen/Cestovanie Rómov v minulosti

Návrh na prácu s učebným textom: oboznámiť žiakov v motivačnej časti vyučovacej hodiny so základnou slovnou zásobou – cestovanie Rómov v minulosti.

Cvičenie 1. Gen o vakeriben pal o romengero dromaripen./Čítaj rozprávanie o cestovaní Rómov.

Cvičenie má informatívny charakter. Žiaci získajú poznatky o cestovaní Rómov v minulosti. Žiaci čítajú text s porozumením, pomáhajú si slovníkom na konci lekcie, prípadne pomáha učiteľ.

Preklad textu. Varekana o Roma dromarenas verdanenca the le grajenca./*Niekedy Rómovia cestovali na vozoch a koňoch. Le čore Romen na sas love pro mašini, vašoda phirenas pro pindre gav gavestar, foros forostar./Chudobní Rómovia nemali peniaze na cestovanie vlakom, preto chodili pešo z dediny do dediny, z mesta do mesta. Adadžives o Roma dromaren avka, sar the aver manuša./Dnes Rómovia cestujú tak ako ostatní ľudia. Chasňaren savore dromeskere verdana./Využívajú všetky dopravné prostriedky. Buter Romen imar hin pengere motora./Veľa Rómov má už svoje autá. Varesave Roma dromaren busoha, mašínaha, vilaňiha, eroplanoha./Niektorí Rómovia cestujú autobusom, vlakom, električkou, lietadlom. The le romane čhaven hin imar pengere bicigľa./Aj rómske deti majú svoje bicykle. O terne pal oda, sar varekana o Roma dromarenas, šaj šunen ča le phure Romendar./Mladí ľudia sa o tom, ako cestovali v minulosti Rómovia, môžu dozvedieť len z rozprávania starých Rómov.*

Cvičenie 2. Ker palepheňibena./Utvor odpovede. Cvičenie je zamerané na samostatnú tvorivú prácu žiakov. Žiaci tvoria odpovede na základe prečítaného textu v 1. cvičení.

Preklad otázok.

1. Sar varekana dromarenas o Roma?/Ako niekedy cestovali Rómovia?
2. Sar dromaren o Roma adadžives?/Ako cestujú Rómovia dnes?
3. Sar tu dromares?/Ako ty cestuješ?
4. Dromarehas imar eroplanoha?/Cestoval si už lietadlom?
5. Sar dromares nekradeder?/Ako najradšej cestuješ?
6. Vaker pal tiro interesno dromaripen./Rozprávaj o tvojej zaujímavej ceste.

Cvičenie 3. Gen o vakeriben, u phen pal soste genehas./Čítaj s porozumením. Cvičenie je zamerané na čítanie s porozumením. Žiaci pracujú s prekladovým slovníkom.

Preklad textu: Čo Boh dal Rómom.

Náš milý Boh ide po ceste, ťaží ho svedomie. Oproti mu ide Róm Janči, ide si len tak cestou, spieva si. Zbadá Boha a prihovorí sa: „Bože, čo ti je? Niečo ťa ťaží na srdci?“ Boh hovorí: „Keby si vedel čo, Janči! Zle som stvoril ľudí. Polovica ľudí je múdra, ale sú špekulanti a polovica ľudí je dobrá, čestná, ale hlúpa. „Ach Bože, veď to nie je až také veľké nešťastie, ako to hovoríš. Pozri, aspoň polovica ľudí nie sú špekulanti a aspoň polovica ľudí nie sú hlúpi.“ Bohu sa jeho slová zapáčili a spýtal sa Róma: „Janči, čo som dal Rómom, keď som rozdával domy, polia, kone, kravy, kadečo?“ „Ach môj milý Bože, ty si nám dal to kadečo, lebo sme prišli neskoro. Hrali sme, spievali, zabávali sa, zabudli sme prísť.“ „Dobre, Janči,

ale ja vám už nemám čo dať! Celé bohatstvo som rozdal. Ale vieš čo? Nech ti ostane tvoje hranie, to ťa bude živiť. Nech ti ostane tvoja pieseň. Keď ti bude ťažko, tvoja pieseň ťa rozveselí. Nech ti ostane tvoj humor. Aj keď budeš akokoľvek chudobný, humor ťa neopustí. Tvoje hranie, tvoje piesne a humor ti nikto neukradne.“ Tak sa aj stalo.

Cvičenie 4. Lekhav andro inštrumental./Utvor inštrumentál od podstatných mien.

Správne riešenie: o phral – **le phraleha**, o graj – **le grajeha**, o verdan – **le verdaneha**, o Rom – **le Romeha**, o busos – **le busoha**, e mašina – **la mašinaha**, e šifa – **la šifaha**, o motoris – **le motoriha**, o manuš – **le manušeha**, e phen – **la pheňaha**, o dad – **le dadeha**, e daj – **la daha**

C Miro dromaripen/Moje cestovanie

Návrh na prácu s učebným textom: oboznámiť žiakov v motivačnej časti vyučovacej hodiny so základnou slovnou zásobou – moje cestovanie.

Cvičenie 1. Ko, sar rado dromarel, thov andre slovačiko čhib./Kto, ako cestuje, prelož do slovenčiny.

Správne riešenie:

- a) O Feris rado phirel pre bicigľa./Fero sa rád bicykluje.
- b) E Anna rado dromarel le motoriha./Anna rada cestuje autom.
- c) E Margita rado dromarel la mašinaha./Margita rada cestuje vlakom.
- d) O Tomis rado dromarel busoha./Tomáš rád cestuje autobusom.

Cvičenie 2. Lekhav o šerutne nava andro inštrumental./Napiš podstatné mená v inštrumentáli.

Správne riešenie: e džuvľi – **la džuvľaha**, o gadžo – **le gadžeha**, e phen – **la pheňaha**, o drom – **le dromeha**, e šifa – **la šifaha**, šogoris – **le šogoriha**, o Del – **le Devleha**, o lavutaris – **le lavutariha**, o eroplanos – **le eroplanoha**, o čhave – **le čhavencia**, e čaj – **le čajenca**, o rakle – **le raklenca**, o rakľija – **le rakľijenca**, o muraris – **le murariha**, o chartás – **le chartaha**

Cvičenie 3. Thov andre romaňi čhib./Prelož do rómčiny.

Správne riešenie: cestovať električkou – **te dromarel vilaňiha**, cestovať vlakom – **te dromarel mašinaha**, cestovať lietadlom – **te dromarel eroplanoha**, cestovať autobusom – **te dromarel busoha**, cestovať autom – **te dromarel motoriha**, cestovať loďou – **te dromarel šifaha**, ísť pešo – **te džal pro pindre**

Cvičenie 4. Kide avri dromeskero verdan u pherdar o phend'a lače lavenca./Vyber dopravný prostriedok a doplň vety. Cvičenie je zamerané na samostatnú a tvorivú prácu žiakov. Žiaci dopíšu ľubovoľné dopravné prostriedky do viet.

Cvičenie 5. Thov o lava andro barora andre lači forma./Prelož slová v zátvorkách do správneho tvaru.

Správne riešenie: O Janči sako d'ives dromarel andre buťi **busoha**. O Roma varekana dromarenas **verdaneha**. Adad'ives o Roma dromaren andro foros nekbuter **vilaňiha**. Andro aver thema dromaren o manuša **eroplanoha**. Me mek na dromaravas **šifaha**. But manuša dromaren **motoreha**. The **mašinaha** dromaren o manuša andre buťi.

Cvičenie 6. Gen o vakeriben./Čítaj rozhovor. Žiaci čítajú dialóg s porozumením. Potom vo dvojiciach tvoria podobné dialógy na tému cestovanie.

Preklad dialógu.

A Servus Tomis, sar sal?/Ako sa máš Tomáš?

B Paľikerav, Jaro, šaj jel?/Dobre Jaro, ujde.

A Čirla tut na dikhl'om. Kaj salas?/Dávno som ťa nevidel. Kde si bol?

B Somas duj čhona la romňaha paš o čhave Angľijate./Bol som s manželkou dva mesiace pri deťoch v Anglicku. U tu užares pro busos? Kaj dromares?/Aj ty čakáš na autobus? Kam cestuješ?

A He, užarov pro busos, bo džav andre buťi pre paldiloskeri smena./Áno, čakám na autobus, lebo idem do práce na popoludňajšiu smenu.

B Sako džives dromares busoha?/Každý deň cestuješ autobusom?

A Varekana džav the mire motoriha, no nekbuter dromarav busoha./Niekedy cestujem aj mojím autom, ale najčastejšie cestujem autobusom. U tu dromares ča le motoriha?/A ty cestuješ len autom?

B He, me sako džives phirav le motoriha./Áno, ja každý deň cestujem autom. Le vilaňiha the le busoha ľikerel o drom buter./Električkou a autobusom trvá cesta dlhšie. Oda berš dromaravas le motoriha the pre dovolenka kijo moros./Minulý rok som cestoval autom aj na dovolenku k moru. Šun, Jaro, sem the tut sas motoris. So leha kerďal?/Počúvaj, Jaro, veď ty si mal auto. Čo je sním?

A He, aľe igen mosaľolas, ta bikend'om les./Áno, ale veľmi sa kazilo, tak som ho predal. Akana mange kamav te cinel aver motoris./Chcem si kúpiť nové auto.

B Rado tut dikhl'om./Rád som ťa videl. Av tuke varekana la romňaha k' amende./Príd' niekedy s manželkou k nám.

A Mištes, varekana sombatone avaha./Dobre, niekedy v sobou prídeme.

Romane god'aver lava/Rómske príslovia

Žiaci čítajú príslovia a pomocou slovníka a učiteľa ich preložia. Potom svojimi slovami objasnia poučenie, ktoré vyplýva z každého príslovia.

D Akanutno romengero dromaripen/Súčasnú cestovanie Rómov

Návrh na prácu s učebným textom: téma má informatívny charakter. Žiaci získajú informácie a spoznajú dôvody súčasného cestovania Rómov. Žiaci sa oboznámia s pomenovaniami krajín sveta.

Cvičenie 1. Gen, u phen pal soste genehas./Čítaj s porozumením. Cvičenie je zamerané na čítanie s porozumením. Žiaci pracujú s prekladovým slovníkom na konci lekcie. Po prečítaní textu povedia stručný obsah v slovenskom jazyku. Učiteľ môže zadávať pomocné otázky.

Preklad textu. Dnes Rómovia cestujú tak ako iní ľudia. Najviac cestujú autobusmi a autami. Rómovia, ktorí pracujú, majú väčšinou svoje autá. V iných krajinách žije veľa slovenských Rómov. Bývajú v domoch, do práce chodia svojimi autami. Viem, že v Anglicku a v Belgicku žije veľa rómskych rodín. Chlapi pracujú vo fabrikách, ktoré sa nachádzajú mimo miest. Do práce musia cestovať. Najčastejšie cestujú autami aj autobusmi. Veľa ľudí cestuje do zahraničia lietadlom. Cestovanie lietadlom je najrýchlejšie, ale aj najdrahšie. Vo veľkých mestách ako je Praha a Londýn, ľudia cestujú metrom. Môžem povedať, že som už cestoval všetkými dopravnými prostriedkami. Najviac sa mi páči cestovanie lietadlom.

Kontrolné otázky.

1. Sar ada džives dromaren o Roma?/Ako dnes cestujú Rómovia?
2. Andre save thema dživen but slovačike Roma?/V ktorých krajinách žije veľa slovenských Rómov?
3. Kaj keren odoj buťi?/Kde tam pracujú?

4. Sar dromaren andre bući?/*Ako cestujú do práce?*
5. Sar mek dromaren o manuša Prahate the Londinoste?/*Ako ešte cestujú ľudia v Prahe a v Londýne?*
6. Savo dromaripen pes la Evake nekfeder dičhol?/*Aké cestovanie sa najviac páči Eve?*

Cvičenie 2. Gen, kaj jon dromaren./*Čítaj, kam oni cestujú.* Cvičenie má informatívny charakter, žiaci prečítajú text pod fotografiami, na ktorých sú ľudia.

Preklad textu. La Evakeri čaj e Marika dživel imar štar berš Belgijate. Jov dromarel motorihia./*Evina dcéra Marika žije už štyri roky v Belgicku. Cestuje autom. E Eva le romeha dromaren Anglĳiate pre šifa. / Eva s manželom cestujú do Anglicka loďou.*

Cvičenie 3. Thov andro lokatĳv./*Utvor lokatĳv.* Cvičenie je zamerané na precvičovanie skloňovania podstatných mien – konkrétne **lokatĳv** podstatných mien, ktorý v slovenskom jazyku nie je.

Správne riešenie: andre piri – **pirate**, paš e godĳ – **godate**, andro foros – **foroste**, andre Anglĳija – **Anglĳiate**, čačo – **čačeste**, bokh – **bokhate**, me – **mande**, tu – **tute**, amen – **amende**, maškar o phrala – **maškar pralende**, tumen – **tumende**, jov – **leste**, joj – **late**, pro bar – **bareste**, jon – **lende**, dĳives – **dĳivese**, rat – **raťate**

Cvičenie 4. Phen mištes o andrephandlo lav./*Povedz slová v zátvorkách v správnom tvare.* Cvičenie je zamerané na tvorenie lokatĳvu podstatných mien.

Správne riešenie:

1. tute
2. bokhate
3. late
4. tumende
5. lende
6. kurkeste
7. Kašate
8. leste
9. jagate
10. angaťate

Lĳikeren andre godĳ!/*Zapamätajte si!* Učiteľ oboznámi žiakov s lokatĳvom osobných zámen.

E Gramatika the keribena/Gramatika a cvičenia

Gramatické učivo – tvorenie lokatĳvu a inštrumentálu podstatných mien a zámen učiteľ vyvodzuje z cvičení, ktoré sú v časti E.

Správne riešenia cvičení v gramatickej časti E.

Cvičenie 1. Thov andre romaňi čhib./*Prelož do rómčiny.*

Správne riešenie:

1. Čo ti je, si chorý?/*So hin tute, sal nasvalo?*
2. Bývaš ešte v Košiciach?/*Bešes mek Kašate?*
3. Prídete dnes večer k nám?/*Avena adadĳives k' amende?*
4. Prečo sa na neho hneváte?/*Soske rušen pre leste?*

5. Nemôžete mať šťastie vo všetkom./*Našti tumen jel bacht savoreste.*
6. Z práce chodím domov predvečerom./*Andal e buti phirav khere kijaratate.*
7. Nemyslím len na seba, ale aj na druhých./*Na gondofinav ča pre mande, ale the pre avrende.*
8. Mama je chorá, tak sme museli ísť k nej./*E daj nasvali, ta gelam ke late.*

Cvičenie 2. Thov o andrephandlo lav andro inštrumental u pherdar o phend'a./Slová v zátvorkách daj do inštrumentálu a doplň vety.

Správne riešenie:

- a) laha
- b) manca
- c) le phraleha
- d) le dadeha
- e) lenca
- f) amenca
- g) sakoneha

Cvičenie 3. Thov andrephandlo lav andro lokativ u pherdar o phend'a./Slová v zátvorkách daj do lokatívu a správne doplň vety.

Správne riešenie:

- a) mande
- b) tumende
- c) beršeste
- d) late
- e) phraleste
- f) leste
- g) rušate

Cvičenie 4. Thov andre romaňi čhib./Prelož do rómčiny.

s dcérou – **la čaha**, so sestrou – **la pheňaha**, s bratom – **le phraleha**, s ním – **leha**, s tebou – **tuha**, s deťmi – **le čhavenca**, s peniazmi – **le lovenca**, s prácou – **la buťaha**, s nami – **amenca**, s rodinou – **la familijaha**, s mamou – **la daha**, s otcom – **le dadeha**, o týždeň – **jekhe kurkeha**, o rok – **jekhe beršeha**, o dva dni – **duje d'ivesenca**, s každým – **sakoneha**

SIKH EFTATO

Chaben the uraviben/Jedlo a oblečenie

UČIVO

Základné jedlá a nápoje, Rómske jedlá, Moje obľúbené jedlo a nápoj, Rómske oblečenie v minulosti a dnes, Moje obľúbené oblečenie, V obchodoch

DIDAKTICKÝ ZÁMER: pomenovať základné potraviny, nápoje, rómske jedlá, oblečenie Rómov v minulosti, súčasné oblečenie mladých ľudí, obľúbené oblečenie, nakupovanie, tvoriť otázky

a odpovede na témy: jedlo a nápoje, moje obľúbené jedlo a nápoj, oblečenie Rómov v minulosti a dnes, oblečenie mladých ľudí, nakupovanie v obchodoch. Zámerom je čítať s porozumením a tvoriť dialógy.

METÓDY A FORMY PRÁCE: motivačný rozhovor, kolektívna práca, samostatná práca, dialógy, čítanie s porozumením

POMÔCKY: učebné texty, obrázkový materiál – fotografie, pracovné listy

GRAMATIKA: budúci čas sloviess I., II. triedy a sponového slovesa – **te jel**, tvorenie genitívu podstatných mien.

A Bazutne chabena, pijibena/Základné jedlá, nápoje

Návrh na prácu s učebným textom: oboznámiť žiakov so základnou slovnou zásobou – jedlá a nápoje v rámci motivačnej časti vyučovacej hodiny.

Cvičenie 1. Lekhav, save chabena dikhes pro čitre. Cvičenie je zamerané na prácu s obrázkovým materiálom. Žiaci dopisujú pomenovania potravín znázornených na obrázkoch.

Správne riešenie:

čitro 1. – maro

čitro 2. – thud

čitro 3. – čhil

čitro 4. – aro

čitro 5. – želeňina

čitro 6. – phabaj/-a

čitro 7. – bokeli/-a

čitro 8. – phuvale/kompira

čitro 9. – mas

čitro 10. – balevas

čitro 11. – chundruľa

Cvičenie 2. Ker palepheňibena./Utvor odpovede. Cvičenie je zamerané na samostatnú tvorivú prácu žiakov. Žiaci majú tvoriť odpovede na zadané otázky, v ktorých používajú slovnú zásobu na tému jedlo a nápoje.

Preklad otázok. 1. Save bazutne chabena prindžares?/Aké základné jedlá poznáš? 2. So tu chas nekradeder?/Čo najradšej jedávaš? 3. Savo pijipen šaj pijas?/Aké nápoje môžeme piť? 4. So pijel tiri daj?/Aký nápoj pije tvoja mama? 5. So chas tosara?/Čo jedávaš ráno? 6. So tu pijes tosara?/Aký nápoj piješ ráno? 7. Savo chaben chas khere raťi?/Aké jedlo jedávaš večer doma?

Cvičenie 3. Pherďar o phendľa lačhe lavenca./Doplň vety správnym výrazom.

Správne riešenie:

a) thud

b) kaveja

c) zumin

d) mas

e) frukti the želeňina

Cvičenie 4. Pherďar o phend'a lače lavenca. /Doplň vety správnym výrazom. Samostatná práca žiakov. Žiaci dopĺňajú vety výrazmi z témy jedlo a nápoje. Pomáhajú si slovníkom na konci lekcie.

Cvičenie 5. Thov o phend'a andre romaňi čhib. /Prelož vety do rómčiny.

Správne riešenie: 1. Raňajkujem chlieb s maslom a pijem čaj. /*Tosara chav maro čhileha the pijav tejos*, 2. Môj otec a mama po obede pijú kávu. /*Miro dad the daj pal o diloskero chaben pijen kaveja*. 3. Naša stará mama má rada polievku. /*Amari phuri daj rado chal zumin*, 4. Ráno pijeme čaj, mlieko alebo kakao. /*Tosara pijas tejos, thud vaj kakavos*. 5. Na obed máme mäso so zemiakmi. /*Pro diloskero chaben hin amen mas kompirenca*.

B Romane chabena/Rómske jedlá

Návrh na prácu s učebným textom: oboznámiť žiakov v rámci motivačnej časti vyučovacej hodiny so základnou slovnou zásobou – rómske jedlá.

Cvičenie 1. Gen pal o čitre, save hine lengere kamadune chabena. /Čítaj, aké sú ich obľúbené jedlá. Cvičenie je zamerané na pomenovania niektorých rómskych jedál. Rómske jedlá sú na obrázkoch, ktoré sú doplnené textom.

Preklad textov. E cikňi Sarka rado chal haluški, nekradeder ciraleha. /*Malá Sarka má rada halušky najradšej s tvarohom*. Miri baba the e daj rado chan amaro romano chaben – goja. /*Moja babka a mama majú radi goja – naše rómske jedlo*. Me rado chav bokela ciraleha. /*Ja mám rada tvarohové koláče*. Nekfeder bokela pekel miri daj. /*Najlepšie koláče pečie moja mama*. Amaro romano chaben Indijatar hin marikľa. /*Naše rómske jedlo z Indie sú lokše*. O dad rado chal peke pašvare kompirenca. /*Otec má rád pečené mäso so zemiakmi*. Kurke k' amende khere chas lači kachňakeri zumin. /*V nedelu vždy jedávame dobrú kuráciu polievku*. Le manušengero kamaduno pijipen hin e mol. /*Oblúbeným nápojom ľudí je víno*. E daj tosara pijel kaveja. /*Mama pije ráno kávu*. Miro kamaduno pijipen hin o tejos. /*Mojim obľúbeným nápojom je čaj*.

Cvičenie 2. Thov o šerutne nava andro genitiv. /Utvor genitív od daných podstatných mien. Cvičenie je zamerané na skloňovanie podstatných mien – žiaci tvoria genitív od podstatných mien.

Správne riešenie: phral – *le phraleskero*, dad – *le dadeskero*, daj – *la dakero*, bibi – *la bibakero*, phuro dad – *le phure dadeskero*, phen – *la pheňakero*, Jana – *la Janakero*, baba – *la babakero*, sasuj – *la sasakero*, čhaj – *la čhakero*, čhavo – *le čhaskero*, džamutro – *le džamutreskero*, bori – *la borakero*, papus – *le papuskero*, sastro – *le sastreskero*

B1 Miro kamaduno chaben, pijiben /Moje obľúbené jedlo a nápoj

Návrh na prácu s učebným textom: oboznámiť žiakov v rámci motivačnej časti vyučovacej hodiny so základnou slovnou zásobou – jedlá a nápoje.

Cvičenie 1. Gen, pal soste vakeren e Irena the e Aranka. /Čítaj, o čom hovoria Irena a Aranka. Cvičenie je zamerané na čítanie s porozumením. Pri preklade si žiaci pomáhajú slovníkom na konci lekcie. Úroveň pochopenia rozhovoru učiteľ zisťuje v cvičeniach 2, 3, 4.

Preklad rozhovoru: So taves adadives?/Čo dnes variš?

Irena: Kaj džas, Aranko amari? /*Kam ideš, Aranka naša?*

Aranka: Lačo d'ives bibi, džav andre sklepa te cinkereľ. /*Dobrý deň, teta, idem do obchodu nakupovať*.

Irena: So taves čhaje adadives? /*Čo dnes dievča variš?*

Aranka: Kamav adadives te tavel haluški guľa arminaha, džav te cinel aro, phuvale, guľi armin. /*Dnes chcem variť halušky so sladkou kapustou, idem kúpiť múku, zemiaky, sladkú kapustu*.

Irena: Lačo chaben, Aranko. Rado chan haluški? /*Dobré jedlo, Aranka. Máte radi halušky?*

Aranka: He, o čhave hine khere, hin ňilaj, na phiren andre sikhadī u jon rado chan haluški. U tumen, bibi, so taven?/Áno, deti sú doma, je leto, deti nechodia do školy a ony majú rady halušky. A vy, teta, čo varíte?

Irena: Me adadžives tavav pašvare. Avela miri phen le romeha./Ja dnes varím rebierka. Príde moja sestra s manželom. Miri phen e Margita rado chal peke pašvare./Moja sestra Margita má rada pečené rebierka.

Aranka: The me rado chav pašvare, no mire čhave len na lena andro muj./Ja mám tiež rada pečené rebierka, ale moje deti ich ani do úst nevezmú.

Irena: Lačhes čhaje džá, bo imar but ori u kampil tuke te tavel./Dobre dievča, chod' už, je veľa hodín a potrebuješ variť.

Aranka: Lačhes bibi, imar džav, šukar džives tumenge the tumara famel'ijake./Dobre teta, už idem, pozdravujte všetkých doma.

Cvičenie 2. Ker palepheñibena./Utvor odpovede. Cvičenie je zamerané na zistenie úrovne porozumenia prečítaného rozhovoru medzi Irenou a Arankou.

Správne riešenie: 1. E Aranka džalas andre sklepa. 2. E bibi Irena phučľa la Arankatar, so joj adadžives tavel. 3. E Aranka tavel haluški guľa arminaha, bo lakere čhave len rado chan. 4. E Irena tavel peke pašvare. 5. Ke bibi Irena avela lakeri phen le romeha. 6. The e Aranka rado chal peke pašvare. 7. E Aranka džalas andre sklepa te cinel guľi armin, phuvale the aro.

Cvičenie 3. Pherďar o phendľa./Doplň vety. Cvičenie je zamerané na zistenie úrovne porozumenia prečítaného rozhovoru medzi Irenou a Arankou.

Správne riešenie:

- a) Margita
- b) guľi armin, phuvale, aro
- c) pašvare
- d) e Margita
- e) haluški guľa arminaha
- f) sikhadī

Cvičenie 4. Phen, či o phendľa hine čáčikane, abo načáčikane./Povedz, či sú vety pravdivé alebo nepravdivé. Cvičenie je zamerané na zistenie úrovne porozumenia prečítaného rozhovoru medzi Irenou a Arankou.

Správne riešenie:

- 1. načáčipen
- 2. načáčipen
- 3. čáčipen
- 4. čáčipen

Cvičenie 5. Thov o phendľa andre slovačiko čhib./Prelož vety do slovenčiny.

1. Rado chav mas kompirenca./Mám rada mäso so zemiakmi 2. Lačhe pišota tavelas miri baba./Dobré pirohy varila moja mama. 3. O dad rado chal peko mas kompirenca./Otec má rád pečené mäso so zemiakmi. 4. O čhave rado pijen tato thud u chan kifli čhileha./Deti rady pijú teplé mlieko a jedia rožky s maslom. 5. Miri baba tavel lačhe goja./Moja babka varí dobré goja. 6. Maseskeri zumin chas kurke pro dilos./Mäsovú polievku jeme v nedeľu na obed. 7. Adadžives e bibi Roza tavel pherardī armin./Dnes teta Róza varí plnenú kapustu. 8. La dakere bokela hine igen lačhe./Mamine koláče sú veľmi dobré. 9. Andre sklepa cinkeras maro, thud, čhil, mas, phuvale, jandre, aro, želeňina the frukti./V obchode kupujeme chlieb, mlieko, maslo, mäso, zemiaky, vajička, múku, zeleninu a ovocie.

Cvičenie 6. Ker palepheñibena./Utvor odpovede na zadané otázky. Cvičenie je zamerané na rozvoj komunikačných zručností. Žiaci tvoria odpovede na otázky. Otázky sa môžu použiť aj na tvorenie dialógov.

Preklad otázok.

- a) So chas tosara?/Čo raňajkuješ?
- b) So chas pro dilos?/Čo obeduješ?
- c) So chas raťi?/Čo večeriaš?
- d) So rado chas?/Čo máš rád/-a?
- e) So na rado chas?/Čo nemáš rád/-a?

C Romengero uraviben čirla the adad'ives/Rómske oblečenie v minulosti a dnes

Návrh na prácu s učebným textom: oboznámiť žiakov so základnou slovnou zásobou – oblečenie Rómov v minulosti a v súčasnosti v rámci motivačnej časti vyučovacej hodiny. Téma má informatívny charakter – žiaci získajú poznatky o rómskom odevu v minulosti. Cvičenia sú zamerané na popis obrázkov, ktoré znázorňujú odev Rómov v minulosti, na čítanie s porozumením. Úroveň pochopenia textov, učiteľ zisťuje otázkami v cvičení 1.

Cvičenie 3. Ker palepheñibena./Utvor odpovede. Cvičenie je zamerané na porozumenie textu o odevu Rómov v minulosti.

Správne riešenie: 1. Na, o uraviben na džanenas o Roma te kerel korkore. 2. Kaj o Roma, save ačhile bešibnaskere, pen te uraven avka sar o gadže. 3. O romane lavutara pen uravenas avka, sar o barvale gadže. 4. Jon rado hordinenas uraviben le viragune the blišťače pochtanendar.

Cvičenie 4. Lačhe laveha andal o barora pherd'ar o phend'a./Doplň vety správnym výrazom v zátvorkách.

Správne riešenie:

- a) romano uraviben
- b) kalapa
- c) d'ind'arde rokľa

C1 Miro kamaduno uraviben/Moje obľúbené oblečenie

Návrh na prácu s učebným textom: oboznámiť žiakov so základnou slovnou zásobou – pomenovania letného a zimného oblečenia v minulosti a v súčasnosti v rámci motivačnej časti vyučovacej hodiny. Cvičenia sú zamerané na opis obrázkov, a na čítanie s porozumením. Úroveň pochopenia textov učiteľ zisťuje otázkami v cvičení 1.

Cvičenie 1. Vaker, so uraven akana o džuvľa u so o murša./Povedz, čo si dnes obliekajú ženy a muži.

Cvičenie je zamerané na popis obrázkov, ktoré znázorňujú oblečenie.

Cvičenie 2. Gen, le Jožkuskero vakeriben./Čítaj Jožkovo rozprávanie. Cvičenie je zamerané na čítanie s porozumením. Žiaci si pomáhajú prekladovým slovníkom na konci lekcie. Úroveň porozumenia textu učiteľ zisťuje otázkami v cvičení 3.

Preklad textu. Rád si obliekam čierne nohavice a bielu košeľu. Keď idem v sobotu na diskotéku, obliekam si tričko a biele nohavice. Moja sestra Jana si oblieka červenú sukňu a blúzku. To je jej obľúbené oblečenie. Mladé dievčatá si obliekajú krátke sukne a blúzky. V lete je teplo a mladí ľudia si obliekajú krátke nohavice a tričká. Aj dievčatá si v lete obliekajú krátke sukne alebo nohavice. Moje obľúbené zimné oblečenie je teplý kabát, hrubšie nohavice a sveter.

Cvičenie 3. Ker palepheñibena./Utvor odpovede. Cvičenie je zamerané na zistenie úrovne pochopenia predošlého textu.

Správne riešenie: 1. Le Jožkuskero kamaduno uraviben hin kañi cholov the parno gad. 2. Leskeri phen rado urel loñi rokľa the blůza. 3. Ñilaje uras charñi cholov the trička. 4. Jevende uras gerekos, thule cholova the svetera.

Cvičenie 4. Rode andro phendã šerutne nava u ker lendar buterutno gin./Vyhľadaj v texte podstatné mená a daj ich do množného čísla. Ide o prácu s textom. Žiaci vyhľadávajú v texte podstatné mená a tvoria množné číslo.

Vzor: e čhajori – o čhajora, e daj – o daja.

Cvičenie 5. Thov o lava andro barora andre romañi čhib./Prelož slovã v zãtvorkãch do rómčiny.

Správne riešenie: 1. gad, 2. khosno, 3. rokľa, 4. cholov, rokľa, trička, 5. čirlatuno romano uraviben, 6. rokľa

Cvičenie 6. Thov o kerutne andro avutno čiro./Utvor budúci čas sloviess. Cvičenie je zamerané na osvojenie si gramatického učiva – tvorenia budúceho času sloviess.

Správne riešenie: me cinava, tu dikheha, joj urela, amen bešaha, tumen poñinena, jon chana, amen pijaha

Cvičenie 7. Lekhav o phendã andre romañi čhib./Prelož vety do rómčiny.

1. Andre sklepa cinav sako dñives maro, thud, čhil., 2. Cinav mange adaj the gulñipena., 3. Buterval cinkerav andro bare supermarketi, bo odoj cinav savoro, so mange kampil., 4. Rado phirav te dikhel andro boti le uravibnaha the le kamašľenca., 5. Nekradeder cinkerav športika kamašľi the uraviben.

D Andro sklepi/V obchodoch

Nãvrh na prácu s učebným textom: oboznãmiť žiakov so základnou slovnou zásobou – nakupovanie, pomenovania obchodov a produktov, ktoré v nich môžeme kúpiť v rámci motivačnej časti vyučovacej hodiny. Cvičenia sú zamerané na upevňovanie slovnej zásoby z tematického celku: Jedlo a nápoje.

Cvičenie 3. Lekhav andre romañi čhib./Prelož do rómčiny.

1. Mange pes pačisaľol parñi rokľa the belavo blůza. 2. Nekradeder urav cholov the sveteris. 3. Cinava maro the tejos. 4. Na pačisaľol pes mange kalo šľafrogos. 5. Hin man nevi šargo rokľa. 6. Le Peter hin charñi cholov. 7. Andre chabnaskeri sklepa hin the mas. 8. Andre drogerija cindãam parñi barva. 9. O frukti cinkerav andre zelovoca. 10. Me rado phirav te dikherkerel andro sklepi. 11. Buterval phiras te cinkerel andro bare supermarketi. 12. O Janko rado cinkerel športika kamašľi the uraviben.

Cvičenie 4. - Vaker, so dikhes pro čitre./Popíš obrãzky. Cvičenie je zamerané na opis obrãzkov. Žiaci hovoria, čo sa dá kúpiť v obchodoch, znãzornených na obrãzkoch.

Vzor: Andre maseskeri sklepa šaj cinas mas...

Andre chabnaskeri sklepa šaj cinas...

Cvičenie 5. Chasñar o lava andro phendã./Na zadané slovã utvorte vety. Samostatná práca zameranã na tvorivosť žiakov. Žiaci tvoria vety s použitím uvedených slov.

E Gramatika the keribena/Gramatika a cvičenia

Gramatické učivo – budúci čas sloviess a sponového slovesa „te jel,“ genitív podstatných mien učiteľ vyvodzuje z cvičení, ktoré sú v časti E.

Správne riešenia cvičení v gramatickej časti E.

Cvičenie 1. Thov o lava andro avutno čiro./Utvor budúci čas od daných slov.

Správne riešenie: bešav – **bešava**, džanel – **džanela**, so keren? – **so kerena?**, chudel – **chudela**, cinav – **cinava**, tavel – **tavela**, pijav – **pijava**, phučav – **phučava**, urav – **urava**, džal – **džala**, kerel – **kerela**, te jel – **avela**, kas kamel? – **kas kamela?**, bašavel – **bašavela**, asan – **asana**, chal – **chala**, khelel – **khelela**, dikhel – **dikhela**, mangav – **mangava**, phenel – **phenela**, sikhavav – **sikhavava**, rodel – **rodela**, sid'aren – **sid'arena**, arakhel – **arakhela**, šunav – **šunava**, gi'lavav – **gi'lavava**, ačhavel – **ačhavela**

Cvičenie 2. Thov o phend'a andro avutno čiro./Daj vety do budúceho času.

Správne riešenie: 1. Tajsja **avela** e bibi, ta e daj **tavela** pherardi armin. 2. Adadžives o čhavore na **džana** andre sikhadi, bo hine nasvale. 3. Raťi o čhaja pen šukares **urena**, bo **avela** e televiza. So tumen **kerena** sombatone?

Cvičenie 3. Thov andre romaňi čhib./Prelož do románčiny.

Správne riešenie: 1. Zajtra pôjdem do obchodu kúpiť dcére šaty./Tajsja džava andre bota te cinel la čhake gada., 2. Budeš jest až večer?/Chaha raťi?, 3. V nedeľu uvarím dobrú kuráciu polievku./Kurke tavava lačhi kachňakeri zumin., 4. Čo si oblečieš večer?/So pre peste ureha raťi?, 5. Kedy mi kúpiš nové topánky?/Kana mange cineha neve kamaš'li?, 6. Ja to jedlo nebudem jest!/Me ada chaben na chava!, 7. Uvarím otcovo obľúbené jedlo./Tavava le dadeskero kamaduno chaben., 8. Dnes sa pekne oblečiem./Adadžives man šukares urava., 9. Ešte uvidím, či tam pôjdem./Mek dikhava, či odoj džava. 10. Poviem ti to večer./Phenava tuke raťi., 11. Kedy prídeš domov?/Kana aveha khere?, 12. Budeš tam aj budúci týždeň?/Aveha odoj the aver kurko?

Cvičenie 4. Thov o phend'a andre slovačiko čhib./Prelož vety do slovenčiny.

Správne riešenie:

- a) Otcov brat má rád rebierka. c) Mamina setra pečie chutné koláče.
b) Bratova dcéra Inga varí dobré pirohy. d) Sestrine deti majú radi goja.

Cvičenie 5. Thov o šerutne nava andro genitiv./Utvor genitív od podstatných mien.

o dad – **le dadeskero**, o phral – **le phraleskero**, e daj – **la dakero**, e čhaj – **la čhakero**, e sasuj – **la sasakero**, o čhave – **le čhavengero**, o čhaja – **le čhajengero**, o amala – **le amalengero**, o papus – **le papuskero**, e bori – **la borakero**, o džamutro – **le džamutreskero**, o sastro – **le sastreskero**, o kher – **le khereskero**, o drom – **le dromeskero**, o foros – **le foroskero**, o vasta – **le vastengero**, o jile – **le jilengero**, o kana – **le kanengero**, o kak – **le kakeskero**, e bibi – **la bibakero**, o dada – **le dadengero**, o daja – **le dajengero**

SIKH OCHTOTO

Vacht, beršeskere kotora, idejos/Čas, ročné obdobia, počasie

UČIVO

Ročné obdobia, Mesiace v roku, Moje obľúbené ročné obdobie, Činnosti v ročných obdobiach, Počasie v ročných obdobiach

DIDAKTICKÝ ZÁMER: pomenovať ročné obdobia, mesiace v roku, charakterizovať počasie v jednotlivých ročných obdobiach, pomenovať činnosti v ročných obdobiach, tvoriť otázky a odpovede na témy moje obľúbené ročné obdobie. Zámerom je čítať s porozumením, popísať obrázky a tvoriť dialógy.

METÓDY A FORMY PRÁCE: motivačný rozhovor, kolektívna práca, samostatná práca, dialógy, čítanie s porozumením

POMÔCKY: učebné texty, obrázkový materiál – fotografie, gramatické cvičenia

GRAMATIKA: prídavné mená, stupňovanie prídavných mien, skloňovanie životných podstatných mien bez koncovky.

A Beršeskere kotora/Ročné obdobia

Návrh na prácu s učebným textom: oboznámiť žiakov v rámci motivačnej časti vyučovacej hodiny so základnou slovnou zásobou – ročné obdobia.

Cvičenie 1. Vaker, so dikhes pro čitre. Save beršeskere kotora prindžares? Vaker pal o idejos andro beršeskere kotora../Popíš obrázky. Aké ročné obdobia poznáš? Hovor o počasí v ročných obdobiach. Práca s obrázkovým materiálom. Obrázky znázorňujú ročné obdobia. Cvičenie je zamerané na rozvoj komunikačných zručností. Žiaci opisujú obrázky a charakterizujú počasie v jednotlivých ročných obdobiach.

Cvičenie 2. Gen, pal soste vakerel e Darina../Čítaj, o čom hovorí Darina. Cvičenie je zamerané na čítanie s porozumením. Žiaci si pomáhajú prekladovým slovníkom na konci lekcie. Úroveň porozumenia textu učiteľ overuje v cvičení 3.

Prekad textu: Darina žije s celou rodinou v dedine Rankovce. Má veľký pekný dom so záhradkou. Spolu s deťmi je im tam dobre. V lete sú celý deň vonku, sedia pri dome alebo idú do záhrady nazbierať uhorky, paradajky a slivky. Jedia, rozprávajú sa, deti hrajú na gitare, spievajú rómske piesne a je im dobre. Jej dcéra Erika rada číta knihy a rada sa bicykluje. Jej syn Peter sa učí hrať na husliach. Má 11 rokov. Vo voľnom čase sedí pri počítači. Fero, jej najmladší syn, rád hrá futbal a rád pozerá televíziu. Darina a jej manžel sa o svoje deti starajú.

Cvičenie 3. Pherďar o phend'a../Doplň vety.

1. pro gav Rankate
2. hine avri, bešen paš o kher, abo džan andre bar te kidel ogurki, paradiči, čiľava
3. genel gende the phirel pre bicigľa
4. pre lavuta
5. bavinel fotbalis the dikhel pre televiza

Cvičenie 4. Thov kerekate lacho palepheňiben../Zakrúžkuj správnu odoved'.

Správne odpovede:

1. a) čačipen
2. b) načačipen
3. a) čačipen
4. a) čačipen

A1 Čhona andro berš/Mesiace v roku

Návrh na prácu s učebným textom: oboznámiť žiakov so základnou slovnou zásobou – pomenovania mesiacov v roku v rámci motivačnej časti vyučovacej hodiny.

Cvičenie 1. Gen pal o čitre../Prečítaj text pod obrázkom a prelož ho do slovenčiny. Cvičenie je zamerané na prácu s obrázkovým materiálom. Žiaci čítajú text pod obrázkami a prekladajú ho do slovenčiny.

Preklad textov: E Sara andro julos phirel kijo moros./Sara v lete chodí k moru. Andro julos phiren sako berš pre dovolenka./Každý rok v júli chodia na dovolenku. Ňilaje e Sara the e Inga plivinen./V lete Sara a Inga plávajú. Andro augustos hin imar paš o moros igen tates./V auguste je už pri mori veľmi teplo. Jevende, the jarone phirel e Jana la familijaha andro Uče Tatri./V zime a na jar chodí Jana s rodinou do Vysokých Tatier. O Uče Tatri hine pre Slovensko nekbareder heďi./Vysoké Tatry sú najväčšie hory na Slovensku.

Cvičenie 2. Pherďar o phend'a../Doplň vety správnym výrazom z prečítaného textu. Cvičenie je zamerané na zistenie úrovne pochopenia textu.

Správne riešenie:

- a) julos
- b) augustos
- c) jevende the jarone

Cvičenie 3. Thov o phend'a andre slovačiko čhib./Prelož vety do slovenčiny.

Správne riešenie:

1. E Eva andro decembros dromarel andre Anglija ke peskere čhave./Eva v decembri cestuje do Anglicka ku svojim deťom. 2. O Arpad džal ňilaje khere ko čhave./Arpád ide v lete domov k deťom. 3. Andro januaris le Gejzaskela šovardešthepandž berš./V januári bude mať Gejza 65 rokov. 4. Andro marcos phiras le čhavenca andro Tatri./V marci chodíme s deťmi do Tatier. 5. La dake ela andro novembros šovardeš berš, avela caľi familija./Mama bude mať v novembri 60 rokov, príde celá rodina. 6. Miro phral uľila andro majos./Môj brat sa narodil v máji.

B Miro kamaduno beršeskero kotor/ Moje obľúbené ročné obdobie

Návrh na prácu s učebným textom: oboznámiť žiakov v rámci motivačnej časti vyučovacej hodiny so základnou slovnou zásobou – moje obľúbené ročné obdobie.

Cvičenie 1. Gen pal o čitre./Prečítaj text pod obrázkom a prelož ho do slovenčiny. Cvičenie je zamerané na prácu s obrázkovým materiálom. Žiaci čítajú text pod fotografiami a prekladajú ho do slovenčiny.

Preklad textov. E Inga le dadeha the la Sarkaha paš o moros andro Chorvatsko./Inga s otcom a Sarkou pri mori. Raťi rado phiras pašal o moros./Večer sa radi prechádzame okolo mora. ňilaje phiras avri la Sarkaha./V lete chodíme so Sarkou na prechádzky.

Cvičenie 2. Gen, so vakerel e Inga./Čítaj, čo hovorí Inga. Cvičenie je zamerané na čítanie s porozumením. Žiaci čítajú text s porozumením. Pomáhajú si slovníkom na konci lekcie, pri preklade pomáha aj učiteľ. Úroveň porozumenia textu učiteľ zisťuje v cvičení 3.

Preklad textu. Ingrid rozpráva o svojom obľúbenom ročnom období. Moje obľúbené ročné obdobie je leto. V lete je vonku pekne a ja a moja rodina chodíme na dovolenku k moru. Do Chorvátska cestujeme autami. Tam je v júli pri mori veľmi teplo. Chodíme plávať, opaľujeme sa, sedíme, chodíme do kaviarní, po mestách, kupujeme suveníry, alebo sa len tak rozprávame. Moje dve dcéry rady chodia k moru. Aj ich obľúbeným ročným obdobím je leto. V lete máme v práci dovolenku, a preto cestujeme k moru. Vtedy trávim viac času s deťmi ako v iné ročné obdobia. Mám viac voľného času, v lete je pekne, a tak môžeme chodiť hore – dolu. Leto je mojím obľúbeným ročným obdobím.

Cvičenie 3. Phen, či o phend'a hine čačikane abo načačikane. Cvičenie je zamerané na zistenie úrovne porozumenia predošlého textu.

Správne riešenie:

- 1. b) načačipen
- 2. a) čačipen
- 3. b) načačipen
- 4. a) čačipen

Cvičenie 4. Ker palepheñibena./Utvor odpovede. Samostatná práca – rozvoj komunikačných zručností. Žiaci tvoria odpovede na zadané otázky.

Preklad otázok.

1. Savo hino tiro kamaduno beršeskero kotor?/Aké je tvoje obľúbené ročné obdobie?
2. So rado keres jevende?/Čo rád robíš v zime?
3. So rado keres ňilaje?/Čo rád robíš v lete?
4. Kaj phires la familijaha pre dovolenka?/Kam chodíš s rodinou na dovolenku?
5. Vaker pal peskero interesno predživipen pre dovolenka./Hovor o svojom zaujímavom zážitku z dovolenky.

C O buta andre beršeskere kotora/Činnosti v ročných obdobiach

Návrh na prácu s učebným textom: oboznámiť žiakov v rámci motivačnej časti vyučovacej hodiny so základnou slovnou zásobou – prácou v ročných obdobiach. Učivo obsiahnuté v téme je zamerané na osvojenie si slovnej zásoby v tématickom okruhu ročné obdobia a činnosti v ročných obdobiach.

Cvičenie 1. Andre savo beršeskero kotor ada hin? Pherďar o phend'a./Do viet dopíš správne ročné obdobia.

Správne riešenie:

- a) jarone
- b) ňilaje
- c) jesone
- d) jevende

Cvičenie 2. Gen, so kerel e Margita jarone?/Čítaj, čo robí Margita na jar? Cvičenie je zamerané na čítanie s porozumením. Žiaci si pomáhajú slovníkom na konci lekcie.

Preklad textu. Toto ročné obdobie je moje obľúbené. Pri dome mám malú záhradku a už v apríli pracujem v mojej záhradke. Keď je teplo, v záhrade vysádzam kvety, trocha zeleniny, zemiaky, uhorky, paradajky.

Cvičenie 3. Thov o kerutne nava andro perfektum./Utvor minulý čas sloviess – perfektum.

pľivinav – **pľivind'om**, džanav – **džan'om**, phiras – **phird'am**, khelav – **kheld'om**, doresel – **dores'la**, džal – **ge'la**, keras – **kerd'am**, bavinel – **bavind'a**, kamav – **kam'om**, sikh'ľuvav – **sikh'ľil'om**, sikhavel – **sikhad'om**, sadzinav – **sadzind'om**, radisa'ľuvav – **radisa'ľil'om**, demavel – **demad'a**, marel – **mard'a**, čhivel – **čhida**, chav – **chal'om**, tavav – **tad'om**, lekhavav – **lekhad'om**, genav – **gend'om**, ginas – **gind'am**, pijel – **pi'la**, šunas – **šund'am**, gi'ľavel – **gi'ľad'a**

Cvičenie 4. Gen, so kerel e Erika ňilaje?/Čítaj, čo robí Erika v lete. Cvičenie je zamerané na čítanie s porozumením. Žiaci si pomáhajú slovníkom na konci lekcie.

Preklad textu. Na leto čakám celý rok. V lete chodím rodinou na dovolenku k moru. Celý rok si šetrím peniaze, aby som v lete mohla ísť na dovolenku niekam k moru. Moje deti sa tešia, ony sa rady kúpu a plávajú.

Cvičenie 5. Gen, so kerel o Patrik jesone?/Čítaj, čo robí Patrik v jeseni. Cvičenie je zamerané na čítanie s porozumením. Žiaci si pomáhajú slovníkom na konci lekcie.

Preklad textu: Toto ročné obdobie prináša so sebou koniec prázdnin a v septembri idem opäť do školy učiť sa. Už nie je veľmi teplo, často fúka vietor a prší. Keď je pekný deň a neprší, bicyklujem sa alebo hram futbal. Musím sa však aj učiť.

Cvičenie 6. Pherďar o phend'a./Doplň vety správnym výrazom z textu v 5. cvičení. Cvičenie je zamerané na zistenie úrovne porozumenia textu v cvičení 5.

Správne riešenie:

- a) sikhadi
- b) e balvaj, brišind
- c) bicigľinel
- d) te sikhľol

Cvičenie 7. Gen, so kerel e Aranka jevende?/Čítaj, čo robí Aranka v zime. Cvičenie je zamerané na čítanie s porozumením. Úroveň pochopenia textu učiteľ zisťuje v cvičení 8.

Preklad textu. Som už staršia žena. Prežila som už veľakrát zimu. Niekedy sa Rómovia z dedín pripravovali na zimu. Keď prišla jeseň, chodili do lesa na drevo a potom ho ukladali k domu. Drevo prikryli, aby nezmoklo. Kto nemal drevo, v zime mrzol. Ešte aj dnes veľa Rómov na dedinách v zime mrzne.

Cvičenie 8. Phen či oda hin čačipen, abo načačipen./Utvor správnu odpoveď. Cvičenie je zamerané na zistenie úrovne porozumenia textu v cvičení 7.

Správne riešenie:

1. b) načačipen, 2. a) čačipen, 3. a) čačipen, 4. b) načačipen

D Idejos andro beršeskere kotora/Počasie v ročných obdobiach

Návrh na prácu s učebným textom: oboznámiť žiakov v rámci motivačnej časti vyučovacej hodiny so základnou slovnou zásobou – počasie v ročných obdobiach.

Cvičenie 1. Pherďar o phend'a./Doplň vety.

- 1. Ńilaje
- 2. Jarone
- 3. jevend
- 4. Jesone

Cvičenie 2. Thov o lava andro barora andro inštrumentál./Utvor inštrumentál od daných slov.

1. Me **laha** phirav andre sikhadi calo berš. 2. Džaha **manca** Ńilaje pre dovoľenka? 3. Me našti džav tuha, bo džav le **phraleha**. 4. Džavas suno le **dadeha**. 5. Na vaker **lenca**! Jon **amenca** rušen imar calo berš. 6. Me vakerav **sakoneha**.

Cvičenie 3. Phen o kerutne andro imperfektum./Utvor imperfektum od sloviess.

pľivinav – **pľivinavas**, džanav – **džanavas**, phiras – **phirahas**, khelav – **khelavas**, doresel – **doreselas**, džal – **džalas**, keras – **keravas**, bavinel – **bavinelas**, džanen – **džanenas**, kamav – **kamavas**, sikhľuvav – **sikhľuvavas**, sikhavel – **sikhavelas**, radisaľuvav – **radisaľolas**, raťol – **raťolas**, lidžan – **lidžanas**, demavel – **demavelas**, marel – **marelas**, čhivel – **čhivelas**, chav – **chavas**, tavav – **tavavas**, lekhavav – **lekhavavas**, genen – **genenas**, ginas – **ginenas**, d'ivesaľol – **d'ivesaľolas**

Cvičenie 4. Ker le kerutnendar šerutne nava./Utvor zo sloviess podstatné mená.

te sastarel – **sastipen**, te ačhavel – **ačhaviben**, te sikhavel – **sikhaviben**, te kerel – **keriben**, te tavel – **taviben**, te sikhľol – **sikhľuviben**, te kamel – **kamiben**, te achaľol – **achaľiben**, te dromarel – **dromaripen**, te prindžarel – **prindžaripen**, te bešel – **bešiben**, te dživel – **dživipen**, te bičhavel – **bičhaviben**, te marel – **mariben**, te khamľol – **khamľiben**, te pokerel – **pokeriben**, te dukhal – **dukhiben**, te sovel – **soviben**

Cvičenie 5. Thov o kerutne andro infinitiv./Daj slovesá do infinitívu.

kerava – **te kerel**, taveha – **te tavel**, činena – **te čhinel**, probalíndá – **te probalínel**, chudňa – **te chudel**, čhidá – **te čhivel**

Cvičenie 6. Phen o šerutne nava andro akuzativ./Povedz podstatné mená v akuzatíve.

e bori – **la bora**, o džamutro – **le džamutres**, o raklo – **le rakles**, e raklí – **la raklía**, o kher – **o khera**, o phral – **le phrales**, o pheňa – **la pheňa**, e piri – **e piri**, o rikone – **le rikonen**, e Sara – **la Sara**, o dad – **le dades**, e daj – **la da**, o sastro – **le sastres**, e sasuj – **la sasa**, o foros – **o foros**, o chulaj – **le chulajes**, e chulaňi – **la chulaňa**, o čhon – **o čhon**, o raj – **le rajes**, e raňi – **la raňa**, o manuša – **le manušen**, o čhavo – **le čhas**, e čhaj – **la čha**

E Gramatika the keribena/Gramatika a cvičenia

Gramatické učivo – prídavné mená, stupňovanie prídavných mien, skloňovanie životných podstatných mien. Učiteľ vyvodzuje z cvičení, ktoré sú v časti E.

Správne riešenia cvičení v gramatickej časti E.

Cvičenie 1. Pherďar o phendá (*šukares, tates, jevendutno, idejos, tates*)./Doplň vety správnym slovom v zátvorkách.

- a) jevendutno
- b) šukares
- c) idejos
- d) tates

Cvičenie 2. Thov o phendá andre slovačko čhib./Prelož do slovenčiny.

Správne riešenie: La Evakero kamaduno beršeskero kotor hin o ňilaj./*Evino oblúbené ročné obdobie je leto. Miri familija ňilaje dromarel pre dovolenka./Moja rodina v lete cestuje na dovolenku. Jesone phurdel avri bari balvaj u del o brišind./V jeseni fúka silný vietor a prší. Miri daj rado kerel jarone buťi andre bar./Moja mama na jar rada pracuje v záhrade. E Jana the e Irma jevende phiren pro korčuľi./Jana a Irma sa v zime korčuľujú. O jevend hin beršeskero kotor, kana hin šil, fadīnen o leňa the phurdel šiľali balvaj./Zima je ročné obdobie, kedy je chladno, zamrzajú rieky a fúka studený vietor. Andro augustos dromaraha kijo moros./V auguste cestujeme k moru. Andre sikhadi džas andro septembros, akor imar nane avka tates./Do školy ideme v septembri, vtedy už nie je tak teplo.*

Cvičenie 3. Phen romanes./Povedz po rómsky.

Správne riešenie:

- 1. Sestrino oblúbené počasie./*La pheňakero kamaduno beršeskero kotor.*
- 2. Otec sa narodil v máji./*O dad ulíla andro majos.*
- 3. Mám rád letné počasie./*Me kamav ňilajutno idejos.*
- 4. V lete cestujeme na dovolenku./*Ňilaje dromaras pre dovolenka.*
- 5. Na jar mama pracuje v záhrade./*Jarone e daj kerel buťi andre bar.*
- 6. V decembri oslavujeme Vianoce. /*Andro decembros líkeras e Karačoňa.*
- 7. Janko má rád ročné obdobie zimu./*Le Jankoskero kamaduno beršeskero kotor hin o jevend.*
- 8. V zime sneží, mrzne a fúka studený vietor./*Jevende del o jiv, fadīnel u phurdel šiľali balvaj.*

Cvičenie 4. Phen slovačika./Povedz po slovensky.

Správne riešenie:

1. E daj uliľa andro novembros./*Mama sa narodila v novembri.*
2. E Sara rado plivinel ňilaje andro moros./*Sára rada pláva v mori.*
3. Le dadeske ela andro januaris šovardeš berš./*Otec bude mať v januári 60 rokov.*
4. E Inga rado jevende korčuľinel./*Inga sa v zime rada korčuľuje.*
5. Ňilaje dromaras kijo moros la famel'ijaha./*V lete cestujeme s rodinou k moru.*
6. Jevende hin baro šil, del o jiv, faďinas./*V zime je veľmi chladno, sneží, mrzne.*
7. La pheňakero kamaduno beršeskero kotor hin o jevend./*Sestrino obľúbené ročné obdobie je zima.*

Cvičenie 5. Phen lačhes ablativno the dativno forma le šerutne navendar./Utvor ablatív a datív od podstatných mien.

Správne riešenie:

e daj – la datar, la dake

o dad – le dadestar, le dadeske

o phral – le phralestar, le phraleske

e phen – la pheňatar, la pheňake

o čhave – le čhavendar, le čhavage

o kher – le kherestar, le khereske

e bokh – la bokhatar, la bokhake

o kurko – le kurkestar, le kurkeske

e buťi – la buťatar, la buťake

o manuš – le manušestar, le manušeske

o berš – le beršestar, le beršeske

o jilo – le jilestar, le jileske

SIKH EŇATO

Paňa-veša the o džviri/Príroda a zvieratá

UČIVO

Domáce zvieratá, Voľne žijúce zvieratá, Byliny a zvieratá v živote Rómov, Moje obľúbené zviera, Ako sa dá chrániť príroda a zvieratá

DIDAKTICKÝ ZÁMER: pomenovať domáce a voľne žijúce zvieratá, pomenovať rastliny, tvoriť otázky a odpovede na témy: Moje obľúbené zviera, Ochrana prírody a zvierat.

METÓDY A FORMY PRÁCE: motivačný rozhovor, kolektívna práca, samostatná práca, dialógy, čítanie s porozumením

POMÔCKY: učebné texty, obrázkový materiál – fotografie

GRAMATIKA: prehľad skloňovania osobných a privlastňovacích zámen, funkcia genitívu podstatných mien, odvodzovanie slovies III. triedy.

A Kherutne džviri/*Domáce zvieratá*

Návrh na prácu s učebným textom: oboznámiť žiakov v motivačnej časti vyučovacej hodiny so základnou slovnou zásobou – príroda, domáce a voľne žijúce zvieratá.

Cvičenie 1. Vaker, so dikhes pro čitre?/Popíš obrázky. Cvičenie je zamerané na prácu s obrázkovým materiálom. Žiaci popisujú obrázky, ktoré znázorňujú prírodu a zvieratá.

Cvičenie 2. Ker palepheñibena./Utvor odpovede. Žiaci tvoria odpovede na otázky o zvieratách. Cvičenie je zamerané na rozvoj komunikačných zručností.

1. Save kherutne džviri prindžares?/Aké domáce zvieratá poznáš?
2. Save džviri k' amende na dživen?/Aké zvieratá u nás nežijú?
3. Savo hino tiro kamaduno kherutno džviros?/Aké je tvoje obľúbené domáce zviera?

A1 Voľno dživipnaskere džviri/*Voľne žijúce zvieratá*

Návrh na prácu s učebným textom: oboznámiť žiakov v motivačnej časti vyučovacej hodiny so základnou slovnou zásobou – voľne žijúce zvieratá.

Cvičenie 1. Phen, so dikhes pro čitre?/Popíš obrázky. Cvičenie je zamerané na prácu s obrázkovým materiálom. Žiaci popisujú obrázky, ktoré znázorňujú voľne žijúce zvieratá.

Cvičenie 2. Lekhav pre jekh sera o kherutne džviri u pre aver sera dzive džviri./Napiš, ktoré z uvedených zvierat sú domáce a ktoré voľne žijúce.

Správne riešenie:

Kherutne džviri: e gurumñi, o baličo, e papin, e kachñi, o bašno, o bakro, e pulka, o graj, e grasñi, o šošoj, e kačka, o rikono, e mačka, e koza, o papagajis.

Dzive džviri: o sap, o čiriklo, o elefantos, o ričh, o ruv, o mačo, e žamba, o ľevos, o tigrišis, e žirafa, o pingvin, e nalpa.

B Draba the o džviri andro romano džvivipen/*Byliny a zvieratá v živote Rómov*

Návrh na prácu s učebným textom: oboznámiť žiakov v rámci motivačnej časti vyučovacej hodiny so základnou slovnou zásobou – rastliny a zvieratá v živote Rómov.

Cvičenie 1. Gen, pal o ričkara./Čítaj o Rómoch, ktorí sa živili cvičením medved'ov. Práca s textom. Cvičenie je zamerané na čítanie s porozumením. Žiaci si pomáhajú slovníkom na konci lekcie.

Preklad textu. Do svojich štrnástich rokov som vyrastal na dedine Dlhé nad Cirochou okres Snina pri svojom dedovi. Dedo bol kováč. Od neho som sa naučil o poctivom rómskom živote. Rómovia z nášho okolia žili z pokolenia na pokolenie na jednom mieste. My sme boli usadlí Rómovia, nie kočovníci. Každý rok k nám chodili Rómovia – „medvediar“i. Prišli s medveďom. Róm, ktorý prišiel s medveďom, hral na bubon a medveď tancoval. Prichádzali k nám na voze ťahanom koňom. Prišla jedná veľká rodina. Boli belší ako my. My máme čierne oči a oni mali sivé oči. Jeden Róm mal aj svetlé vlasy. „Medvediar“i prichádzali zo západu, neviem presne odkiaľ. Nerozprávali takou rómčinou ako my, ale naši chlapi im rozumeli. Chlapi s nimi popíjali, oni ukazovali deťom medveďa a potom ich naši zobrali k nám domov prenocovať. Medveďa priviazali k plotu.

Cvičenie 2. Ker palepheñibena./Utvor odpovede. Cvičenie je zamerané na rozvoj komunikačných zručností.

Preklad otázok: a) Džanes, savo than sas le džviren andro romano džvivipen?/Vieš povedať, aký význam mali zvieratá v živote Rómov?

b) Džanes te phenel vareso pal oda, savo cirdĭpen sas le Romen kijo paĭa-veša?/*Vieš povedať niečo o tom, aký vzťah mali Rómovia k prírode?*

c) Ko hin o ričkara?/*Kto boli „medvediar“?*

Cvičenie 3. Thov o šerutne nava andro dativ./*Utvor datív od podstatných mien.* Cvičenie je zamerané na upevnenie gramatického učiva.

Správne riešenie: o raklo – *le rakleske*, e daj – *la dake*, o phral – *le phraleske*, e phen – *la pheĭake*, o dad – *le dadeske*, me – *mange*, tu – *tuke*, amen – *amenge*, tumen – *tumenge*, jon – *lenge*, o ruv – *le ruveske*, o graj – *le grajeske*, o verdan – *le verdaneske*, o rikono – *le rikoneske*, o kher – *le khereske*, e rat – *la raťake*, e čar – *la čarake*, o bar – *le bareske*, o phus – *le phuseske*, o Rom – *le Romeske*, o balo – *le baleske*, e guruvĭi – *la guruvĭake*, e papin – *la papiĭake*, e nalpa – *la nalpake*, o elefantos – *le elefantoske*

Cvičenie 4. Ker o imperativ le kerutnendar./*Utvor rozkazovací spôsob slovíes.* Cvičenie je zamerané na upevnenie gramatického učiva.

Správne riešenie: te kerel – *ker! keren!*, te dživel – *dživ! dživen!*, te tavel – *tav! taven!*, te phagel – *phag! phagen!* te del – *de! den!*, te džal – *dža! džan!*, te asal – *asa! asan!*, te sikhľol – *sikhľuv! sikhľon!*, te pašľol – *pašľuv! pašľon!*

Cvičenie 5. Thov o kerutne andro trijedi./*Zarad' slovesá do slovesných tried.*

1. trieda: *te khelel, te genel, te sovel, te tavel, te arakhel, te rodel, te avel, te phandel, te phirel, te danderel, 2. trieda:* *te asal, te prastal, te chasal, te chal, 3. trieda:* *te sikhľol, te pašľol, te šuťol, te urĭisaľol.*

C Miro kamaduno džvirov/Moje oblúbené zviera

Návrh na prácu s učebným textom: oboznámiť žiakov v rámci motivačnej časti vyučovacej hodiny so základnou slovnou zásobou – moje oblúbené zviera.

Cvičenie 1. Gen pal o čitre, savo kamaduno džvirov hin lengero?/*Popíš obrázky, ktoré je ich oblúbené zviera? Žiaci čítajú texty k jednotlivým obrázkom a prekladajú ich. Úroveň porozumenia textu učiteľ zisťuje v cvičení 2.*

Preklad textov. La Nadinkakero kamaduno džvirov hin o Ateš lakero rikono./*Nadino oblúbené zviera je jej pes Ateš.* La Klavdijakero kamaduno džvirov hin o graj./*Klaudiino oblúbené zviera je kôň. E Irena phirel pro graj, oda lakero kamaduno džvirov./Irena jazdí na koni, kôň je jej oblúbené zviera.* E baba dživel pro gav. Lakere kamadune džviri hin o rikone the o graja./*Babka žije na dedine. Jej oblúbené zvieratá sú psy a kone.*

Cvičenie 2. Ker palepheĭibena./*Utvor odpovede.* Cvičenie je zamerané na zistenie porozumenia textov v predošlom cvičení.

Správne riešenie:

1. La Klavdijakero kamaduno džvirov hin o graj.
2. la Nadinkakero kamaduno džvirov hin o rikono. Jov pes vičinel Ateš.
3. La babakere kamadune džviri hine o rikone the o graja.
4. La Irenakero kamaduno džvirov hin o graj.

Cvičenie 3. Pherďar o phend'a./*Doplň vety.* Cvičenie je zamerané na osvojenie si pomenovaní zvierat.

Správne riešenie:

a) K' amaro phuro dad hin andre bar baro šukar rikono.

- b) La Gabikakero kamaduno džviros hin **o graj**.
- c) Andro veš dikhľam **sap**.
- d) E baba pekel bari **papin**.
- e) Andro baro veš k' amande dživel **o ruv the o ričh**.
- f) Afrikate dživel o baro **elefantos**.

Cvičenie 4. Ker buterutno gin le šerutne navendar. /Utvor množné číslo od podstatných mien. Cvičenie je zamerané na upevnenie harmatického učiva o tvorení množného čísla podstatných mien.

Správne riešenie: o graj – **o graja**, e papin, – **o papiňa**, o elefantos – **o elefanta**, o rikono – **o rikone**, o ričh, – **o ričha**, e gurumňi – **o gurumňa**, e nalpa – **o nalpi**, o mačho – **o mačhe**, o ruv – **o ruva**, o čiriklo – **o čirikle**, o pingvin – **o pingvina**, e žirafa – **o žirafi**, e grasňi – **o grasňa**, o baličho – **o baličhe**, o bakro – **o bakre**, e kachňi – **o kachňa**, o papagajos – **o papagaja**, o tigrišis – **o tigriša**, o ľevos – **o ľeva**

D Sar šaj te arakhel o paňa-veša the o džviri /Ako sa dá chrániť príroda a zvieratá

Návrh na prácu s učebným textom: oboznámiť žiakov v rámci motivačnej časti vyučovacej hodiny so základnou slovnou zásobou – ochrana zvierat a prírody.

Cvičenie 1. Gen o vakeriben. /Čítaj rozhovor. Cvičenie je zamerané na čítanie s porozumením. Žiaci si pomáhajú slovníkom na konci lekcie.

Preklad rozhovoru:

A Dobrý deň, Dežko!

B Ahoj, Milan! Ako sa máš?

A Dobre, ďakujem!

A Počúvaj, nemôžeme ísť zajtra na celý deň do lesa s našimi rodinami?

B Dobre, na huby?

A Áno, potom si urobíme ohník, opečieme slaninu, klobásy, zemiaky, vypijeme pivo.

B Dobre. Poobede pôjdeme k vode chytať ryby a deti sa môžu kúpať.

Cvičenie 2. Ker palepheňibena. /Utvor odpovede. Cvičenie je zamerané na zistenie úrovne porozumenia predošlého rozhovoru.

Správne riešenie:

a) O Deškus the o Milan kamen te džal andro veš.

b) Džana pengere familijenca.

c) Pre jag pekena balevas, klobasi, kompira.

d) Kijo paňi džana paldiloste te chudel mačhen u o čhave land'ona.

Cvičenie 3. Lekhav avri le džvirengere nava. /Vypíš pomenovania zvierat.

Správne riešenie: Džvirengere nava: bakro, sap, čiriklo, mačka, rikono, gurumňi, papin, graj, balo, elefantos, kachňi, ľevos, nalpa

Cvičenie 4. Arakhen andro tekstos savore šerutne nava u lekhaben pre jekh sera džidune, pre aver sera nadžidune šerutne nava. /Vyhľadaj v texte životné a neživotné podstatné mená.

Cvičenie je zamerané na čítanie s porozumením a na upevňovanie učiva o podstatných menách.

Správne riešenie: Džidune šerutne nava: e Sedra, e daj, o čhavo, o dad, o Lolo.

Nadžidune šerutne nava: o pañi, e zajda, o dumo, e flauta, e citara, o phiko, o šatros, e rat, o d'ives, o kham, e jag, o droma, o bara, o pindre.

Cvičenie 5. Ker cikne lavora./Utvor zdrobneniny.

Správne riešenie: nalpa – **nalpica**, graj – **grajoro**, žirafa – **žirafica**, veš – **vešoro**, pañi – **pañori**, daj – **dajori**, dad – **dadoro**, čhaj – **čajori**, phral – **phraloro**, phen – **phenori**, buti – **butori**, gad – **gadoro**, kan – **kanoro**, čhave – **čhavore**, gav – **gavoro**, kher – **kheroro**, bar – **barori**, rikono – **rikonoro**, kotor – **kotororo**, čiriklo – **čirikloro**, kham – **khamoro**, drom – **dromoro**, jil – **jiloro**, jiv – **jivoro**, čercheñ – **čercheñori**, maro – **maroro**, dukh – **dukhori**, pindro – **pindroro**, jag – **jagori**, balvaj – **balvajori**, brišind – **brišindoro**

Cvičenie 6. Thov andre slovačiko čhib./Prelož do slovenčiny.

Správne riešenie: del o brišind – **prší**, del o jiv – **sneží**, phurdel e balvaj – **fúka vietor**, avri fadinel – **vonku mrzne**, avri tates – **vonku je teplo**, avri šil – **vonku je zima**, o kham sitinel – **slnko svieti**, šukar idejos – **pekné počasie**, džungalo idejos – **škaredé počasie**, o šarge prajta pal o rukha peren tele – **žlté lístie opadáva zo stromov**, jivuñi čercheñ – **snehová vločka**, jivuno manuš – **snehuliak**

E Gramatika the keribena/Gramatika a cvičenia

Gramatické učivo – skloňovanie zámen, odvodzovanie slovies III. triedy učiteľ vyvodzuje z cvičení, ktoré sú v časti D.

Správne riešenia cvičení v gramatickej časti E.

Cvičenie 1. Pherďar o phend'a – lekhav lačho vašonav./Doplň do viet správne zámeno.

1. E Sarka **miri** čhaj rado khelel. 2. O Gejzas **amaro** kak hin lačho the baro manuš.
3. **Tire** čhave rado chan bokela? 4. Ňilaje **amen** džaha pre dovolenka.
5. E phuri daj the o phuro dad džana **amenca** pre dovolenka.

Cvičenie 2. Thov o phend'a andre slovačiko čhib./Prelož vety do slovenčiny.

Správne riešenie:

- a) Otcovo obľúbené zviera je kôň.
- b) Bratov pes je miláčik celej rodiny.
- c) Sestrina mačka je pekná.
- d) Irenin kôň je biely.

Cvičenie 3. Thov o phend'a andre romañi čhib./Prelož vety do rómčiny.

- a) Matkine sliepky sú dost' veľké./*La dakere kachña hine imar bare.*
- b) Bratova mačka je chorá./*Le phraleskeri mačka hiñi nasval'i.*
- c) Sestrin pes Alan je zdravé zviera./*La pheñakero rikono o Alan hino sasto džviros.*
- d) Otcove kone máme všetci radi./*Le dadeskere grajen savore rado dikhas.*

Cvičenie 4. Kide avri lačho lav./Vyber vhodné slovo.

1. Samas bokhale, aľe imar **čal'ilam**.
2. Adad'ives delas o jiv, o čhave **fad'inde**.
3. Miri sasuj sas nasval'i, aľe imar **sast'ila**.

SIKH DEŠTO

Interesa the artikane buta andro volno vacht/Záluby a umelecké činnosti vo volnom čase

UČIVO

Aktivity vo volnom čase, Volný čas v ročných obdobiach, Moje záľuby, Umelecké záľuby

DIDAKTICKÝ ZÁMER: pomenovať záľuby a činnosti vo volnom čase, pomenovať umelecké činnosti, tvoriť otázky a odpovede na tému moje obľúbené záľuby a koníčky. Zámerom je čítať s porozumením a tvoriť dialógy.

METÓDY A FORMY PRÁCE: motivačný rozhovor, kolektívna práca, samostatná práca, dialógy, čítanie s porozumením

POMÔCKY: učebné texty, obrázkový materiál – fotografie, pracovný list

GRAMATIKA: skloňovanie prevzatých životných podstatných mien mužského rodu s koncovkami -is, -os, -us, -as, stupňovanie prídavných mien.

A Aktiviti andro volno vacht/Aktivity vo volnom čase

Návrh na prácu s učebným textom: oboznámiť žiakov v rámci motivačnej časti vyučovacej hodiny so základnou slovnou zásobou – záľuby, umelecké činnosti vo volnom čase. Žiaci čítajú otázky nad obrázkami a odpovede pod obrázkami, ktoré znázorňujú činnosti vo volnom čase.

Cvičenie 1. Gen pal o čitre, save interesa jon keren./Čítajte o záľubách ľudí. Žiaci čítajú pod obrázkami text, ktorý hovorí o záľubách ľudí zobrazených na fotografiách.

Preklad textov. E Jana andro volno vacht bašavel pro klaviris./Jana vo volnom čase hrá na klavíri. O sikhľuvne jarone andro volno vacht phiren andro veš./Žiaci vo volnom čase na jar chodia do lesa. O Ľubo the o Karol andro volno vacht phiren Tatrende./Ľubo a Karol vo volnom čase chodia do Tatier. Le Marcel interesinel phiriben pro ski. Jevende le Jančiha phiren pro ski./Marcela zaujíma lyžovanie. V zime sa chodí s Jankom lyžovať. Ňilaje andro volno vacht e Marika, e Anika the o Peter bavinen tenis./V lete, vo volnom čase Marika, Anika a Peter hrajú tenis. La Diana the la Stela interesinel o khelíben. Phiren andre artikañi sikhľardi./Dianu a Stelu zaujíma tanec. Chodia na umeleckú školu.

Cvičenie 2. Pherďar o phendľa./Doplň vety. Cvičenie je zamerané na kontrolu úrovne porozumenia textu v predošlom cvičení.

Správne riešenie:

- a) phiren andro veš
- b) pro klaviris
- c) o Ľubo the o Karol
- d) o phiriben pro ski
- e) tenis
- f) artikañi sikhľardi, khelíben

Cvičenie 3. Ker palepheñibena./Utvor odpovede. Cvičenie je zamerané na rozvoj komunikačných zručností. Žiak tvorí odpovede na zadané otázky, pomáha si slovníkom na konci lekcie.

Preklad otázok. 1. So keres andro volno vacht?/Čo robíš vo volnom čase?, 2. Save interesa tut hin Ňilaje?/Aké máš letné záľuby?, 3. Save interesa keres jevende?/Aké máš zimné záľuby?, 4. Keren varesave artikane aktiviti andro volno vacht andre tumari sikhľardi?/Robíte nejaké umelecké aktivity vo volnom čase vo vašej škole?

Cvičenie 4. Thov o phend'a andre romaňi čhib./Prelož vety do rómčiny.

Správne riešenie:

- a) Me man vičinav Janči u man interesinel o kompjuteris.
- b) Andro voľno vacht phirav andre artikaňi sikhad'i.
- c) O Peter kerel aktivnones o pl'ivišagos. Andro voľno vacht kerel ada športos.

B Voľno vacht andro beršeskere kotora/Voľný čas v ročných obdobiach

Návrh na prácu s učebným textom: oboznámiť žiakov v rámci motivačnej časti vyučovacej hodiny so základnou slovnou zásobou – záľuby podľa ročných období.

Cvičenie 1. Gen pal soste vakerele e Dana./Čítaj, o čom hovorí Jana.

Preklad textu. Chodím do základnej školy do ôsmeho ročníka. Vo voľnom čase sa venujem svojim obľúbeným záľubám. V lete, keď máme veľké prázdniny, chodím s mamou a otcom do lesa. Chodíme na huby, maliny. Mojm obľúbeným koničkom je hra na husliach. Na husliach hrám už tri roky. Chodím do základnej umeleckej školy. Každý rok v lete naša rodina ide na dovolenku. Cestujeme k moru a tam veľa plávam.

Cvičenie 2. Ker palepheňibena./Utvor odpovede. Cvičenie je zamerané na zistenie úrovne pochopenia textu v cvičení 1.

Správne riešenie:

- a) E Dana phirel pre bazutňi sikhad'i andre ochtoto klasa.
- b) Lakero kamaduno interesis hin o bašaviben pre lavuta.
- c) E Dana la daha the le dadeha phiren andro veš.
- d) E Dana bašavel pre lavuta trin berš.
- e) E Dana andro voľno vacht phirel andre artikaňi sikhad'i.

Cvičenie 3. Thov o phend'a andre romaňi čhib./Prelož vety do rómčiny.

Správne riešenie:

1. Soňa vo voľnom čase rada tancuje./**E Soňa andro voľno vacht rado khelel.**
2. V lete sa vo voľnom čase rada bicyklujem./**Ňilaje, andro voľno vacht, rado phirav pre bicigľa.**
3. V zime čítam knihy alebo pozerám televíziu./**Jevende genav o gend'a, vaj dikhav e televiza.**
4. Vo voľnom čase sme celá rodina spolu./**Andro voľno vacht sam calo familija jekhetane.**
5. Malá Ela vo voľnom čase rada maľuje./**E cikňi Ela andro voľno vacht rado maľinel.**

Cvičenie 4. Thov o phend'a andre slovačiko čhib./Prelož vety do slovenčiny.

Správne riešenie:

- a) Sako berš dromaras pre dovolenka./**Každý rok cestujeme na dovolenku.**
- b) Ňilaje andro voľno vacht but pl'ivinav./**V lete vo voľnom čase veľa plávam.**
- c) Jevende andro voľno vacht phiras andre mozi./**V zime vo voľnom čase chodíme do kina.**
- d) Marta the e Žofka giľaven andro suboris./**Marta a Žofka spievajú v súbore.**
- e) Ňilaje o Filip phirel pre bicigľa./**Filip sa v lete bicykluje.**

Cvičenie 5. Ker palepheñibena./Utvor odpovede.

Správne riešenie: Andro romano teatros phiras **le romeha**. Le amalenca phiras jevende **andre mozi**.

Andro voľno vacht o džuvľa phiren **te gilavel andro suboris**. O Gejzas ñilaje dromarel la familijaha **pre dovolenka**. E Marijana andro voľno vacht rado **pekel bokela, torti**. Andro veš phiren **o čhave le čhajenca**.

Cvičenie 6. Gen pal o čitre, so o manuša keren andro voľno vacht./Čítaj, čo robia ľudia vo voľnom čase. Žiaci čítajú text pod obrázkami, ktorý hovorí o záľubách ľudí.

Preklad textov. Andro voľno vacht phiras andro romano teatros le romeha./Vo voľnom čase chodíme s manželom do rómskeho divadla. Jevende phiras le amalenca andre mozi pro 3D./V zime chodíme s priateľmi do 3D kina. Andro voľno vacht phiras te gilavel andro suboris./Vo voľnom čase chodíme spievať do súboru. O Gejzas ñilaje la famel'ijaha dromarel pre dovolenka./Gejza v lete cestuje s rodinou na dovolenku. E Marijana andro voľno vacht rado pekel bokela, torti. /Mariana vo voľnom čase rada pečie koláče, torty. O čhave le čhajenca andro voľno vacht phiren andro veš./Chlapci s dievčatami vo voľnom čase chodia do lesa.

C Mire interesa/Moje záľuby

Návrh na prácu s učebným textom: oboznámiť žiakov v rámci motivačnej časti vyučovacej hodiny so základnou slovnou zásobou – moje záľuby, koníčky.

Cvičenie 1. Phen, save interesa hin le manušen pro čitre./Povedz, aké záľuby majú ľudia na obrázkoch. Žiaci čítajú text pod obrázkami, ktorý hovorí o záľubách ľudí.

Preklad textu. O Gejzas phirel te chudkerel le mačhen./Gejza chodí na ryby. The le Karol interesinel te phirel paš o pañi u te chudel le mačhen./Aj Karola zaujíma chodiť k vode a chytať ryby. O Jančis the o Viktor rado plíviven./Janko a Viktor radi plávajú. „Man interesinel o bašaviben pre lavuta.“/„Mňa zaujíma hra na husliach.“

Cvičenie 2. Ker palepheñibena./Utvor odpovede. Cvičenie je zamerané na zistenie úrovne porozumenia textu v cvičení 1.

Správne riešenie:

- a) Le Karol interesinel the phirel pro mače.
- b) O Gejzas phirel te chudkerel le mačhen.
- c) O Viktor the o Jančis rado plíviven.
- d) O Karol bašavel pre lavuta. Oda hin leskero nekbareder interesis.

Cvičenie 3. Thov andre romañi čhib./Prelož do rómčiny.

Správne riešenie:

- 1. Miro kamaduno bašando hin o klaviris.
- 2. Andro voľno vacht rado phirav andro paña-veša.
- 3. Miro nekbareder interesis andro voľno vacht hin o plívišagos the o dromaripen.

Cvičenie 4. Gen, u phen pal soste genehas./Čítaj a povedz o čom si čítal. Cvičenie je zamerané na čítanie s porozumením. Žiaci prekladajú text za pomoci slovníka na konci lekcie. Po prečítaní a preložení textu žiaci vyhľadajú v texte všetky slovesá. Odpovedajú na otázku: **Savo interesis kerel andro peskero dživipen o Ján Rigo?**

Správna odpoveď: O Ján Rigo hino gil'ošis, les o gil'avipen nekbuter interesinel.

Cvičenie 5. Thov o phend'a andre slovačiko čhib./Prelož vety do slovenčiny.

Cvičenie je zamerané na upevnenie slovnej zásoby z tematického okruhu voľný čas a záľuby.

Správne riešenie: 1. O Jančis andro peskero voľno vacht kerel karate./*Janko vo voľnom čase robí karate.* 2. Les interesinel o športos./*Zaujíma ho šport.* 3. E Julija nekbuter ňilaje kerel plivišagos, no la o plivišagos but interesinel u kerel kada športos calo berš./*Júlia najradšej pláva a plávaniu sa venuje celý rok.* 4. La da interesinen o lače chabena./*Mamu zaujímajú dobré jedlá.* 5. Andro peskero voľno vacht pekel bokeľa./*Vo svojom voľnom čase pečie koláče.* 6. Miro dad bašavel andre romaňi banda./*Môj otec hrá v rómskej kapele.* 7. Leskero interesis hin o bašaviben./*Zaujíma ho hudba.* 8. Miri phureder phen e Erika andre peskero voľno vacht but dromarel./*Moja staršia sestra Erika vo voľnom čase veľa cestuje.* 9. La interesinen o thema pre amari luma, kamel te džal akanake andre Amerika./*Zaujímajú ju krajiny na svete, teraz chce cestovať do Ameriky.* 10. O phuro dad sas baro artikano chartas./*Starý otec bol veľký umelecký kováč.* 11. Kerelas igen šukar keribena le trastendar./*Robil veľmi pekné výrobky zo železa.* 12. Adadžives o terne manuša but peskero voľno vacht bešen paš o kompjuteris./*Dnes mladí ľudia veľa svojho voľného času trávia pri počítači.* 13. Len interesinel o internet./*Zaujíma ich internet.*

D Artikane interesa/Umelecké záľuby

Návrh na prácu s učebným textom: oboznámiť žiakov v rámci motivačnej časti vyučovacej hodiny so základnou slovnou zásobou – umelecké záľuby/koníčky.

Cvičenie 1. Phen save artikane interesa dikhes pro čitre./Povedz, aké umelecké záľuby vidíš na obrázkoch. Žiaci čítajú text pod obrázkami, ktorý hovorí o umeleckých záľubách ľudí na obrázkoch.

Preklad textu. Romane sikhľuvne keren teatros./*Rómski študenti hrajú divadlo.* E Timea the e Paťa rado khelen./*Timea a Paťa rady tancujú.* O Romane lavutara bašaven./*Rómski hudobníci hrajú.*

Cvičenie 2. Ker palepheňibena./Utvor odpovede. Cvičene je zamerané na rozvoj komunikačných zručností.

Správne riešenie: 1. Keres varesave artikane buťa?/*Robíš nejaké umelecké činnosti?* 2. Save artikane interesa prindžares?/*Aké umelecké činnosti poznáš?* 3. Kerel vareko andal tiri famel'ija artikano interesis?/*Robí niekto z tvojej rodiny umeleckú činnosť?* 4. Džanes save artikane buťa keren o Roma nekbuter?/*Vieš, aké umelecké činnosti robia Rómovia najviac?*

Cvičenie 3. Gen the pherd'ar o phend'a./Čítaj a doplň vety.

Správne riešenie: O romane sikhľuvne Kašate pre Sukromno dramatikano the artikano konzervatorijum sikhľon andre sikhadži the o artikane predmeta. Sikhľon the oda, so rado keren andro peskero voľno vacht. Nekbuter keren o bašaviben, khel'iben. O čhave bašaven andro orchestra, save hin andro lengero voľno vacht pre sikhľard'i, kaj sikhľon. Bašaven pre cimbalma, lavuta, bugova, klaviris, gitara. O čhaja giľaven the khelen. Andro lengero voľno vacht den pes te dikhel andro foros the andre bazutne sikhľuvne. Sikhľon interesa save hin artikane u save hin the lengere kamadune.

- a) bašaviben the khel'iben
- b) pre cimbalma, lavuta, bugova, klaviris, gitara
- c) orchestra
- d) giľaven the khelen
- e) te del pes te dikhel
- f) artikane

Cvičenie 4. Thov o phend'a andre slovačiko čhib./Prelož do slovenčiny.

Preklad viet. O Jančis andro voľno vacht bašavel pre lavuta./Janko vo voľnom čase hrá na husliach. O artikano chartas kerel artikane keribena./Umelecký kováč robí umelecké výrobky. E Gabika gilavel andro ROMATHAN./Gabika spieva v Romathane. Andro romano teatros ROMATHAN šukares bašaven. /V rómskom divadle Romathan pekne hrajú. O Roma sas lače lavutara imar čirla./Rómovia boli dobrí hudobníci už v minulosti. E Cinka Panna sas artikaňi manušni./Cinka Panna bola umelkyňa.

Cvičenie 5. Thov o phend'a andre romaňi čhib./Prelož do rómčiny. Cvičenie je zamerané na osvojenie si slovnej zásoby z tematického celku – Voľný čas, záľuby, umelecké činnosti.

Preklad viet. Anna vo voľnom čase hrá divadlo./E Anna andro voľno vacht bavinel teatros. Zuzka navštevuje základnú umeleckú školu už 6. rok./E Zuzka phirel andre artikaňi sikhad'i imar šovto berš. Rómske deti majú talent na tanec a spev./Le romane čhaven hin talentos pro khel'iben the gilaviben. Deti z Jarovnic maľujú umelecké obrazy./O čhave Jaromnicatar mal'inen artikane čitre. Náš starý otec bol umelecký kováč./Amaro phuro dad sas artikano chartas. Rómski hudobníci sú dobrí umelci./Romane lavutara hine lače artikane manuša. Lívia študuje klasický tanec./E Livija sikh'ol klasikano khel'iben.

E Gramatika the keribena/Gramatika a cvičenia

Gramatické učivo – skloňovanie prevzatých životných podstatných mien mužského rodu s koncovkami -is, -os, -us, -as, stupňovanie prídavných mien učiteľ vyvodzuje z cvičení, ktoré sú v časti E.

Správne riešenia cvičení v gramatickej časti E.

Cvičenie 1. Thov andre slovačiko čhib./Prelož do slovenčiny

Správne riešenie: a) Mire papustar sikh'lonas savore chartara andal amaro gav./Od môjho dedka sa učili všetci kováči z dediny. b) O Romane lavutara sas barvaleder sar aver Roma./Rómski hudobníci boli bohatší ako ostatní Rómovia. c) Le phure dades interesinelas o vakeriben pal amari historija./Dedka zaujímalo rozprávanie o našej histórii. d) Amaro phral but rado pl'ivinel the bavinel futbalis./Náš brat veľmi rád pláva a hrá futbal.

Cvičenie 2. Ker buterutno gin./Utvor množné číslo.

Správne riešenie: o lavutara, o gil'oša, o fora, o chartara, o papi, o bugoša, o cimbalmoša, o gil'avipena, o gitari, o gil'a, o petala, o lanci, o lecegi, o silava, o čokana

SIKH DEŠUJEKHTO Romipen/Rómstvo

UČIVO

Rómske zvyky a tradície, Rozprávanie o zvykoch a tradíciách, Sviatky v mojej rodine, Naše rómstvo

DIDAKTICKÝ ZÁMER: získať poznatky o rómskej kultúre, o rómskych zvykoch a tradíciách pri sviatkoch, ako sú Vianoce, Veľká noc a ostatných dôležitých životných udalostiach, napr. narodenie dieťaťa, svadba, úmrtie. Naučiť sa niektoré rómske príslovia, tvoriť otázky a odpovede na tému zvyky a tradície v mojej rodine, čítať s porozumením, opísať obrázky, tvoriť dialógy.

METÓDY A FORMY PRÁCE: motivačný rozhovor, kolektívna práca, samostatná práca, dialógy, čítanie s porozumením

POMÔCKY: učebné texty, obrázkový materiál, gramatické cvičenia

GRAMATIKA: akuzatív podstatných mien, príchastie sloviess I. triedy.

A Romane sikhli'ipena the tradicii/Rómske zvyky a tradície

Návrh na prácu s učebným textom: oboznámiť žiakov v rámci motivačnej časti vyučovacej hodiny so základnou slovnou zásobou – rómske zvyky a tradície.

Cvičenie 1. Gen, save sikhli'ipena hin le Romen./Čítaj, aké zvyky majú Rómovia.

Práca s obrázkovým materiálom. Na obrázkoch sú dôležité životné situácie – narodenie, svadba, pohreb. Text pod obrázkami hovorí o rómskych zvykoch pri spomínaných udalostiach. Cvičenie je zamerané na rozvoj komunikačných zručností. Žiaci čítajú text a prekladajú ho do slovenčiny.

B O vakeriben palo sikhli'ipena the tradicii/Rozprávanie o zvykoch a tradíciách

Návrh na prácu s učebným textom: oboznámiť žiakov v rámci motivačnej časti vyučovacej hodiny so základnou slovnou zásobou – rómske zvyky a tradície.

Cvičenie 1. Gen u palis vaker so genehas./Čítaj a potom povedz stručný obsah v slovenčine. Cvičenie je zamerané na čítanie s porozumením. Žiaci pracujú so slovníkom na konci lekcie.

Preklad textov.

Aké zvyky majú Rómovia pri narodení? Rómovia chcú, aby prvé dieťa bol chlapec. Tehotná žena sa nemôže pozeráť do ohňa, na zvieratá, na postihnutých ľudí, na mŕtvych. V minulosti ženy rodili pri babici, dnes chodia rodiť do nemocnice. Rómovia veria ešte aj dnes, že novorodeniatko môže zobrať bosorka,okiaľ nie je pokrstené. Novorodeniatko leží pri mame na posteli až do krstu. Na ruku mu uviažu červenú šnúрку, aby ho niekto neuriekol.

Aké zvyky majú Rómovia na svadbe? Chlap si môže zobrať za manželku koho chce. Svadba sa robí po pytačkách. Na pytačkách sa dohodnú rodičia ženicha a nevesty na súhlase s tým, že budú rodina. Dnes sa už aj Rómovia sobášia v kostole. Pred sobášom ide ženich so svojou rodinou k neveste. Tam ho čaká rodina nevesty a rómska hudba. Starosta vypýta nevestu od rodičov, lebo po svadbe pôjdu mladomanželia bývať inde. Na svadbe každý hosť tancuje s nevestou a po tanci dávajú neveste peniaze. Niektorí Rómovia pripínajú neveste peniaze na šaty.

Aké zvyky majú Rómovia pri úmrtí? Smrť dáva o sebe vedieť dopredu, že príde (pes zavýja, vták naráža do okna). Keď človek zomrie, zakrýva sa zrkadlo, zastavia sa hodiny. Niekedy ležali mŕtvi doma, dnes mŕtveho odvážajú do márnice. V rodine mŕtveho sa robí vartovanie až do pohrebu. Do truhly dávajú mŕtvemu, čo bolo jeho: fajku, cigarety, fľaštičku alkoholu, kadečo. Do ruky mu dajú mincu. Na pohrebe hrá mŕtvemu rómska hudba, jeho obľúbené piesne. Vyprevádzať mŕtveho chodia všetci Rómovia, nielen rodina.

Cvičenie 2. Vaker, save romane sikhli'ipena likerem andre tumari famelija./Hovor, aké rómske zvyky máte vo vašej rodine. Cvičenie je zamerané na rozvoj komunikačných zručností.

a) Kana kerenas o Roma „jagalo paňi?"/Povedz, kedy Rómovia robia „uhlíkovú vodu“.

b) Phen varesave romane god'aver lava/Povedz nejaké rómske príslovia.

Cvičenie 3. Phen, andro savo čiro hine o kerutne./Povedz, v ktorom čase sú slovesá.

Správne riešenie:

Prítomný čas: kerav, phires, phirel, pisinel, rodel

Imperfektum: vičinelas, kerelas, rovelas, denašelas, vakerelas

Perfektum: vakerďa, mosard'a, giľad'a, čumidľa, pisind'a, resľa, asaďa, chaľa

Futurum: vakerela, giľavela, gondofinela, koškerela, čivkerela

Cvičenie 4. Phen andro akuzativ./Utvor akuzatív.

Správne riešenie: miro čhavo – **mire čhas**, baro čhavo – **bare čhas**, miro baro čhavo – **mire bare čhas**, miro lolo gad – **miro lolo gad**, miri daj – **mira da**, miri lachi dajori – **mira lacha dajora**, leskeri daj the

leskero dad – *leskera da the leskere dades*, kadi puraňi lavuta – *kala puraňa lavuta*, o terne manuša – *le ternen manušen*, kodi šukar čhaj – *kola šukar čha*, lengero kher – *lengero kher*, o bare raja – *le bare rajen*, miro phral – *mire phrales*, amare zorale graja – *amare zorale grajen*, lačho drom – *lačho drom*, leskeri terňi romňi – *leskera terňa romňa*, lengeri phuri daj – *lengera phura da*, koda baro raklo – *kole bare rakles*, amaro kalo rikono – *amare kale rikones*

Cvičenie 5. Thov andro avutno čiro (tu, tumen)./Utvor budúci čas sloviess 2. osoby jed. a mn. čísla.

te merel – *mereha, merena*, te ulol – *uloha, ulona*, te kamel – *kameha, kamena*, te sovel – *soveha, sovena*, te parunel – *paruneha, parunena*, te gilavel – *gilaveha, gilavena*, te bašavel – *bašaveha, bašavena*, te bajinel – *bajineha, bajinena*, te chudel – *chudeha, chudena*, te danderel – *dandereha, danderena*, te uchanel – *uchaneha, uchanena*, te sasťarel – *saťareha, sasťarena*, te urel – *ureha, urena*, te pašľol, – *pašľoha, pašľona*, te vakereľ – *vakereha, vakereňa*, te boleľ – *boleha, bolena*, te sikhavel – *sikhavaha, sikhavena*, te kheleľ – *kheleha, khelena*

C Inepi andre miri famel'ija/Sviatky v mojej rodine

Návrh na prácu s učebným textom: oboznámiť žiakov v rámci motivačnej časti vyučovacej hodiny so základnou slovnou zásobou – sviatky v mojej rodine.

Cvičenie 1. Vaker pal o čitre./Opíš obrázky. Práca s obrázkovým materiálom. Na obrázkoch sú vianočné zvyky. Cvičenie je zamerané na rozvoj komunikačných zručností. Žiaci čítajú text a prekladajú ho do slovenčiny.

Cvičenie 2. Vaker pal o čitre, save sikhľipena hin le Romen pre Karačoňa./Hovor, aké zvyky majú Rómovia na Vianoce. Cvičenie je zamerané na čítanie s porozumením. Žiaci si pri preklade pomáhajú slovníkom na konci lekcie. Úroveň porozumenia textu učiteľ zisťuje v cvičení 3.

Preklad textov.

Aké zvyky majú Rómovia na Vianoce? Vianoce sú najkrajším náboženským sviatkom v roku. Pred Vianocami sa rozhnevaní Rómovia udobia. Na Štedrý večer celá rodina spolu pripravuje jedlo na štedrovečerný stôl. Rómovia veria tomu, že keď príde na Štedrý večer nepozvaný hosť – cudzia žena, prinesie do domu nešťastie. Preto musí ako prvý prísť do domu zavinšovať chlap. Aj keď ako prvá príde do domu vdova, tiež veria, že prinesie nešťastie.

Cvičenie 3. Ker palepheňibena./Utvor odpovede. Cvičenie je zamerané na zistenie úrovne pochopenia textu o Vianociach v cvičení 2. Žiaci zakrúžkujú jednu z troch možností.

Správne riešenie:

1. c) lačhon avri
2. b) o chaben
3. a) bibacht
4. b) o murš

Cvičenie 4. Thov o phend'ia andre romaňi čhib./Prelož vety do rómčiny.

Správne riešenie:

- a) Na Vianoce je celá rodina pri jednom stole./Pre Karačoňa hiňi calo familija paš jekh skamind.
- b) Vianočný stromček zobia deti./O jezulankos šukaľaren o čhave.
- c) Vianoce slávime v zime, v decembri./E Karačoňa ľikeras jevende, andro decembros.

Cvičenie 5. Gen, save sikhľipena hin le Romen pre Patraďi?/Čítaj, aké zvyky majú Rómovia na Veľkú noc. Cvičenie je zamerané na čítanie s porozumením. Žiaci si pri preklade pomáhajú slovníkom na konci lekcie. Úroveň porozumenia textu učiteľ zisťuje v cvičení 6.

Preklad textu.

Aké zvyky majú Rómovia na Veľkú noc? Aj Veľká noc je náboženským sviatkom. Na Veľký piatok starí Rómovia nič nejedli, deti mohli jesť len zemiaky a ryby, v ten deň sa doma nevarilo mäso. Rómovia chodili do kostola tak ako ostatní ľudia posvätiť pasku – sladký chlieb, do košíka dávali aj šunku, klobásy, uvarené vajíčka, soľ. Na druhý deň ráno chodili chlapi oblievať dievčatá.

Cvičenie 6. Ker palepheñibena./Utvor odpovede. Cvičenie je zamerané na zistenie úrovne porozumenia textu o Veľkej noci v cvičení 5. Pri odpovediach si žiaci vyberajú z troch možností jednu alebo dve správne.

Správne riešenie:

1. a) nič
2. a) andre khangeri
3. a) phuvale, c) mače
4. b) hetvine

D Amaro romipen/Naše rómstvo

Návrh na prácu s učebným textom: oboznámiť žiakov v motivačnej časti vyučovacej hodiny so základnou slovnou zásobou – rómska kultúra.

Cvičenie 1. Gen la Evakero vakeriben pal e romañi kultura varekana the adadives./Čítaj Evino rozprávanie o rómskej kultúre v minulosti a dnes. Cvičenie je zamerané na čítanie s porozumením. Žiaci čítajú text a prekladajú ho pomocou slovníka na konci lekcie alebo s pomocou učiteľa.

Preklad textu. Rómska kultúra – to je náš rómsky jazyk, rómske piesne, hudba, rómske rozprávky, rómske príslovia, rómske hádanky, rómske vtipy, rómske tradície. V minulosti boli na Slovensku hudobníkmi len Rómovia. Mestskí rómski hudobníci boli bohatí, hrali na svadbách, na krstínach, na dedinských zábavách, na plesoch. Aj dedinskí hudobníci žili lepšie ako ostatní Rómovia. Rómske rozprávky sú naším bohatstvom. Rómska rozprávka – to nie sú len pekné slová o zlatých princeznách a o veľkých kráľoch, o veľkých hrdinoch, o kráse. Rómske rozprávky sú našou silou a vierou, že pravda, veľká láska a dobro je silnejšie ako všetci diabli, šarkany, bosorky, ako klamné slová a zlo. Niekedy Rómovia udržiavali svoju kultúru lepšie ako dnes. Keď zomrel Róm, zišli sa všetci Rómovia na vartovanie a rozprávali rozprávky a vtipy. Mladí Rómovia už nedodržiavajú veľa rómskych zvykov a tradícií. Nevie, či nejaký mladý Róm pozná rómsku rozprávku, rómske príslovie alebo rómsku hádanku. Možno, že ešte poznajú nejakú starodávnu rómsku pieseň, ale už viac počúvajú moderné piesne. Aj rómsky nerozprávajú tak dobre ako starí Rómovia. Zabudli veľa pôvodných rómskych slov, a preto sa snaží rómska inteligencia teraz urobiť všetko preto, aby sa mohli žiaci učiť rómsky jazyk v školách. Tak sa naučia štandardný rómsky jazyk a písomnú formu jazyka.

Cvičenie 2. Vaker pal o romane sikhñipena the tradiciji./Rozprávaj o rómskych zvykoch a tradíciách. Cvičenie je zamerané na rozvoj komunikačných zručností, žiaci tvoria odpovede na otázky.

Preklad otázok.

Rozprávaj o rómskych zvykoch a tradíciách:

- na sviatky (Vianoce, Veľká noc, narodeniny),
- na krstiny, svadbe, úmrtí,
- ako sa liečili.

Cvičenie 3. Pherďar o god'aver lava./Doplň príslovia.

Správne riešenie:

- a) Ko pes ladžal vaš peskeri čhib, **ladžal pes the vaš peskeri daj.**
- b) God'aver lav mol buter, **sar love.**
- c) Rom Romeske, **te merel na dela.**
- d) O Del diňa adad'ives, **dela the tajsja.**
- e) Ko čoreske na sas, **čoreske na paťal.**
- f) Dilino tutar asala, **god'aver sikhľola.**

Cvičenie 4. Thov o phend'a andre slovačiko čhib./Prelož vety do slovenčiny. Cvičenie je zamerané na osvojenie si slovnej zásoby z tematickeho okruhu romipen (rómsstvo).

Správne riešenie:

1. O romane giľa hin but šukar./**Rómske piesne sú veľmi pekné.**
2. Varekana o Roma ľikerenas pengeri kultura./**Niekedy Rómovia zachovávali svoju kultúru.**
3. E romaňi čhib hin but phari./**Rómsky jazyk je náročný.**
4. E Elena Lackova lekhavelas romane paramisa./**Elena Lacková písala rómske rozprávky.**
5. Le Romen hin flagos the himna./**Rómovia majú svoju vlajku a hymnu.**
6. Romaňi nacija amen hin le beršestar 1991./**Rómom bola uznaná rómska národnosť v roku 1991.**

Cvičenie 5. Phen o šerutne nava andro akuzatív./Utvor akuzatív od podstatných mien. Cvičenie je zamerané na upevnenie si gramatickeho učiva o skloňovaní podstatných mien.

Správne riešenie: e bori – **la bora**, o džamutro – **le džamutres**, o raklo – **le rakles**, e rakľi – **la rakľa**, o kher – **o kher**, o phral – **le phrales**, o pheňa – **le pheňen**, e piri – **e piri**, o rikone – **le rikonen**, o čare – **o čare**, o poštaris – **le poštaris**, o dad – **le dades**, e daj – **la da**, o sastro – **le sastres**, e sasuj – **la sasa**, o foros – **o foros**, o chulaj – **le chulajes**, e chulaňi – **la chulaňa**, o čhon – **o čhon**, o raj – **le rajes**, e raňi – **la raňa**, o manuša – **le manušen**, o graj – **le gres**, o čhavo – **le čhas**, e čhaj – **la čha**, o inepi – **o inepi**, e Karačoňa – **e Karačoňa**, o idejos – **o idejos**, o d'ives – **o d'ivesa**, o boňa – **o boňa**

E Gramatika the keribena/Gramatika a cvičenia

Gramatické učivo – akuzatív podstatných mien, prídavné sloves I. triedy učiteľ vyvodzuje z cvičení, ktoré sú v časti E.

Správne riešenia cvičení v gramatickej časti E.

Cvičenie 1. Thov o phend'a andre romaňi čhib./Prelož vety do rómčiny.

Správne riešenie:

- a) Dikhav le čhas, sar denašel. E piri the o čaro hine parne.
- b) Romane chart'asa sle prindžardutne pre Slovensko.
- c) Miri phen hiňi lachi tavibnaskeri.
- d) La pheňa hin čhaj, savi bašavel pre cimbalma.

Cvičenie 2. Thov o phend'a andre slovačiko čhib./Prelož vety do slovenčiny.

Správne riešenie:

- a) Sestru volajú hrať na rómsku svadbu.
- b) Kováč robí podkovy.
- c) Malého chlapca bolí noha.
- d) Kováč má veľké kliešte.

Cvičenie 3. Pherďar o phend'a./Doplň vety správnymi výrazmi v zátvorkách.

Správne riešenie:

- a) O Roma peskere čhaven den **te bolel** andre khangeri.
- b) Romano sikhľipen paš o meriben hin **o vartišagos**.
- c) Mule manušen o Roma **parunen** u bašavel lenge the e romaňi banda.
- d) Amaro romano barvaľipen hin **o paramisa**.

Zoznam použitej literatúry

GAŠPAROVÁ, E. a kol. 2007. *Romaři čhib*. Bratislava: ŠPÚ, 2007. 128 s. ISBN 80-89225-18-7.

LACKOVÁ, E. 1956. *Cigánsky tábor - Romano taboris*. Bratislava: LITA, 1956. Praha: DILIZA, 1956 (knižné vydanie). Elena Lacková, Horiaci cigánsky tábor - Jagalo romano taboris (dráma). Prvá premiéra: 16.4.1948, Kočovné rómske divadlo vo Veľkom Šariši. Réžia. Elena Lacková.

Zoznam fotografií

ADAMOVIČ, I. 2016. Rodinný archív fotografií.

Cigánski diabli. In: Musicfoto.net. 30. 01. 2016. 12:00 <http://www.musicfoto.net/sedmihorske-let-2013-laka-na-pestry-program/>

Gipsy.cz. In: Euro song. 30. 01. 2016. 13:35 <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10111524798-eurosong/?vso=gipsy>

Ján Berky-Mrenica. In: SME.sk. Ján Berky-Mrenica: Oblieka ľudovky. Foto: archív TASR. 30. 01. 2016. 12:30 <http://www.sme.sk/c/4130071/jan-berkymrenica-oblieka-ludovky.html>

Jožko Kubík. In: Hrubá vrbka. 30. 01. 2016. 12:00 <http://www.hrubavrbka.cz/nase-osobnosti/jozka-kubik/>

Kmeťoband. In: SiTy párty: kapela Kmeťoband. 30. 01. 2016. 13:25 <http://www.radiosity.sk/foto-relacie-a-parties/SiTy-party-kapela-Kmetoband>

LUKÁČOVÁ, I. 2016. Rodinný archív fotografií.

Oblečenie po nemecky - die Kleidung. Obrázky dostupné dňa 30. 01. 2016. 14:15 <http://www.milujemcestovanie.sk/oblecenie-po-nemecky/>

Súkromné hudobné a dramatické konzervatórium. Požiarnická 1, Košice. Archív fotografií z aktivít školy. <https://shdkke.edupage.org/>

Terne čhave. In: Kapela Terne čhave se v letošnej sezóne chce venovať domácim fanouškům. Romové v České republice. <http://romove.radio.cz/cz/clanek/22243>

<https://pixabay.com/cs/pěkný-jablka-zelená-j%C3%ADst-zdravě-214170/>

<https://pixabay.com/cs/chléb-olivový-olej-oregánem-pečený-680209/>

<https://pixabay.com/cs/pečivo-finsko-koláč-apartmány-992571/>

<http://www.turismo.cz/1132/zoo-olomouc-zaujme-kazdeho-z-vas/>

Po stopách Hnedoslovákov. 08.02.2016. 17:30 <http://sunnyblog1.blogspot.sk/2013/09/po-stopach-hnedoslovakov.html>

Muzeum romské kultúry pripravilo pro Brněnskou muzejní noc program plný hudby, tance, tvůrčích dílen i romského jídla. 08.02.2016. 17:30 <http://romove.radio.cz/cz/clanek/26910/limit>

MINISTERSTVO ŠKOLSTVA,
VEDY, VÝSKUMU A ŠPORTU
SLOVENSKEJ REPUBLIKY

ISBN 978-80-8118-161-0

9 788081 181610